

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA VII**

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke

Toimituskunta:

laamanni Harri Mäkinen, käräjätuomari Juha Tervo ja
käräjätuomari, laatukoordinaattori Antti Savela

Toimittaja: Antti Savela

Kannen suunnittelu ja taiton toteutus:

Studio Ilpo Okkonen Oy

ISBN 951-53-2835-7 (nid.)

ISBN 951-53-2836-5 (pdf)

ISBN 951-53-2837-3 (HTML)

ISSN 1458-9702

Gummerus Kirjapaino Oy

Saarijärvi 2006

SISÄLTÖ

Lukijalle	10
1. LAATUPÄIVIEN TERVEHDYKSET	13
1.1 Avaussanat (Esko Oikarinen)	15
1.2 Syyttäjälaitos tänään – matkalla kohti uutta kehitysvaihetta (Matti Kuusimäki)	18
1.3 Laadun parantaminen on joukkuepeliä (Kari Lautjärvi)	24
2. AMMATTIETIIKKA JA LAKI ASIANAJOTOIMINNAN PERUSTANA (Jukka Peltonen)	29
2.1 Johdanto	31
2.2 Asianajotoiminta ja asianajotehtävät	31
2.3 Asianajajaoikeus	32
2.4 Asianajotoiminnan ammattieettinen perusta, hyvä asianajajatapa	35
2.5 Laki asianajotoiminnan perustana	40
2.6 Asianajajan ammatilliset velvollisuudet ja vapausoikeudet	41
2.7 Tuomarit asianajajien velvollisuuksien ja vapausoikeuksien vartijoina	44
2.7.1 Asianajajan esteettömyys	45
2.7.2 Asianajajan sanan- ja arvostelunvapauden käyttäminen	46
2.7.3 Asianajajan toimimisvelvollisuuden täyttäminen	47
2.7.4 Asianajajan rehellisyys- ja totuusvelvollisuuden täyttäminen	47
2.7.5 Asianajajan salassapitovelvollisuus ja salassapito-oikeus	48
2.7.6 Asianajajan vastuu	50
2.8 Minulle esitettyjä ja keskustelun herättämiä kysymyksiä	52
2.8.1 Lainkäyttötoiminnan laadun merkitys kilpailun näkökulmasta	53

2.8.2	Asianajajien sidottuus päämiehen toimiohjeisiin ja menettelyvaatimuksiin	54
2.8.3	Asianajajien velvollisuus myötävaikuttaa oikeudenkäyntimenettelyn toteuttamiseen	54
2.8.4	Jääkö tuomarien toiminnan perusteissa sijaa ammattietiikalle?	55
Liite 1	Asianajotoiminnan käsitisesältö	57
Liite 2	Asianajajaoikeuden määritelmä	58
Liite 3	Helsingin yliopiston asianajajaoikeuden luentorunko	59
Liite 4	Asianajajan velvollisuuksien ja vapausoikeuksien analyysi	60
Liite 5	Asianajajan esteettömyyttä koskevia normeja	64
Liite 6	Asianajan salassapitovelvollisuutta ja -oikeutta koskevia säännöksiä	65

3. NÄYTTÖRATKAISUN PERUSTELEMINEN RIITA- JA RIKOSASIOISSA SEKÄ RIITA-ASIOIDEN HAASTEHADEMUSTEN JA -VASTAUSTEN SISÄLLÖLLISEN LAADUN PARANTAMINEN (seurantaraportti) 69

3.1	Työryhmän tehtävä ja sen toteuttaminen	71
3.1.1	Näyttöratkaisun perusteleminen	71
3.1.2	Haastehakemusten ja vastausten sisällöllisen laadun parantaminen	72
3.2	Näyttöratkaisun perusteleminen riita- ja rikosasioissa	73
3.2.1	Tutkimustulokset	73
3.2.2	Yhteenvedo	79
3.3	Riita-asioiden haastehakemusten ja -vastausten sisällöllisen laadun parantaminen	80
3.3.1	Tutkimustulokset	80
3.3.2	Yhteenvedo	84
3.4	Tiivistelmä	85
3.4.1	Näyttöratkaisun perusteleminen riita- ja rikosasioissa	85
3.4.2	Riita-asioiden haastehakemusten ja -vastausten sisällöllisen laadun parantaminen	85

4.	KÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN RANGAISTUSLAJIN VALINNASSA JA EHDOLLISEN RANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA (seurantaraportti)	87
4.1	Johdanto	89
4.2	Käytäntöjen yhtenäistäminen rangaistuslajin valinnassa	89
4.2.1	Seurannan toteutustapa ja vastaukset	89
4.2.2	Rikoslajeittain tuomitut rangaistukset	91
4.2.2.1	Varkaus	91
4.2.2.2	Kavallus	92
4.2.2.3	Moottorikulkuneuvon käyttövarkaus	92
4.2.2.4	Törkeät rattijuopumukset ja rattijuopumukset	93
4.2.2.5	Pahoinpitelyrikokset	94
4.2.2.6	Huumausainerikokset	96
4.2.3	Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeus- rangaistuksen välillä	97
4.2.4	Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamukset	99
4.2.4.1	Oheissakko	99
4.2.4.2	Yhdyskuntapalvelu	99
4.2.4.3	Valvonta	100
4.2.5	Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen	100
4.2.6	Yhteenveto	102
4.2.7	Suosituks	102
4.3	Käytäntöjen yhtenäistäminen ehdollisen vankeus- rangaistuksen täytäntöönpanossa	103
4.3.1	Seurannan toteutustapa ja vastaukset	103
4.3.2	Suosituks	104
4.3.3	Seurannan tulokset	104
4.3.4	Johtopäätökset	106
4.3.5	Suosituks	106

5.	TUOMAREIDEN YHTEISTYÖ JUTTujen HALLINNOINNISSA RIITA-ASIOISSA JA KOLMEN TUOMARIN KOKOONPANON KÄYTTÖ RIITA-ASIOISSA	113
5.1	Yleistä	115
5.1.1	Johdanto	115
5.1.2	Alioikeusuudistuksen yhteydessä voimaan tulleet säännökset kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanosta	116
5.1.3	Kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä koskevat säädösmuutokset	118
5.1.4	Lainsäädännön antamat mahdollisuudet ja asettamat rajoitukset	119
5.2	Työryhmän tehtävä, työlle asetettavat tavoitteet sekä tehtävän suorittamistapa	121
5.3	Kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö	122
5.3.1	Työryhmän suorittama selvitystyö	122
5.3.2	Selvitystyön tulokset	124
5.3.3	Kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltäviksi menevät asiat	126
5.3.4	Aloite kolmen tuomarin kokoonpanon käyttämiseen	128
5.3.5	Kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä koskevan pyynnön epääminen	129
5.3.6	Kokoonpanon merkitys muutoksenhakuhalukkuuden kannalta	129
5.3.7	Kokoonpanon merkitys lopputuloksen pysyvyyden kannalta	130
5.3.8	Kolmen tuomarin kokoonpanon käytön lisäämistarve	131
5.3.9	Johtopäätökset	132
5.4	Kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö juttujen hallinnoinnin kannalta	133
5.5	Alioikeuden kokoonpanojen kehittäminen	134
5.6	Käräjäoikeuden kokoonpanot tuomioistuimen toiminnan uskottavuuden kannalta	135
5.7	Työryhmän esitykset	137

5.7.1	Esitykset voimassa olevan lain kannalta	137
5.7.2	Esitykset säädettävän lain kannalta	138

6. RIKOSASIOIDEN MENETTELYTAPOJEN YHDENMUKAISTAMINEN 141

	Esipuhe	142
6.1	Esitutkinta	144
6.2	Menettely syyttäjänvirastossa	144
6.3	Yhteistyö syyttäjät / käräjäoikeus	145
6.4	Asiakirjojen saapuminen käräjäoikeuteen	145
6.5	Asianomistajan ym. vaatimusten selvittäminen	147
6.6	Vastajaan haastaminen	147
6.7	Esitutkinnan ja asiakirjojen täydennyttäminen	148
6.8	Istuntokäsittelyn suunnitteleminen ja määrääminen	149
6.9	Valmisteluistunto	150
6.10	Kutsut ja tiedoksiannot	151
6.11	Pääkäsittelyn peruuttaminen etukäteen	154
6.12	Käräjäsihteerin toimenpiteet ennen istuntoa	154
6.13	Tuomarin toimenpiteet ennen istuntoa	156
6.14	Toimenpiteet istunnossa ennen pääkäsittelyn aloittamista	156
6.15	Pääkäsittelyn este	161
6.16	Pääkäsittelyn lykkääminen	163
6.17	Pääkäsittelyn keskeyttäminen	164
6.18	Alkukeskustelu	164
6.19	Prosessinjohto	168
6.20	Todistelu	170
6.21	Loppukeskustelu	175
6.22	Pöytäkirjan laatiminen	176
6.23	Tuomion laatiminen	177
6.24	Tuomion julistaminen ja antaminen	177
6.25	Käräjäsihteerin toimenpiteet rikosasian pääkäsittelyn jälkeen	177
6.26	Tuomarin toimenpiteet rikosasian pääkäsittelyn jälkeen	180

7.	SEURAAMUSTEN MÄÄRÄÄMINEN RATTIJUOPUMUSRIKOKSISSA	183
7.1	Seuraamussuositustaulukko ns. tyyppitapauksessa	185
7.2	Taulukon soveltamisohjeet	186
7.2.1	Rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen	186
7.2.2	Vankeusrangaistuksen ehdollisuus	188
7.2.3	Aiemmin tuomitun ehdollisen vankeus- rangaistuksen täytäntöönpano	189
7.2.4	Oheisseuraamukset	190
7.2.5	Ajokielto	190
8.	VÄITTÄMISTAAKASTA JA YLIPAINO- PERIAATTEESTA DISPOSITIIVISISSA RIITA-ASIOISSA (Timo Saranpää)	195
8.1	Johdatusta aiheeseen	197
8.2	Väittämistaakasta	197
8.3	Oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta ja todistelusta	202
8.3.1	Täyden näytön kritiikki	203
8.3.2	Ekelöfin todistusteoria	204
8.3.3	Ylipainoperiaate	206
8.3.3.1	Johdatus aiheeseen	206
8.3.3.2	Ylipainoperiaate ja dispositiiviset riita-asiat	208
8.3.3.3	Syy-yhteysvaatimuksesta vahingonkorvausoikeudessa	212
8.3.3.3.1	KKO 1995:53	212
8.3.3.3.2	KKO 1993:80	214
8.3.3.3.3	Korkeimman oikeuden ratkaisujen vertailu ja arviointi	216
8.4	Lopuksi	217

9.	QUALITY PROJECT IN THE COURTS IN THE JURISDICTION OF THE COURT OF APPEAL OF ROVANIEMI, FINLAND	221
9.1	Description of the scheme	223
9.2	Description of the effects of the scheme on the workings of the court	225
9.3	The Quality Benchmarks	227
9.4	Recognitions for the quality project	228
	Summary	230

Lukijalle

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke aloitettiin vuonna 1999. Hankkeen tavoitteena on parantaa ja kehittää tuomioistuinten työtä niin, että oikeudenmukaisuus toteutuu, oikeudenkäynti on reilua, ratkaisut ovat lainmukaisia ja hyvin perusteltuja ja tuomioistuinten palvelut ovat myös kustannustensa puolesta ihmisten saatavissa.

Vuosi 2005 oli laatuhankkeen seitsemäs toimintavuosi. Se toteutettiin aikaisempina vuosina hyväksi koetuin työtavoin. Laatutyöryhmät työstivät valittuja kehittämisteemoja. Rovaniemen hovioikeuspiirin seitsemänsillä laatupäivillä Rovaniemellä 10.–11.11.2005 laatutyöryhmien työt esiteltiin, niistä käytiin keskustelua ja asetettiin laatutavoitteet vuodelle 2006. Täydennyskoulutusosiossa päivitettiin vahingonkorvausoikeudellista osaamista. Toimintavuotta leimasi laatumittaristoehdotuksen valmistuminen ja siitä lausuntokierroksella ja laatupäivillä käyty keskustelu.

Käsillä oleva julkaisu sisältää vuonna 2005 toimineiden laatutyöryhmien loppuraportit. Ne perustuvat tuomareiden ja työryhmissä mukana olleiden syyttäjien, julkisten oikeusavustajien ja asianajajien työryhmissä ja laatupäivillä kustakin teemasta käymiin keskusteluihin. Siten kysymyksessä ei ole oikeustieteellinen tutkimus. Julkaisu sisältää myös jo aikaisemmin laaditun mutta

korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2005:132 johdosta päivitetyn suosituksen seuraamusten määräämisestä rattijuopumusrikkoksissa, laatupäivillä pidettyjä tervehdyksiä, asianajaja Jukka Peltosen laatupäivillä pitämän esitelmän ja tutkija Timo Saranpään laatuhankkeen koulutusosioissa pitämän luennon. Vielä julkaisu sisältää rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn yhdenmukaistamiseen tähänneessä projektissa laaditun muistion.

Laatuhanketta kohtaan on osoitettu kansainvälistä kiinnostusta etenkin sen jälkeen, kun hanke voitti syksyllä 2005 Euroopan unionin komission ja Euroopan neuvoston järjestämän The Crystal Scales of Justice Award -kilpailun. Tämän vuoksi julkaisuun on liitetty laatuhankkeen englanninkielinen kuvaus.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeen aiempia julkaisuja on saatavilla Oulun käräjäoikeudesta.

Kiitän kaikkia vuonna 2005 laatutyöryhmien puheenjohtajina ja jäseninä toimineita hyvästä työstä lainkäytön laadun edistämiseksi. Lisäksi kiitän Esko Oikarista, Matti Kuusimäkeä, Kari Lautjärveä, Jukka Peltosta ja Timo Saranpäää luvasta julkaista heidän esityksensä laaturaporttikirjassa. Vielä kiitokset kuuluvat kirjan toimitustyöhön osallistuneille laamanni Harri Mäkiselle ja käräjätuomari Juha Tervolle.

Antti Savela
käräjätuomari, laatukoordinaattori

1. LAATUPÄIVIEN TERVEHDYKSET

**(Rovaniemen hovioikeuspiirin laatupäivät
pidettiin 10.–11.11.2005 Rovaniemen hovioikeudessa)**

1.1 AVAUSSANAT (hovioikeuden presidentti Esko Oikarinen)

Arvoisat laatupäivien osanottajat, naiset ja herrat
Kunnioitetut kutsuvieraat

Mieli kiitollisena, mutta nöyränä, juhlatunnelmissa minulla on ilo toivottaa Teidät kaikki sydämellisesti tervetulleiksi näille hovioikeuspiirin laatupäiville. Auditoriossa ovat palkitun laatuhankeksen tekijät: hovioikeuspiirin tuomioistuinten, käräjäoikeuksien ja hovioikeuden tuomarit, esittelijät ja muut edustajat; tärkeimpien sidosryhmien, syyttäjien, asianajajien ja yliopiston edustajat; sekä oikeusministeriön vahva edustus.

Samalla kun onnittelen ja lausun parhaimmat kiitokset kaikille laatuhankeeseen osallistuneille koko oikeudenhoidon ketjussa, haluan korostaa sitä menestystekijää, että ilman kaikkien sitoutumista ja kehitysmyönteisyyttä laatuhankeksen toteutus ja sitä kautta myönteiset tulokset eivät olisi olleet mahdollisia. Tuomioistuimet ja niiden tärkeimmät sidosryhmät, syyttäjä- ja asianajajakunta, yliopisto ja oikeusministeriö ovat alusta pitäen nähneet laatu työn ja sitä tukevan korkealuokkaisen koulutuksen oikeaksi ja välttämättömäksi tavaksi vastata yhteiskunnan ja sen kansalaisten koko ajan kasvaviin oikeusturvaodotuksiin ja eurooppalaisen oikeusvaltion tuomioistuinten toiminnalle asettamiin uusiin osaa- ja ammattitaitovaatimuksiin.

Hovioikeuspiirin laatuhankeelle tänä vuonna myönnetyt merkittävät tunnustukset ja huomionosoitukset, ensin Suomen Asianajajaliiton Oikeusteko -palkinto 2005 ja sitten lokakuussa 2005 Euroopan Unionin ja Euroopan Neuvoston The Chrystal Scales of Justice -palkinto, muuten molemmat palkinnot järjestyksessään ensimmäiset, osoittavat, että Pohjoinen laatuhanke koulutuksineen nähdään sekä kotimaisessa että kansainvälisessä oikeusyhteisössä hyödylliseksi ja uusia uria aukovaksi.

Kunnia ja kiitos näistä arvokkaista palkinnoista kuuluu koko Pohjoisen oikeusyhteisölle, tuomioistuimille, niiden henkilöstölle, sidosryhmillemme ja kaikille niille, jotka vuosien saatossa ovat tukeneet hankettamme niin henkisesti kuin taloudellisestikin. Eri-tyisen rintamavastuun ovat kantaneet laatuhankeksen kehittämisen

työryhmän puheenjohtaja, laamanni Harri Mäkinen ja laatukoordinaattori, käräjätuomari Antti Savela, joiden käsialaa on näilläkin päivillä käsiteltävä, paljon huomiota osakseen saanut laatumittaristo (Lainkäytön laadun mittaaminen tuomioistuimessa). Tässä työssä myös käräjätuomari Juha Tervon panos on ollut tärkeä.

Eurooppalaisen laatupalkinnon kävivät Edinburghista hakemassa Harri Mäkinen ja Antti Savela. Siellä he myös esittelivät laatuhankeettamme hyvin arvovaltaiselle kuulijajoukolle in english.

Kuvaannollisesti voimme nyt sanoa professori Aulis Aarnion paljon lainatuin sanoin: ”Pohjoisen tuomarit voivat mennä takki auki Eurooppaan”.

Arvostamme sitä, että laatupäivillä puheenvuoron käyttävät syyttäjäkunnan ja asianajajakunnan ykkösnimet, valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki ja Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja, asianajaja Kari Lautjärvi. Arvostamme myös sitä, että oikeusministeriön edustajina puheenvuoron käyttävät tuomioistuinyksikön johtaja, hallitusneuvos Heikki Liljeroos ajankohtaisista asioista ja lainvalmistelu- ja strategiayksikön johtaja, kehittämispäällikkö Sakari Laukkanen tuomioistuinten haasteista. Huomenna pitää tärkeän esitelmän asianajaja Jukka Peltonen aiheesta ”Ammattietiikka ja laki asianajajatoiminnan perustana”. Asianajaja Peltonen on syvällisesti perehtynyt asianajajien toiminnan ja työn ammattietettiin kysymyksiin ja arvoperustaan. Toivotan vieraamme tervetulleiksi tilaisuuteen.

Laatuteemat on pitkin vuotta työstetty ja ne esitellään ja käsitellään näillä päivillä sekä auktorisoidaan vuoden 2006 lainkäytön laatutavoitteiksi. Jo tässä yhteydessä laatutyöryhmien puheenjohtajille ja jäsenille parhaimmat kiitokset hyvin ja ahkerasti tehdystä työstä. Laaturyhmissä ovat olleet edustettuina myös hovioikeuspiirin syyttäjät ja asianajajat, millä korostetaan laatutyön tekemisen tarpeellisuutta koko oikeudenhoidon ketjussa. Hovioikeuspiirin laatutyön keskeiset avainsanat ovat yhteisöllisyys ja verkottuminen uusine keskustelukulttuureineen. Kehittäminen ja kehittyminen on tuloksellisempaa, kun nähdään menestyminen joukkuelajina. Huippupelaaja tietää, mitä hän itse osaa ja missä hänen pitää kehittyä, mutta ennen muuta hän arvostaa, mitä kanssapelaaja osaa. Näinhän se on myös korkeatasoisen oikeusturvan tuottamisessa.

Keskeisenä asiana päivillä on laatumittariston lausuntopalautteen esittely ja laatumittariston pilotoinnin esittely sekä pilotointiin liittyvien alustavien päätösten tekeminen. Käsissämme on niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin ainutlaatuinen tuote.

Päivien lopuksi vilkaisemme vuoden 2006 ohjelmaa.

Ja lopuksi. Tänä päivänä mieltämme painaa huoli oikeusvaltion perustan murenemisesta. Negatiiviseen kehitykseen ovat vaikuttamassa niukkenevasta taloudesta johtuvat tuomioistuineläytöksen henkilöstöleikkaukset ja erilaiset tuottavuusohjelmat, joiden seurauksena tuomioistuimet ruuhkautuvat ja käsittelyajat pidentyvät. Liian pitkistä käsittelyajoista Suomi on viime aikoina saanut useita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen langettavia tuomioita. Tässä tilanteessa tarvitaan keskustelua oikeusvaltion puolustamiseksi.

Tuomarin työ on ”käsityötä”, asioiden harkintaa ja punnintaa yhä vaikeammaksi käyvissä asioissa. Tätä tuomarin työtä ei voida korvata millään ”vippaskonsteilla”. Valtiovallan on turvattava tuomioistuimille oikeusvaltion ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämät voimavarat.

Kirjailija Veikko Huovisen sanoin (Havukka-ahon ajattelija, 1952) on aiheellista peräänkuuluttaa kaukoviisautta: ”Se tarkoittaa sitä, että asiat harkitaan etukäteen ja kuvitellaan tapaus sikseenkin elävästi, että kun se kerran tapahtuu, on reitit selvät. Tätä lajia on harvalle suotu. Jolla sitä on, niin pitääkööt hyvänään! Mutta tässä lajissa on kaksi pahaa vikaa; asia jää huvikseen tapahtumatta tai se tapahtuu eri tavalla. Joka arvaa ottaa tämänkin huomioon, sille on maailmanranta kevyt kiertää...” – Meidän tulee löytää selvät reitit, jotta tuo maailmanranta on kevyt kiertää.

Antoisia ja hyödyllisiä päiviä. Vielä kerran tervetuloa. Kiitokset kaikille mukana oleville jo etukäteen.

1.2 SYYTTÄJÄLAITOS TÄNÄÄN – MATKALLA KOHTI UUTTA KEHITYSVAIHETTA (valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäki)

Vilkaisu taaksepäin

Uusimuotoisen syyttäjälaitoksen kahdeksas toimintavuosi on umpeutumassa ja paljon yhteisiä uutta luovia ponnistuksia takanamme. Runsaasti on saatu aikaankin. Ilman avain- ja erikoissyyttäjäjärjestelmää mentorointineen, apulaissyyttäjistä muodostunutta tehokasta laitoksen rekrytointikanavaa, alueryhmätöiminnan puitteissa syntyvää sosiaalista vireyttä, laajaa ja monipuolista valtakunnallista koulutusta, tehokasta integroitumista syyttäjäntoimen piiriin kuuluviin kansainvälisiin yhteisöihin ja toimistohenkilökunnan toimenkuvan monipuolistamista ja sen kautta vastuun lisäämistä, ei syyttäjälaitos olisi kyennyt vastaamaan sille asetettuihin uusiin vaatimuksiin. Monipuolisen sidosryhmäyhteistyön luomisessa on syyttäjistä uuden prosessuaalisen roolinsa myötä ollut aktiivinen osapuoli. Voimme hyvin syin todeta eräänlaisen jakson syyttäjälaitoksessa olevan päättymässä ja uuden alkamassa. Yhtään merkittävämpää hanketta ei ole tarvinnut keskeyttää, joten lienemme ainakin tähän asti onnistuneet. Toivottavasti onni on myötä vastakin, vaikka emme sen varaan voikaan heittäytyä.

Syyttäjälaitoksen ensi jakson tärkeitä asioita olivat syyttäjistön perustuslaillisen riippumattomuusaseman vakiinnuttaminen ja syyttäjien sopeutuminen runsaasti uusia tehtäviä ja osaamisvaatimuksia asettaneen rikosprosessiuudistuksen kunnianhimoisiin tavoitteisiin. Tiukkaa on tehnyt pitäytyä syytesidonnaisuuden ja sen pohjana olevan vetoamisvelvollisuuden raameihin.

Perinteitä kehityksen jarruna

Oikeusministeriön julkaisussa ”Oikeuspolitiikan strategia ja kehitysnäkymiä vuosiksi 2003–2012” korostettiin tavoitetta vahvistaa syyttäjien kokonaisuutta rikosvastuun toteuttamisessa. Sen jälkeen sama on ilmaistu kaikissa ministeriön oikeuspoliittisissa linjauksissa. Viimeisin sisältyy 10.10.2005 päivättyyn oikeusministeriön johdon ja kriminaalipoliittisen osaston väliseen tulosso-
pimukseen vuodelle 2006.

Kehitys näkyikin jo viime vuosien lainsäädännössä. Esimerkiksi huumausaineiden käyttörikosta säänneltäessä eduskunta asetti valtakunnansyyttäjälle jyrkkiä vaatimuksia uuden lain johdonmukaiselle ja yhdenvertaiselle soveltamiselle koko maassa. Oli ryhdyttävä yhdessä poliisin kanssa laajoihin toimiin muun muassa yhdenmukaisen syyttämättäjäyttämiskäytännön aikaansaamista varten.

Tutkitut tulokset siitä, mitä saatiin aikaan, eivät ikävä kyllä erityisemmin rohkaise. Pääasiassa näytettiin toimitun niin kuin ennenkin eli oman käsityksen mukaan. Tämä on yleisemminkin muutoin erinomaiseksi tunnustetun koulutuksemme epäkohta. Koulutus ei ole sitouttanut työssä läheskään toivotulla tavalla ja on mennyt siten osaksi hukkaan. Tämä on hyvin valitettavaa, koska syyttäjälaitoksen tiukasti omissa käsissä pidetyn koulutuksen on tarkoitus olla myös valtakunnansyyttäjän keskeisin kentän ohjauskeino.

Osoittakoon tämä yleiselläkin tasolla sen, mikä on laitoksemme toista kehitysjaksoa ajatellen suurin haaste. Jotta syyttäjistä selviäisi organisaationa jatkuvasti lisääntyvistä uusista tehtävistään, on syyttäjien myös henkilökohtaisesti kyettävä asennoitumaan työhönsä uudella tavalla. On eri tavoin vahvistettava yhteisöllisyyttä. ”Yksinäisen suden” tapaan toimiva taitavinkaan syyttäjä ei pysty enää tänä päivänä oikealla tavalla edustamaan ammattitaitoista syyttäjäkuntaa.

Tämä ei tietenkään merkitse muutosta yksittäisten lainkäyttötöhtävien ratkaisutoiminnan edellyttämään riippumattomuuteen. Mutta onkin kyettävä paremmin sisäistämään *väärän riippumattomuusajattelun* vaarat. Yhdenmukaisen syyttäjäkäytännön vaaliminen korkeana ammatillisena hyveenä edellyttää paikallisten kollegojen ja koko laitoksen ratkaisutoiminnan seuranta ja yleisen tason neuvonpitoa monista asioista myös yksiköissä. Pohjalainen ”Minoon oikias, tootta vääräs” -tokaisu ei ole hyvä ohjenuora.

Vertaus tuomariryöhön

Tuomarikin on velvollinen ottamaan työssään tarkoin varteen ylempien oikeusasteiden kannanotot, vaikka ne eivät anglosaksiseen tapaan muodollisesti sidokaan. Lain antamin valtuutuksen annettujen valtakunnansyyttäjän yleisten ohjeiden ja määräysten

sekä kanteluratkaisujen on tarkoitus syyttäjän toimien osalta toimia samaan tapaan. Tämä ilmenee erittäin selvästi myös syyttäjälakien valmistelutöistä. Valitettavasti näin ei näytä läheskään aina käyneen. Olemme juuri vahvistaneet laitoksemme arvoiksi oikeudenmukaisuuden, ammattitaidon ja työhyvinvoinnin. Ajattelkaamme siis näiden käsitteiden luonnetta nimenomaan tämän päivän vaatimusten valossa, ei taakse jääneiden työtapojen nostalgiana. Uuden palkkausjärjestelmän tarjoamien mahdollisuuksien myötä tähän ajatteluun on laitoksemme väellä konkreettinenkin syy mukautua.

On toisin sanoen vahvistettava laitoksemme ammatillista keskustelukulttuuria, joka perinteisen syyttäjän työn luonteen vuoksi on jäänyt ohuemmaksi kuin tuomioistuipuolella. Tuomareista suurin osa on saanut koulutuksensa hovioikeuksissa tai muinoisissa raastuvanoikeuksissa, joissa molemmissa kollegiaalinen keskustelu, myös enemmän tai vähemmän terävä ajatusten keskinäinen kritisointikin on ollut arkipäivää.

Toinen tuomioistuinten työstä opittava asia olisi ns. hiljaisen tiedon siirtäminen sukupolvelta toiselle. Keskiajalta tutun ammattikuntalaitoksen peruseriaatteet kun ovat ”täyttä valuuttaa” tänäänkin. Mestari / kisälli - perinteen soisin eri tavoin vahvistuvan laitoksemme toisella kehitysjaksolla. Jokaisella kokeneella syyttäjällä on ammatillista annettavaa nuoremmilleen - siitähän huolimatta, että nämä olisivat perusteellisemmin ja modernimmin peruskoulutettuja. Sen vuoksi esimerkiksi syyttäjien parityöskentelyä on syytä voimakkaasti tehostaa.

Ajankohtaista esitutkinnasta

Uusi rikosprosessi voi toimia parhaalla tavalla vain kokonaisuutena, johon olennaisena osana kuuluu pääkäsittelyn huolellinen valmistelu. Sen on määrä tapahtua esitutinnan yhteydessä ja syyttäjän vastuulla. Tähän ei ole kuitenkaan käytännössä ikävä kyllä vielä päästy.

Tavoitteeseen pyritään ensi vuoden alkupuolella toteutettavalla kaikkiin kihlakuntiin suunnattavalla yhteisellä koulutuksella. Kouluttajien koulutus on alkamassa ja muukin valmistelu sekä poliisiin että syyttäjälaitoksen osalta loppusuoralla. Toivon todella

tämän panostuksen saavan aikaan lopultakin sen, että syyttäjämme ottaisivat entisten tehtäviensä ohella nykyistä selkeämmin myös rikosvastuun aktiivisen toteuttajan, eräänlaisen tutkintatuomarin roolin. Onhan oma poliisin ja syyttäjän yhteistyöhön, ei toisen johdonalaisuuteen, rakentuva järjestelmämme oikeusturvan kannalta siinä suhteessa parempikin kuin naapurin, että tutkintaja syytekynnyksen ylittymistä koskeva harkinta kuuluu eri viranomaisille. Normatiivisiin muutoksiin ei siis mielestäni ole aihetta, kun vain siirrytään uuteen työskentelytyyliin ja ryhdytään kunnolla toimimaan laissa selvästi ilmaistuin tavoin.

Uutta sävyä johtamiseen

Tavoitteet eivät voi toteutua pelkästään niitä ajatteleamalla ja niistä kirjoittamalla. Moniin toimiin onkin jo ryhdytty. Koska suunnitelmista on eri yhteyksissä jo varmaan kerrottu hajanaista tietoa, koetan nyt, alkavan uuden kehitysvaiheen kynnyksellä lyhyesti mutta kokoavasti kertoa, mihin konkreettisiin toimenpiteisiin valtakunnansyyttäjän aloitteesta on tavoitteiden saavuttamiseksi ryhdytty. Yhteistoiminta-alueiden kaikelle tälle luomista ratkaisevan tärkeistä uusista toimintaedellytyksistä meillä on jo kokemusta. Entä sitten tästä eteenpäin?

Oikeusministeriön toimesta valmistellaan parhaillaan lakiesitystä 15–18 itsenäiseen syyttäjäyksikköön siirtymisen edellyttämistä lainsäädäntömuutoksista. Paikallistasolle voidaan siirtää jatkossa nykyistä enemmän vastuuta ja ohjausjärjestelmän päällekkäisyyksiä purkaa. Ohjausjärjestelmää tulee kuitenkin selkiinnyttää ja tehostaa testausluonteisesti jo olevan YT-aluejärjestelmän puitteissa, vaikka syyttäjäyksiköitä koskeva organisaatiouudistus ei vielä aivan tähän hätään ehdikään.

Tarkoitus on myös sisällöllisesti hieman puuttua valtiosyyttäjien aluevastuutoimintaan ja siirtää valtiosyyttäjien tehtävänkuvan painotusta koko syyttäjälaitoksen laatuohjauksen kehittämiseen ja toteuttamiseen. Koulutuksellisia ja sosiaalisen kanssakäymisen tarpeita varten luotu tuloksekas alueryhmätoiminta jatkuu edelleen. Sen mahdollisia kehittämistarpeitakin harkitaan.

Syyttäjälaitoksen johtaminen ja siihen liittyvä päätöksenteko säilyvät entisellään valtakunnansyyttäjän tehtävänä. Tätä johtamisotet-

ta tulee itse asiassa entisestään tiivistää, mutta se voidaan toteuttaa aikaisemmasta jonkin verran poikkeavan työnjaon avulla. Ohjausotteen tiivistämisen tarvetta on korostanut myös syyttäjälaitosta koskevassa ulkopuolisessa arviossaan Valtiontalouden tarkastusvirasto. Paikallistason parempi sitouttaminen valtakunnansyyttäjän päätöksentekoon on tämän tavoitteen kannalta tarpeen. Organisaatiouudistus antaa toteutuessaan siihen olennaisesti aiempaa paremmat mahdollisuudet.

Tähän nähden harkittavana on aiempaa tiiviimmän vuoropuhelun toteuttamiseksi syyttäjälaitoksen johdon ja kentän välillä syyttäjälaitoksen ohjausryhmän perustaminen. Säännöllisesti kokoontuvaan ryhmään kuuluisi valtakunnansyyttäjän, apulaisvaltakunnansyyttäjän ja muiden Valtakunnansyyttäjänviraston edustajien lisäksi joitakin yhteistoiminta-alueen / uuden itsenäisen suuremman syyttäjyksikön päälliköitä. Paikallistason edustajien toimikautena voisi olla kalenterivuosi, jolloin kaikki päälliköt pääsisivät verraten ripeällä kierrolla vuorollaan mukaan.

Ohjausryhmän avulla kentän näkemykset saadaan päätöksenteossa otettua huomioon paremmin ja kattavammin jo valmisteluvaiheessa. Toisaalta sen avulla voidaan myös edistää tiedonkulkua kentälle sekä siten toivottavasti myös tehtyihin päätöksiin sitoutumista ja niiden toteutumisen seurantaa. Valtakunnansyyttäjänviraston alkuperäinen johtoryhmä jatkaisi toimintaansa suppeammalla, viraston sisäisiin asioihin keskittyvällä toimenkuvalla.

Avainsyyttäjien avainasema

Avainsyyttäjäjärjestelmällä on jo pitkät toimintaperinteet ja oikeuskirjallisuudessaakin tunnustettu asema syyttäjien erikoistumisjärjestelmänä. Siihen on sitoutunut Valtakunnansyyttäjänviraston henkilöstön ohella merkittävä määrä kentän syyttäjistöä. Myös rahanveto tulosohjaukseen on loogisemmin tehtävissä asiajaon kuin maantieteellisen jaon pohjalta.

Näistä syistä vaikuttaa tarkoituksenmukaiselta rakentaa parannettu laadullinen ohjausjärjestelmä asiajakoon perustuen nykyistä avainsyyttäjäjärjestelmää hyödyntäen. Olemassa olevan järjestelmän muuttamiseen ei ole syytä laajemmin kuin mitä tavoite tehostaa toimintaa ja saavuttaa pitkällä tähtäimellä voimavarojen

säästöä edellyttää. Sellaisenaan nykyinen avainsyöttäjäjärjestelmä ei kuitenkaan sovellu uusiin tarpeisiin. Osin varsin pieniin aihealueisiin perustuvaa jakoa tulee tiivistää ja lisätä siihen joitakin uusia aihealueita.

Avainsyöttäjätehtävät asetetaan tässä yhteydessä valtakunnallisesti kokonaisuudessaan uudelleen haettaviksi. Tällainen selkiyttävä uudelleenjärjestely on välttämätön, mutta nykyisten avainsyöttäjien toivon toki aktiivisesti hakeutuvan edelleen näihin tehtäviin. Uudessa palkkausjärjestelmässä avainsyöttäjätehtävät otetaan huomioon selvinä seteleinä, minkä otaksun myös lisäävän kiinnostusta. Uralla etenemisen kannalta avainsyöttäjäkokemus tulee olemaan entistä merkittävämpi etu.

Valtionsyöttäjien rooli uusien avainsyöttäjäryhmien vetäjinä tehostuu aluevastuun tehtävien vähentyessä alueellisen laatuohjauksen osalta. Ryhmät kantavat nykyistä suuremman vastuun koko syöttäjälaitoksen laatuohjauksesta ja laadunvalvonnasta. Tämä tarkoittaisi mm. kultakin asia-alueelta pääsääntöisesti syöttäjälaitoksen ohjausryhmän kautta päätöksentekoon saatettavien asioiden valikointia ja valmistelua. Asia-alueen oikeudellisen kehityksen seurannan tulisi vastaavasti syventyä.

Kaikkeen edellä olevaan liittyen on ensi vuoden alusta myös tarkoitus siirtää erityisesti toimintaa ohjaavaksi tarkoitettun kiireellisen koulutuksen painopistettä akatemiasta alueille. Sen jälkeen kun on varmistettu, että kaikilla YT-alueilla on asianmukaiset DVD- ja muut audiovisuaaliset laitteet – joita nykyisin myös yhä enemmän tarvitaan alueella apuna pääkäsitelyissä – tietoa ja ohjeita voidaan jakaa asiasta riippuen samanaikaisesti koko henkilökunnalle tai sen tietyille ryhmille. Toteutus on kehittämissyksikössä koulutussuunnittelija Pia Meren valmisteltavana. Tällä hankkeella voimme samalla säästää sievoisen määrän euroja muihin tarkoituksiimme. Leijonanosa koulutuskustannuksista on matka- ja majoituskuluja.

1.3 LAADUN PARANTAMINEN ON JOUKKUEPELIÄ (Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja, asianajaja Kari Lautjärvi)

Arvoisat oikeudenhoidon ammattilaiset,

Suomen Asianajajaliiton puolesta kiitän mahdollisuudesta osallistua laatupäivillenne. Asianajajaliitto edustaa, riippumattomana ja ammattikuntaamme itsesääntelevänä julkisoikeudellisena yhdistyksenä, yli 1.750 asianajajaa.

Kuten tiedätte, ammattikunnallamme on omat ammattieettiset, hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet. Panostamme jatkuvasti ammatilliseen ja eettiseen koulutukseemme. Asianajajatutkintoon on liitetty vuosi sitten erityinen asianajotoiminnan eettisiä kysymyksiä käsittelevä käytännön kurssi. Asianajajien jatkokoulutusvaatimukset on juuri uudistettu. Asianajajaliitolla on vakiintunut ja edelleen kehittyvä koulutusyhteistyö yliopistojen ja muiden oikeudenhoidon osapuolten kanssa. Asianajajaliitossa suunnitellaan myös erityisen prosessikoulutuksen aloittamista.

Suomalaisella asianajajalla on lukuisia ammatillisia ja eettisiä velvollisuuksia päämiestänsä kohtaan. Riippumattomuus-, lojaliteetti-, salassapito- ja esteettömyysvelvoitteet todetaan usein myös ammattikuntaamme perusarvoina. Asianajaja Jukka Peltonen alustaa laatupäivillänne huomenna enemmän ammattietiikastamme.

Ammattikuntaamme eivät pidä koossa jäsenyyden mukanaan tuomat erioikeudet vaan halu asianajajina kuulua eettisesti korkeatasoiseen ja ammatillisesti laadukkaaseen ammattikuntaan, joka tehokkaasti ja avoimesti suorittaa myös jäsentensä ammatillista ja eettistä valvontaa.

Miten tämä asianajajakuntaa koskeva ”mainospala” liittyy Rovaniemen hovioikeuden laatupäiviin?

Asianajaja on oikeudellisten palvelujen tarjoajan laatumerkki. Suomen Asianajajaliitolla on haastava ja alituisesti jatkuva tehtävä monin tavoin edistää laatumerkkinsä, brändinsä, yleistä luottamusta ja arvostusta.

Asianajajakunta, yhtenä oikeudenhoidon osapuolista, kantaa vastuunsa paitsi omasta ammatillisesta ja eettisestä laatusostaan, myös suomalaisen oikeuselämän kehityksestä ja oikeusturvan edistämisestä maassamme.

Tuomarit, syyttäjät ja asianajajat ovat eri laatuhankeissa löytäneet tavan tiivistää yhteistyötään oikeudenhoidon laadun ja tehokkuuden edistämiseksi. On välttämätöntä, että tuomarit, syyttäjät ja asianajajat itsenäisinä ja toisistaan riippumattomina oikeudenhoidon osapuolina, yhdessä entistä johdonmukaisemmin kehittävät toimintaympäristöään. Yhteisen keskustelukuluttuurin edistäminen ja laatutyön ulottaminen koko oikeudenhoidon ketjuun vahvistaa nykyaikaista oikeudenhoitoa ja korkealuokkaista oikeusturvaa yhteiskunnassamme.

Oikeudenhoidon laadun parantaminen jos mikä on joukkuepeliä. Eri toimijoiden tietotaito ja kokemus on koottava. On luotava kaikille osapuolille yhteiset pelisäännöt, toimintaympäristö ja valmiudet entistä parempaan yhteispeliin ja myös yksilösuoritukseen. Hyvällä yhteistyöllämme voimme lisätä oikeudenhoidon laatua, tehokkuutta ja näin vähentää myös oikeudenkäynnistä aiheutuvia kustannuksia.

Järjestelmä on aina niin hyvä kuin sen ”heikoimmat lenkit” ovat. Laadun parantamisessa pyrkimyksenä tulisi olla sekä laadun tasaisuus että yleisen laadutason korottaminen. Haasteenamme on kaikkien oikeudenhoidon parissa toimivien sitouttaminen ja innostaminen mukaan yhteiseen laadunparannustyöhömmme.

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten vuonna 1999 alkanut laatuhanke on oikeudenhoidon laadunparannustyön lippulaiva maassamme. Teidän laatuhankeenne on toiminut esimerkkinä kaikissa muissa hovioikeuspiireissä ja eräissä hallinto-tuomioistuimissa nykyisin vireillä oleville vastaaville projekteille.

Laatuhankeenne päämääränä on ollut kehittää tuomioistuinten työtä niin, että ihmis- ja perusoikeuksiin perustuva oikeudenmukainen oikeudenkäynti toteutuu, tuomiot ovat oikeita ja hyvin perusteltuja, menettelyllinen ja asiallinen yhtenäisyys lisääntyvät ja tuomioistuinten palvelut ovat myös kustannustensa puolesta kansalaisten saatavissa.

Laatuhankkeen tuloksena tuomarikunnan ja muiden oikeudenhoitoon osallistuvien tahojen sisäinen keskustelukulttuuri on parantunut ja yhteydenpito on lisääntynyt. Laatuhankkeen, kuten muunkin oikeudenhoidon osapuolten välisen yhteistyön, keskeinen tavoite on aito ja molemminpuolinen vuoropuhelu. Vuoropuhelultamme tulee edellyttää avointa ja tasapuolista keskustelua siitä mitä me tuomarit, syyttäjät ja asianajajat toisiltamme toivomme.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeelle myönnettiin kuluvan vuoden keväällä Suomen Asianajajaliiton ensimmäinen ”Vuoden oikeusteko” -palkinto. Kansainvälistäkin tunnustusta laatuhanke sai voitettuaan juuri Euroopan Unionin ja Euroopan neuvoston järjestämässä innovatiivisia siviilioikeuden hankkeita koskevassa kilpailussa, ensimmäisen kerran jaetun Crystal Scales of Justice Award -palkinnon.

Asianajajaliiton ensimmäisen ”Vuoden oikeusteko” -palkinnon myöntäminen juuri Rovaniemen hovioikeuspiirissä käynnistetylle laadunparannustyölle on osoitus siitä kuinka tärkeänä me asianajajat pidämme oikeudenhoidon yhteistyötä ja laadun parannustyötä koko oikeudenhoidon ketjussa.

Uskon, että oikeudenhoidon eri osapuolille löytyy enenevässä määrin yhteisiä keskustelunaiheita ja avauksia myös oikeuspoliittisissa kysymyksissä.

Oikeushallinnon arvostus yhteiskunnassamme ja yhteiskunnan panostukset oikeudenhoidon sektoriin eivät viime aikoina ole kaikilta osin yltäneet riittävälle tasolle. On toki myönnettävä, että osittain oikeudenhoidon osa-alueiden resurssivajeet johtuvat resurssien kohdentamiseen ja tehostamiseen sekä myös alueelliseen sijaintiin liittyvistä epäkohdista.

Valtionhallinnon eri sektoreille on asetettu varsin tiukat säästötavoitteet, jotka kohdistuvat voimakkaasti myös tuomioistuintilanteeseen. Eduskunnan käsiteltävänä oleva budjettiesitys johtaisi tuomioistuinten virkojen merkittävään vähentymiseen. Vuoden päästä yleisissä tuomioistuimissa olisi asioita ratkaisemassa yli 60 lakimiestä tämän hetkistä vähemmän. Valtion säästötavoitteet vaarantavat kansalaisten oikeusturvaa ja lisäävät alueellista eriar-

voisuutta, säästöjen kohdistuessa eniten suurimpiin tuomioistui-
miin, joista monissa asiat ovat jo ennestään ruuhkautuneet.

Kohtuullinen käsittelyaika on olennainen osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Kohtuullinen käsittelyaika ylittyy tänäkin päivänä aivan liian usein. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut Suomelle jo viisi langettavaa ratkaisua asiassa. Ongelmaan on viime aikoina kiinnittänyt julkisuudessa huomiota myös mm. korkeimman oikeuden presidentti Leif Sevón. Myös eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri ovat arvostelleet oikeudenkäyntien kestoa. On sanomattakin selvää, että suunnitelluilla säästötoimenpiteillä vesitetään myös laatuhankeiden päämääriä. Säästöt tulevat näkymään käsittelyaikojen pidentymisenä ja ratkaisujen laadun heikkenemisenä.

Onko meillä tulevaisuudessa Suomessa varaa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin? Tätä teemaa tulemme käsittelemään yksityiskohtaisemmin ensi tammikuussa Asianajajapäivillämme Helsingin Kalastajatorpalla.

Suomen Asianajajaliiton ja ammattikuntamme puolesta toivon laatupäiviltänne vireää keskustelua. Eväät yhteistyömme edelleen syventämiseen ovat erinomaiset!

2. AMMATTIETIIKKA JA LAKI ASIANAJOTOIMINNAN PERUSTANA

**(Asianajaja Jukka Peltosen esitelmä Rovaniemen
hovioikeuspiirin laatupäivillä 11.11.2005)**

2.1 JOHDANTO

Asianajotoimintaa lähestytään yleensä asianajajan näkökulmasta ja hänen toimintaansa liittyvistä velvollisuuksista käsin samalla tavalla kuin tuomarien ja syyttäjien toimintaa yleensä lähestytään tuomarin ja syyttäjän näkökulmasta ja tehtävästä käsin. Tätä näkökulmaa on kuitenkin aiheellista muuttaa asianajotoimintaa ja sen perusteita tarkasteltaessa, koska kysymyksenasettelujen *päähenkilöinä* eivät siinä olekaan asianajajat vaan *asianajajien päämiehet, oikeudellista apua tarvitsevat henkilöt*, jotka ovat tuomioistuimissa lain- ja julkisvallankäytön kohteina. Myös tuomarien ja syyttäjien tehtäviä voidaan tarkastella niiden käyttämän julkisen vallan kohteiden, kansalaisten, näkökulmasta. Ne molemmat tulevat nyt huomioiduksi keskittyttäessä asianajajan tehtäviin tuomioistuinasioissa; tuomarin ja syyttäjien näkökulma, kun tuomarien, syyttäjien ja asianajajien toimet kohtaavat niissä, ja kansalaisten, asianajajien päämiesten näkökulma, kun se on asianajajaoikeudellisen näkökulman perustana.¹

2.2 ASIANAJOTOIMINTA JA ASIANAJOTEHTÄVÄT

Asianajotoiminnan käsite on tärkeätä määritellä siksi, että se rajaa samalla sen ammattitoiminnan kentän, joka kuuluu asianajajan *korostettujen velvollisuuksien ja vastuun* piiriin. Sen mukaan määntyvät myös asianajajan ammattitoimintaa ohjaavan ammattietiikan, hyvän asianajajatavan, ja säätelevien lainsäädännösten soveltamisalat. Liite 1.

Asianajotoiminta on oikeudellisen asiantuntija-avun antamista toiselle ammattimaisesti (yleensä) palkkiota vastaan. Siihen liittyvät *oikeudellinen asiantuntemusvaatimus* sekä korostetut ammattietiikasta ja laista johtuvat velvollisuudet ja vastuu. Asianajajat ovat lainsoveltajia kuten tuomarit ja syyttäjätkin, mutta kovin erilaisin tehtävin ja velvollisuuksin. Asianajotehtävän vastaanottaminen merkitsee *yksityisoikeudellista toimeksiantoa*, joka perustuu tyypillisimmillään asianajajan ja päämiehen väliseen *toimeksiantosopi-*

¹ Tämän esityksen kannalta ovat tuomarin tehtävät keskeisessä merkityksessä. Osoitan sopivissa yhteyksissä tuomarien ja syyttäjien toiminnan perusteiden eroja asianajotoiminnan perusteisiin verrattuna.

mukseen, jolla asianajaja velvoittautuu avun pyytäjän oikeuksien ja edun valvomiseen työsuorituksin.²

Asianajotoimeksiantoon voi myös liittyä tuomioistuimen tai muun viranomaisen *määräämistoimi* tai yksityisen henkilön tai yhteisön *nimittämistoimi*. Näissä määräyksen- ja nimityksenvaraisissa asianajotehtävissä asianajajan velvollisuudet ja vapausoikeudet modifioituvat niitä koskevien lain säännösten perusteella siitä, mitä ne puhtaimmillaan toimeksiantosopimukseen perustuvissa tehtävissä ovat. Jätän ne tämän esityksen ulkopuolelle ja keskityn toimeksiantosopimukseen perustuviin asianajotehtäviin, joissa asianajat yleensä päämiestensä tuomarit kohtaavat.

2.3 ASIANAJAJAOIKEUS

Asianajajaoikeus on nuori ja kehittyvä oikeudenala. ”Virallisena” käsitteenä se ilmaantui Suomeen v. 1987, kun JFT julkaisi professori Matti Ylöstalon kirjoituksen ”Asianajajaoikeus - kehittyvä oikeusalue”. Ylöstalo kiinnitti huomiota asianajalaitoksen kasvavaan merkitykseen yhteiskunnassa, asianajajaa koskevien säännösten hajanaisuuteen ja ammattieettisten sääntöjen merkitykseen, joiden tiedon puutteesta aiheutui laajalti haittaa. Asianajotoimintaan kohdistui tarvetta lähestyä sitä koskevia kysymyksiä uudella tavalla, ”pyrkimällä kokonaiskuvan saavuttamiseen asianajotoiminnan omista edellytyksistä ja ulottuvuuksista käsin”. Tarve oli tuolloin lisääntynyt mm. asianajajakunnan nopeasta kasvusta³ ja v. 1985 Suomen Asianajajaliiton sääntömuutoksella käynnistetystä pakollisesta asianajajatutkinnosta johtuen.

Sen jälkeen on asianajajaoikeus vakiintunut ja kehittynyt nopeasti. Tämä on tapahtunut asianajajien toimiessa aloitteellisesti sen

² Tuomarit ja syyttäjät ovat virkamiehiä, joiden tehtävät ja velvollisuudet julkisvallan käyttäjinä perustuvat lakiin.

³ V. 1970 oli 313, v. 1980 588, v. 1990 1.027, v. 2000 yli 1500 ja 2005 n. 1750, minkä lisäksi asianajotoimistoissa työskennellee nykyisin yli 500 avustavaa lakimiestä. Ks. Ylöstalo-Tarkka, Asianajajan käsikirja, 2001 s. 43–45.

substanssin tarkastelussa⁴ osin oikeustieteen ja tuomarikunnan edustajien kanssa yhteistoiminnassa sen juutuessa näin vähitellen oikeustieteellisen tutkimuksen, oikeuskirjallisuuden ja opetuksen osaksi.

Asianajajaoikeus on asianajotoimintaa koskevien ja siihen asiallisesti liittyvien oikeusnormien ja ammattieettisten normien kokonaisuus, jolle on tyyppillistä oikeusalamaisen näkökulma ja etu sekä itsesääntelyyn perustuvat ammattieettiset normit. Liite 2.

Asianajajaoikeutta on opetettu lähinnä asianajajavoimin 1980-luvun lopulta alkaen vaihtelevasti yliopistojen kurseilla. Helsingin yliopistossa asianajajaoikeuden opetus alkoi v. 1996 ja siitä tuli v. 1997 virallinen täydentävien opintojen opintojakso. Siinä vakiintunut luentorunko ilmentää samalla asianajajaoikeuden monipuolisuuden ja sen keskeiset kysymykset. Liite 3.

Asianajajaoikeuden kehittämisen ja harrastamisen foorumeina ovat myös jokavuotiset Asianajajapäivät⁵ sekä mm. 25.8.2000 toimintansa aloittanut Asianajajaoikeuden kilta.⁶ Killan toiminta alkoi teologian tohtori Terho Pursiaisen esitelmällä ammattietiikas-

⁴ Asianajajaoikeudellisia kirjoituksia löytyy Defensor Legis'in sisällöstä v. 1920 alkaen sekä Suomen Asianajajaliiton julkaisuista ja eräistä juhlakirjoista. Ks. Ylöstalo–Tarkka mt. s. 17–23. Nytemmin sitä koskevia jaksoja sisältyy mm. prosessi-, siviili- ja rikosoikeuden alojen teoksiin ja kirjoituksiin. Asianajajatutkinnon ja asianajajaoikeuden yliopistollisen oppijakson perusteoksena on Asianajajan käsikirjan lisäksi kokoomateos Esko–Peltonen–Tarkka–Tulokas, Näkökulmia asianajajaoikeuteen, 2004.

⁵ Vuodesta 1983 alkaen on siellä pidetty asianajajaoikeudellisia esityksiä, ”moraalisuoranoja”, joita on julkaistu Defensor Legis’issä ja alan kokoomateoksissa.

⁶ Asianajajaoikeuden kilta on avoin ja vapaamuotoinen foorumi, jonka tarkoituksena on edistää ja ylläpitää asianajajaoikeuden harrastusta ja kehitystä Suomessa. Se toteuttaa tarkoitustaan järjestämällä esitelmä ja keskustelutilaisuuksia pyrkien siihen, että esitelmät julkaistaan Defensor Legis’issä. Kilta on kokoontunut tähän asti 14 kertaa ja sen kokouksissa on tähän asti tarkasteltu ammattietiikan perusteita, totuusvelvollisuutta, esteettömyysvaatimusta, salassapito-oikeutta ja -velvollisuutta, sananvapauden käyttämistä, asianajajan ja päämiehen ristiriitojen ratkaisemista sekä asianajajajärjestelmiä.

ta.⁷ Tarvitsimme etiikan ammattilaisen näkemyksen osoittamaan ja selkeyttämään asianajajaetiikan perusteet oman näkemyksemme laajentamiseksi ja perusasioiden ymmärtämiseksi. Mainitsen tämän siksi, että joudun tukeutumaan mm. sen syvälliseen moraalifilosofiseen sisältöön jäljempänä.

Asianajajaoikeuden lähteinä ovat asianajajaetiikka ja laki, jotka yhdessä muodostavat asianajotoiminnan perustan. Niiden monipuolinen vuorovaikutus ja eri tilanteissa eri tavoin painottuva merkitys käyvät parhaiten selville tarkastelemalla niitä erikseen, ensin ammattietiikan ja sitten lain kannalta. Näin siksi, että laki – aivan oikein – jättää asianajajakunnalle paljon *luottamusvapauksia*, joissa ammattietiikka nousee keskeiseen asemaan, ja siksi, että vain siten niiden erilainen ja toisiaan täydentävä merkitys on mahdollista pyrkiä kuvamaan jossain määrin selkeästi.

Niiden välisestä yhteydestä voisi yleisellä tasolla sanoa esimerkiksi, että moraali asettaa vaatimuksen noudattaa lakia ja että ammattietiikan periaatteet asettavat asianajajalle yleensä pidemmälle meneviä ja myös yksityiskohtaisempia velvollisuuksia kuin laki. Toisaalta ammattietiikka, olipa se sitten kuinka hyvin kehittynyt ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävä tahansa, ei yksin riitä asianajajien yhteiskunnallisen tehtävän perustaksi toimia oikeudenhoitojärjestelmän kokonaisuudessa.

Tämä johtuu siitä, että ammattietiikat sitovat vain ammattikuntien jäseniä, ja siitä, että vain lain säännöksillä on mahdollista perustaa sellaiset asianajajan päämiehen edun vaatimat asianajajan *vapausoikeudet* (mm. salassapito-oikeus ja laajennettu sananvapaus), jotka tarvitaan eräiden asianajajia kansalaisina koskevien lakisäätteisten velvollisuuksien rajoittamiseen. Käytän niistä sanaa vapausoikeus siksi, että niiden on ollakseen tehokkaita perustuttava lakiin ja oltava asianajajalle kaikkien oikeudellista apua tarvitsevien edun vuoksi annettuja subjektiivisia oikeuksia erotukseksi muista ammattikunnan luottamusvapauksista. Asianajajakunnalle asianajajalaissa annettu autonomia voidaan myös lukea asianaja-

⁷ Esitelmä ”Ammattien etiikka” on julkaistu DL 2001 s. 31–50 ja teoksen Näkökulmia asianajajaoikeuteen s. 17–48, joten se kuuluu mm. asianajajatutkimnon tutkintovaatimukseen.

jien vapausoikeuksiin, joskin se on luonteeltaan kollektiivinen ja sen myötä perustavanlaatuinen ammattikunnan yhteiskunnalta saama luottamusvapaus.

2.4 ASIANAJOTOIMINNAN AMMATTIEETTINEN PERUSTA, HYVÄ ASIANAJAJATAPA

Jokaisella ammattikunnalla on oltava oma ammattietiikkansa. Hyvä asianajajatapa on asianajajien ammattikunnan etiikasta käytetty ilmaisu. Ammattietiikkaan omaksutut arvomaailmat, sen eetos, ja niiden toteuttamiseen ohjaavat periaatteet eivät ole säädöksiä tai säännöksiä vaan ammattieettisiä normeja, ammattikunnan kehittämistä ja omaksumia ammattieettisiä koodeja, joita se vaalii ja edellyttää noudatettavan hyväksyttävänä käytäntöinä ja joilla se vastaa yhteiskunnan ammatille osoittamaan luottamukseen.⁸ Ammattietiikan jatkuva tutkiminen, arvioiminen ja kehittäminen kuuluu osana ammattietiikan perusteisiin.⁹

Suomen Asianajajaliiton 9.6.1972 pidetyssä liittokokouksessa vahvistetut Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet (tapaohjeet, TO) eivät siis ole säännöksiä, vaikka niitä sellaisiksi kutsutaan jopa Asianajajaliiton toimielinten pöytäkirjoissa, vaan muistiin merkittyjä edellä kuvatunlaisia ammattieettisiä arvoja ja käytäntöjä. Tapaohjeita tulee tulkita ja soveltaa ammattikunnan arvomaailman mukaisesti ja siihen sisältyvien arvojen toteutumiseen pyrkien. Tapaohjeet eivät ole liioin hyvän asianajajatavan koko sisältö vaan vain osa sen kulloisestakin sisällöstä ja niin, että niitä joudutaan, kuten ammattietiikkaa muutoinkin, alati arvioimaan ja kehittämään ammattitoiminnan toiminta-ympäristön muuttuessa tai paremmin arvoja toteuttavan käytännön löytyessä. Kirjalliset tapaohjeet ovat kuitenkin käytännössä välttämätön koodisto hyväksytyjen käytäntöjen *perinteen* siirtämisessä uusille ammattikunnan jäsenille ja ammattikunnan *sisäisen ammattikurin* ylläpitämisessä.

⁸ Tukeudun tässä Pursiaisen em. kirjoitukseen sekä Chicagon DePaul'in yliopiston filosofian professorina toimivan Daryl Koehn'in teokseen *The Ground of Professional Ethics*, 1994.

⁹ Tuomarikunnan laatuhankeella on tämän velvoitteen kanssa analogisia piirteitä sen tähdätessä yhteiskunnan edun mukaisesti entistä tehokkaampiin ja oikeudenmukaisempiin oikeudenkäyntimenettelyihin ja tuomioihin.

Ammattietiikan kehittämisessä joudutaan etsimään oikeat käytännöt kaikkiin muuttuvan maailman uusiin tilanteisiin. Vastaukset näihin uusiin ja aluksi vaikealtakin tuntuviin kysymyksiin, joihin liittyy usein myös uusien säädösten mukanaan tuomia aineksia, löytyvät ammattikunnan arvomaailman keskeisimmistä ja perustavanlaatuisimmista arvokoodeista, jotka ovat selkeät ja yksinkertaiset. Asianajajien ammattietiikan arvomaailman perusta on luonteeltaan universaali ja yleismaailmallisesti vakiintunut ja muuttumaton. Vastaukset kaikkiin ammattieettisiin ongelma-kysymyksiin löytyvät niistä niistä ja niiden merkitystä syvällisesti pohtimalla. Suurin osa tapaohjeista on niistä johdettuja yksityiskohtaisia käytäntöjä, joiden muuttaminen on mahdollista, mutta vain ammattikunnan arvomaailman puitteissa ja kehyksissä.

Otan avuksi moraalifilosofian lähteistä saatavissa olevaa tukea siksikin, että saan sanoilleni objektiivisiin lähteisiin perustuvaa uskottavuutta. Joudun tekemään lähteisiin oleellisia typistyksiä ja pelkistyksiä saadakseni esitykseni riittävän lyhyeksi ja pelkistetyksi. Moraalifilosofi sanoo pelkistetyksi,¹⁰ että *ammattietiikka on sitoutumisen ja luottamuksen etiikan paradigma*.

Moraalifilosofien ja ammattietiikan tutkijoiden mukaan asianajajan ammatti on ns. *vaativa asiantuntija-ammatti, professio*,¹¹ jollaisia ovat myös lääkärin ja papin ammatit. Näitä *professioita* yhdistävät samanlaiset perusvaatimukset, joskin eri ammattialoilla erilaisilla sovelluksilla. Tiivistän tähän nuo *professioiden* perusvaatimukset seuraavasti:

1) *Asiantuntemusvaatimus* tiedonalalla, joka on elintärkeää ammattihenkilön puoleen apua pyytäen kääntyvälle klientille,¹² joka ei selviä ongelmatilanteestaan avutta ja jonka on pakko luottaa ammattilaiseen (erityinen asiantuntemusvaatimus sekä ammatti-

¹⁰ Pursiainen teoksessa Näkökohtia asianajajaoikeuteen s. 29 ja DL 2001 s. 38.

¹¹ Sana *professio* on keskiajan latinaa ja tarkoitti munkki- tai nunnakuntaan liittymisen yhteydessä annettua julkista vakuutusta kunnioittaa sääntökunnan sääntöjä ja ihanteita.

¹² Latinassa *cliens* tarkoittaa haavoittuvassa asemassa olevaa ihmistä, joka ei selviä ongelmatilanteesta avutta.

laisen ja klientin välisen suhteen *syvä epäsymmetrisyys, paternalismin eli holhouksen etiikka*).

Korostettu asiantuntemusvaatimus koskee tuomareita ja syyttäjiä, mutta kansalaiset eivät käänny heidän puoleensa pyytään apua oikeudellisessa ongelmatilanteessaan vaan vaatien näille lailla annetun julkisvallan käyttämistä lakiin perustuvien oikeuksiensa toteuttamiseksi. Kansalaiset eivät ole tuomareiden ja syyttäjien klienttejä eivätkä perusta näihin luottamussuhdetta.

2) Ammatilainen antaa ammattikuntaan liittyessään *julkisen sitoumuksen (public pledge)* siitä, että käyttää tietonsa sekä toimii tehokkaasti ja loppuun saakka klienttinsä hyväksi (*client's good*), jolloin moraalii vaatii, että ammatilainen myös pitää lupauksensa (*sitoutumisen etiikka*).

Tuomarit ja syyttäjät eivät virkaan tullessaan sitoudu toimimaan puoleensa kääntyvien kansalaisten hyväksi vaan lakisääteisten virkavelvollisuuksiensa täyttämiseen.

3) Asiakkaan luottamusta vastaa ammatilaisen *lojaalisuus* klienttiään kohtaan, mikä sisältää velvollisuuden ajatella asioita klienttinsä etujen ja oikeutettujen odotusten näkökannalta (*ammattilaisen puolueellisuus*) sekä vaatimuksen olla *riippumaton (esteettömyys)* ja säilyttää klientin hänelle uskomat itseään koskevat luottamukselliset tiedot luottamuksellisina (*luottamussuhde*).

Tuomareilla ja syyttäjiillä ei saa olla mitään lojaalisuutta saati puolueellisuutta ketään asianosaista kohtaan. Heillä on lakiin perustuva velvollisuus suorittaa virkatehtävänsä objektiivisesti ja puolueettomasti. Heidän riippumattomuutensa ja esteettömyytensä on säädetty heidän puolueettomuutensa varmistamiseksi. Heidän salassapitovelvollisuutensa perustuu yleisen edun vuoksi säädettyihin lain säännöksiin.

4) Ammattikunnat toimivat liberalistisen yhteiskunnan niihin ja niiden ammattietiikkaan kohdistaman *luottamuksen* varassa sekä sen perusteella niille antamien luottamusvapauksien puitteissa (*luottamuksen etiikka*).¹³ Ammattikunnalla on intressi huolehtia siitä, ettei luottamusta rikota ja siten vaaranneta ammattikunnan nauttimaan luottamusvapautta. Ammattietiikka ja sen kunnioittai-

¹³ Totalitäärisissä valtioissa ei ole luottamusvapauksia eikä äärimmäisissä tilanteissa, esim. Neuvostoliitossa, liioin yksityisoikeuden traditiota. Sen vuoksi asianajajien ammattikunnilla on ollut niissä vähäinen merkitys ja ne ovat olleet niissä valjastettuina hallintokoneiston tarkoitusperiin.

mista valvova ammattikuri ovat ammattikunnan vastaus sen yhteiskunnalta saamaan luottamukseen, vapauteen ja moraaliseen arvostukseen.

Tuomarit ja syyttäjät toimivat lakiin perustuvissa virkatehtävissä, joita koskevat arvomaailmat ja niiden toteuttamiseen tähtäävät käytännöt sekä niiden rikkomuksista johtuvat seuraamukset ovat lailla säädetty.

5) Ammatillisella on *velvollisuuksia* myös *yhteiskuntaa ja muita ihmisiä kohtaan*, vaikka joutuukin eettisesti oikeutetusti sivuuttamaan niitä tiettyyn hyväksyttävään rajaan saakka voidakseen toimia klienttiään kohtaan lojaalisti. Tämä johtaa *ristiriitoihin*, kun ammatillaiseen kohdistuu yhtä aikaa velvoittavia vaatimuksia, joita kaikkia on mahdotonta yhtä aikaa täyttää (*moraalinen tragedia*, vaatimus osata ratkaista ristiriitatilanteet, ammatilliset *bona fides*-velvollisuudet).

Kun tuomareiden ja syyttäjien lainkäyttötoimintaan ei kuulu luottamussuhteen ja lojaalisuuden perustaminen kansalaisiin vaan kaikissa suhteissa puolueettomuuden ja objektiivisuuden vaatimus, eivät he kohtaa tehtävissään tällaisia ristiriitatilanteita. He ratkaisevat asianosaisten väliset ristiriitaiset vaatimukset julkista valtaansa käyttäen lain mukaan.

6) Ammatillisella on velvollisuus noudattaa ammattikuntansa omaksumaa etiikkaa ja itse arvioida oman toimintansa eettisyyttä ammattietikan ja sen antamien luottamusvapauksien kannalta.

Laki jättää myös tuomareille ja syyttäjille runsaasti harkintavaltaa tehtäviensä täyttämässä omaksuttavien yksityiskohtaisempien käytäntöjen valintaan. Niiden valinnassa ovat kuitenkin viime kädessä määräävinä lain tulkinta ja soveltaminen. Ne voidaan johtaa, ei luottamussuhteesta klienttiin ja siitä johtuvista vaatimuksista, vaan virkatehtäviä koskevista lakiin kirjatuista arvoista ja perusvelvollisuuksista.

Väitän, että nämä *profession* perustunnusmerkit sekä niihin sisältyvät arvokoodit antavat vastauksen oikeastaan kaikkiin ammatietikan kannalta hyväksyttäviin käytäntöihin ja pulmatilanteisiin. Asianajajan arvomaailmaan kuuluvat toiminta päämiehensä parhaaksi ja tämän osoittaman luottamuksen vaatimalla tavalla, luottamuksen säilyttäminen, rehellisyys, lain noudattaminen ja tietystä rajasta alkaen yhteiskunnan ja muiden ihmisten edun huomioiminen käytäntöjä ohjaamassa.

TO 1 ja 2 § koskien asianajajan velvollisuutta lakia ja hyvää asianajajatapaa noudattaen parhaan kykynsä mukaan valvoa päämiehensä oikeutta ja etua sekä täyttää rehellisesti ja tunnollisesti kaikki hänelle uskotut tehtävät; 12–17 § koskien asianajajan esteettömyysperusteita ja velvollisuutta täyttää tehtävät loppuun saakka; 18 ja 19 § koskien asianajajan uskollisuutta ja lojaalisuutta sekä salassapitovelvollisuutta; ja 33–49 §:n eräät velvollisuudet vastapuolta, tuomioistuimia ja muita viranomaisia kohtaan ilmentävät pääosan näistä ammattietiikan arvokoodeista.

Ammattietiikan keskeisin sisältö koskee asianajajan velvollisuuksia päämiestään kohtaan toimeksiantosopimukseen perustuvissa tehtävissä.¹⁴ Hyvän asianajajatavan sisältö on siinä määrin kattava, että toimeksiantosopimusten tekemiseen ei tarvita muita lisäehtoja kuin ne, jotka koskevat asianajajan palkkion määräytymistä.

Asianajajalla ei ole oikeutta rajoittaa toimeksiantosopimuksen ehdoin velvollisuuttaan noudattaa hyvää asianajajatapaa. Asianajaja voi kuitenkin tietyissä puitteissa asettaa varauksia antamilleen neuvoille ja tietyin erityisin edellytyksin rajoittaa korvausvastuutaan, joskin asianajajan korvausvastuun rajoittaminen on Suomessa poikkeuksellista ja sen perusteiksi kelpaavat edellytykset ovat vielä ammattieettisesti lopullisesti täsmentymättömät.¹⁵

Hyvä asianajajatapa muodostaa samalla keskeisen perustan asianajajan velvollisuuksille, joiden rikkominen voi kurinpitoseurauksen lisäksi johtaa asianajajan korvausvastuuseen päämiestään kohtaan. Muun muassa näissä kannetietä tuomioistuinten ratkaistaviksi tulevissa asioissa joudutaan ratkaisut tekemään oikeudellisin perustein, jolloin hyvän asianajajatavan sisältö voi muuntaa tavanomaiseksi oikeudeksi.

¹⁴ Hyvän asianajajatavan vaatimukset soveltuvat myös määräyksen- ja nimityksenväriin toimeksiantoihin soveltuvien osin laista johtuvia velvollisuuksia täydentäen.

¹⁵ Näin siitä huolimatta, että Suomen Asianajajaliiton liittokokous on 11.1.2001 sisällyttänyt Asianajajan vastuuvakuutusta koskevien ohjeiden 6 §:ään maininnan asianajajan oikeudesta tietyin edellytyksin rajoittaa korvausvastuutaan suhteessa päämieheensä enintään pakollisen vastuuvakuutuksen enimmäismäärään saakka.

2.5 LAKI ASIANAJOTOIMINNAN PERUSTANA

Lain säännöksillä on merkitystä asianajotoiminnan perustana monessakin suhteessa.

2.5.1 Laissa on eräitä *nimenomaan asianajajia koskevia* säädöksiä ja säännöksiä, joista keskeisin on tietenkin asianajajalaki (496/1958). Asianajajalaissa ovat asianajajien ammattikunnan lakiperusteista järjestämistä (rajoitettu autonomia, julkisvallan käyttöoikeus, ammattinimen suoja)¹⁶ sekä sen tehtäviä (mm. jäsenyys, valvonta- ja palkkioriiita-asiat valvontalautakunnassa) koskevat säännökset.

Lisäksi asianajajalaissa on asianajajan eräitä keskeisimpiä velvollisuuksia päämiestään kohtaan koskevia säännöksiä, jotka löytyvät jo asianajajaetiikan koodeista. AAL 5.1 §:n mukaan asianajajan tulee rehellisesti ja tunnollisesti täyttää hänelle uskotut tehtävät sekä kaikessa toiminnassaan noudattaa hyvää asianajajatapaa. 5c §:n mukaan asianajaja ja hänen apulaisensa ei saa luvottomasti ilmaista asianajosalaisuuksia. Asianajajalaissa ei kuitenkaan ole mm. asianajajan esteettömyysvaatimusta koskevaa säännöstä, joten siltä osin asianajajan velvollisuudet lepäävät pääasiassa tapaohjeiden sekä määräyksen- ja nimityksenvaraisia tehtäviä koskevien erityissäännösten varassa.

2.5.2 Lakiin sisältyy myös useita asianajajien *ammattitehtäviä koskevia* säännöksiä, joista mainittakoon tässä yhteydessä mm. oikeudenkäyntiasiamiehiä ja -avustajia koskevat OK 15 luku ja ROL 2 luku. Nämä ovat keskeisessä asemassa asianajajan toiminnassa päämiehensä asiamiehenä tai avustajana tuomioistuimessa, mutta esimerkiksi OK 15:3.3:ssa oleva esteettömyyssäännös on aivan riittämätön takaamaan asianajajan riippumattomuutta, joka tällöin jää edelleenkin pääasiassa ammattietiikan varaan.

2.5.3 Kuten jo edellä totesin, lain sisältö ja soveltaminen on ratkaisevassa asemassa sen suhteen, millaisia päämiehen edun vaatimia *vapausoikeuksia* asianajajalla on koskien erityisesti asianajajan salassapito-oikeutta sekä rohkeaa ja laajaa sananvapauden käyttämistä. Tällöin nousevat keskeiseen asemaan salassapito-oikeuden

¹⁶ Suomen Asianajajaliiton, joka on julkisoikeudellinen yhdistys, perustaminen ja säännöt on vahvistettu oikeusministeriön päätöksellä (191/1959).

osalta OK 17:23 sekä sananvapauden osalta tuomarin järjestyksenpitovaltaa koskevat OK 14:6 ja 7 sekä mm. kunnianloukkausta koskevat RL 24:9 ja 10. Vapausoikeuksien äärirajat määrittävät samalla osaltaan, mistä asianajajan *bona fides* -velvollisuudet yhteiskuntaa ja muita henkilöitä kohtaan alkavat.

2.5.4 Tämän lisäksi on laissa lukuisia *kaikkia kansalaisia koskevia* säännöksiä, jotka sääntelevät myös asianajajan velvollisuuksia yhteiskuntaa ja muita ihmisiä kuin päämiestä kohtaan ja voivat samalla merkitä asianajajan päämiestään kohtaan olevan lojaalisuuden rajoituksia osana asianajajan *bona fides* -velvollisuuksia. Jätän ne kuitenkin tässä vain tämän maininnan varaan.

Kiinnitän vielä huomiota siihen, että lailla ei voida määrätä asianajajakuntaa *tahtomaan* ammattietikkansa jatkuvaa kehittämistä ja ylläpitämistä sekä aktiivisesti toimimaan sen hyväksi. Sen on, kuten etiikka edellyttää, kummuttava ammattikunnasta itsestään, mikä taas edellyttää tiettyjen luottamusvapauksien sille antamista.¹⁷ Nämä luottamusvapaudet ilmenevät nyt mm. asianajajakunnan autonomiassa ja sen itsensä toimesta tapahtuvassa ammattikurin valvonnassa, jonka yhteydessä samalla luodaan ja kehitetään ammattietikkaa, olkoonkin että niiden oikeudellinen sitovuus ratkaistaan viimekädessä tuomioistuinten ja oikeuskanslerin kontrollissa.

2.6 ASIANAJAJAN AMMATILLISET VELVOLLISUUDET JA VAPAUISOIKEUDET

Asianajajaoikeuden 1980-luvulla alkaneen kehityksen tuloksena on nyt mahdollista esitellä asianajajan velvollisuuksia ja vapausoikeuksia koskeva analyysi, jota käytetään mm. Helsingin yliopiston asianajajaoikeuden luennoilla. Liite 4.

¹⁷ Esimerkkeinä Suomen asianajajakunnasta itsestään kummunneista ja klienttien parhaaksi tähdänneistä aloitteista mainittakoon tässä asianajajalain (496/1958) säätäminen, Suomen Asianajajaliiton sääntömuutoksella (OikMP 312/1985) toteutettu asianajajatutkinto sekä Asianajajaliiton pidättäytyminen asianajajan toimen osakeyhtiössä harjoittamisen sallimisesta ennen kuin asianajajalain 5 §:n 2 momentti muutettiin (1997/1992) sisällyttämällä siihen asianajajaoikeuden ammattivelvollisuuksia ja vastuuta koskeva läpäisyysääntö ehkäisemään osakeyhtiölaista ja vahingonkorvauslaista johtuvien vastuunrajoitusten vaikutukset.

Asianajajan velvollisuudet on siinä jaettu velvollisuuksiin päämiestä kohtaan sekä asianajajan *bona fides* -velvollisuuksiin yhteiskuntaa, vastapuolta, kollegoita ja muita tahoja kohtaan. Kokemusperusteisesti on mahdollista todeta, että ne muodostavat varsin kattavan analyysin asianajajan päävelvollisuuksista, joskin viime aikoina on ilmaantunut useitakin uusia ratkaistavia erityiskysymyksiä, jotka liittyvät mm. uusiin asianajotehtäviä koskeviin säädöksiin sekä asianajotoimistojen rakenteiden ja eräiden toimintatapojen muutoksiin mm. kansainvälistymisen ja toimistojen koon kasvamisen johdosta. Tapaohjeissa ei ole välitöntä mainintaa aivan kaikista analyysissä mainituista velvollisuuksista. Esimerkiksi viimeisten parin vuosikymmenen aikana tapahtunut uusien säädöksien ja säädöstasojen ilmaantuminen ja voimistuminen voi antaa aiheen erikoistumisvaatimuksen kasvamisen myötä osaamis- ja taitovaatimuksen merkityksen uudelleen arvioimiseen ja kirjaamiseen tapaohjeisiin.

Asianajajan velvollisuudet perustuvat osaksi vain ammattietiikkaan tai vain lakiin sekä osaksi molempiin yhtä aikaa. Asianajajan velvollisuudet päämiestä kohtaan jaetaan sen mukaan, tukevatko ne välittömästi asianajajan *riippumattomuutta* vai *luottamussuhdetta* koskevaa vaatimusta, joista riippumattomuus on luottamussuhteen perustamisen ja siinä päämieheen kohdistuvan lojaalisuuden edellytys. Niiden keskeisenä sisältönä ovat esteettömyys ja sen säilyttäminen, velvollisuus ajatuksen-, sanan- ja arvostelunvapauden käyttämiseen, uskollisuus ja lojaalisuus, salassapitovelvollisuus sekä tietenkin toimimisvelvollisuus toimeksiannon täyttämiseksi loppuun saakka.

Kiinnitän tällöin huomiota siihen, että AAL 5c §:ssä säädetään ainoastaan asianajosalaisuuden ilmaisukielto, jolloin säännös ja sen kriminalisointi eivät koske asianajosalaisuuden käyttökieltoa. Se jää tällöin TO 13 §:n esteettömyyttä koskevasta määräyksestä ilmenevän ammattieettisen käyttökiellon tai yrityssalaisuuksien suoja säännösten varaan. TO 13 §:n osalta on huomattava, että asianajajan päämiehen suostumuskaan ei oikeuta asianajajaa hoitamaan toimeksiantoa *eturistiriidan* tilanteissa, mutta kylläkin tilanteissa, joissa aikaisempi päämies antaa luvan *luottamuksellisten tietojensa* hyväksikäyttämiseen toisen toimeksiannon hoidossa.

Liite 5.

Asianajajan *bona fides* -velvollisuudet, jotka rajoittavat asianajajan velvollisuuksia päämiestään kohtaan, ovat viimeisten 20 vuoden aikana saaneet uuden lainsäädännön myötä aikaisempaa laajemman ja osittain uuden sisällön.¹⁸ Sanottu koskee erityisesti asianajajan salassapito-oikeuden ja -velvollisuuden rajoituksia sekä salassapitovelvollisuutta muita kuin päämiestä kohtaan.¹⁹ Kun asianajajille johtuu myös laista ristiriitaisia velvollisuuksia päämiestä ja muita tahoja kohtaan ja kun osan niistä rikkominen on myös säädetty rangaistavaksi, tulee selväksi, että asianajajien toiminta tapahtuu keskeisissä kohden ristiriitaiten eettisten velvollisuuksien (*moraalinen tragedia*) lisäksi myös *oikeudellisten ja rikosoikeudellisten paradoksien* kentässä.²⁰

Asianajajaoikeudelliset kirjoitukset ovat nostaneet *totuusvelvollisuuden* (TO 42.1 §, OK 14:1 ja ROL 6:5.3) laajemman kiinnostuksen kohteeksi sen sisällön ja siitä johtuvien asianajajan ja päämiehen välisten ristiriitatilanteiden ratkaisemisen kannalta.²¹ Syytetyn puolustajan keskeisenä *asianajajaeettisenä* ongelmana on, onko asianajaja oikeutettu luopumaan tehtävästä ristiriidan ratkaisuna vai onko hän velvollinen jatkamaan toimeksiannon hoitamista pitäen huolta siitä, ettei syyllisty valehtelemiseen eli ns. negatiivisen totuusvelvollisuutensa rikkomiseen. TO 15 §:n (velvollisuus luopua tehtävästä) ja 16 §:n (oikeus luopua tehtävästä) sisältöä ei ole kyseenalaistettu, ei liioin TO 17 §:n mukaisia velvollisuuksia koskien tehtävästä luopumisessa noudatettavaa menettelyä.

¹⁸ Ks. Peltonen, Asianajajan ammatillinen *bona fides* (2004), teoksessa Näkökulmia asianajajaoikeuteen s. 427–514.

¹⁹ Ks. oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5 ja 9 § sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 22–24 §.

²⁰ Ks. Peltonen Asianajajan ammatillinen *bona fides* (2004) s. 433–434, jossa on mainittu esimerkkeinä mm. AAL 5c §:ssä (ja OK 15:17) säädetty ja RL 38:1:ssä kriminalisoitu salassapitovelvollisuus sekä RL 36:5:ssä kriminalisoitu luottamusaseman väärinkäyttö (*prevarikaatio* eli vastapuolen suosiminen) ja RL 36:1:ssä kriminalisoitu prosessipetos.

²¹ Ks. mm. Lappalainen, Asianosaisten totuusvelvollisuus siviiliprosessissa, ja Pekka Viljanen, asianosaisten totuusvelvollisuus rikosprosessissa, teoksessa Näkökulmia asianajajaoikeuteen s. 113–166 ja DL 2001 s. 993–1025.

Asianajajan keskeiset *vapausoikeudet* ovat oikeus riippumattomaan asemaan julkisvallasta, oikeus luottamussuhteessa saatujen tietojen salassa pitämiseen ja luottamukselliseen neuvotteluyhteyteen päämiehen kanssa, oikeus ajatuksen-, sanan- ja arvostelunvapauden käyttämiseen sekä siihen, ettei asianajajan toimintavapautta päämiehensä edun valvomisessa sopimattomasti rajoiteta. Näistä on Suomessa ongelmallisin *asianajajan salassapito-oikeus*, mutta myös asianajajan *oikeus rohkean sananvapauden käyttämiseen* on noussut viime aikoina esille. Palaan niihin vielä jäljempänä.

2.7 TUOMARIT ASIANAJAJIEN VELVOLLISUUKSIEN JA VAPAUISOIKEUKSIEN VARTIJOINA

Joudun vielä lopuksi kiinnittämään huomiota erääseen itsestään selvään seikkaan, jota vain ei tule heti ajatelleeksi. Nimittäin siihen, että laki asettaa tuomarit²² asianajajien velvollisuuksien ja vapausoikeuksien vartioiksi, eikä ainoastaan tuomioistuinasioita koskevissa toimeksiantoissa vaan lähes kaikissa asianajotoimintaa koskevissa suhteissa. Tämä ilmenee mm. seuraavissa yhteyksissä ja tilanteissa:²³ 1) Asianajajan esteettömyys, 2) asianajajan sanan- ja arvostelunvapauden käyttäminen, 3) asianajajan toimimisvelvollisuuden täyttäminen, 4) asianajajan rehellisyys- ja totuusvelvollisuuden täyttäminen, 5) asianajajan salassapitovelvollisuuden ja -oikeuden toteutuminen sekä 6) asianajajan vastuun määräytyminen.

Tämä tuomareiden lainkäyttötehtävä on siinä määrin kattava ja heille siinä niin laajan *oikeudellisen harkintavallan* antava, että se voidaan hyvin perustein lukea osaksi asianajotoiminnan lakiin perustumista koskevaa tarkastelua.

On selvää, kun tuomarit ovat asianajotoiminnan osalta näin paljon vartijoina, että tuomarikunnan tulisi olla hyvin selvillä asianajotoiminnan sekä ammattieettisestä että lakiin tukeutuvasta perustasta

²² Syyttäjien tehtävä on tässä suhteessa suppeampi ja koskee etenkin asianajajien toiminnan rikosoikeudellista arvioimista, mutta myös mm. asianajajan salassapito-oikeutta esitutkinnan ja rikosoikeudellisten pakkokeinojen yhteydessä.

²³ Sivuutan tässä AAL 10 §:n mukaiset Helsingin hovioikeuden ja korkeimman oikeuden tehtävät koskien valituksia SAL:n hallituksen jäsenasioissa ja valvontalautakunnan kurinpitoasioissa tekemistä päätöksistä.

ja sen myötä myös hyvän asianajajatavan sisällöstä, asianajotoiminnan erikoispiirteisestä ja ristiriitaisesta velvollisuuskentästä sekä asianajajan vapausoikeuksien tarkoituseristä ja tarpeista.²⁴

Tällöin voi myös nousta esille kysymys siitä, missä määrin tuomari voi ottaa huomioon hyvän asianajajatavan sisällön tilanteissa, joissa laki ei sisällä klientin etua ja oikeutettuja odotuksia riittävästi huomioivia säännöksiä.

Käyn seuraavassa vielä lyhyesti lävitse eräitä keskeisimpiä tuomarien lainkäyttötehtäviä, jotka koskevat asianajotoiminnan perusteita, kiinnittäen samalla huomiota eräisiin lainsäädännön aukkoihin ja epäkohtiin. Esitykseni on omiaan pikemminkin problematisoimaan kysymyksenasetteluja kuin antamaan niihin suoria vastauksia.

2.7.1 Asianajajan esteettömyys

Kysymys on tässä OK 15:3.3:sta, jonka mukaan vastapuolen asiamiehenä tai avustajana toiminut on oikeudenkäyntiasiamiehenä ja -avustajana esteellinen.²⁵ Asianajajat ovat velvolliset soveltamaan esteettömyytensä arvioimisessa TO 12 ja 13 §:ssä olevia määräyksiä, jotka menevät paljon pidemmälle kuin laki ja jotka myös huomioivat mm. asianajotoiminnan tapahtumisen *asianajajayhtiössä* sekä sen, että jokainen asianajajayhtiö muodostaa yhden sekä esteellisyys- että salassapitoyksikön.²⁶ Liite 5. Asianajajayhtiöiden lisääntyessä, niiden henkilöstön kasvaessa sekä yhteistoimintatapojen monimuotoistuuessa jopa yli valtion rajat ylittäen on esteettömyyden varmistaminen muuttunut erittäin vaativaksi.

On selvää, että tuomioistuimien joutuu viran puolesta soveltamaan OK 15:3.3:a. Mutta onko tuomioistuimella oikeus viran puolesta

²⁴ Tämä vaatimus koskee tietysti myös syyttäjiä samalla tavalla. Ks. siitä jäljempänä kohdassa 6.6 asianajajan rikosoikeudellisen vastuun osalta sanottua.

²⁵ Ks. siitä ja sen aukollisuudesta Eeva Pekkanen, Eräitä asiamiehen ja avustajan esteellisyytilanteita tuomioistuimen näkökulmasta, DL 1983 s. 325 s. Vrt. Peltonen, Eräitä asianajajan esteellisyytilanteita asianajajan näkökulmasta, DL 1983 s. 385 s. tai teoksessa Näkökulmia asianajajaoikeuteen s. 215-232.

²⁶ Toimeksiantosopimuksen katsotaan vakiintuneesti syntyvän asianajajayhtiön ja päämiehen välille.

tai vastapuolen taikka kolmannen henkilön tekemästä esteellisyysväitteestä tai -huomautuksesta soveltaa TO 12 ja 13 §:ää ja kieltää niiden mukaan esteellisen asianajajan toiminnan asianosaisen asianmiehenä tai avustajana asiassa?

2.7.2 Asianajajan sanan- ja arvostelunvapauden käyttäminen

Tuomari käyttää tuomioistuimessa laajaa prosessijohto- ja järjestyksenpitovaltaa, joka perustuu mm. OK 14:6:een (sopimattoman lausuman keskeyttäminen) ja 7:ään (loukkaavan lausuman rankaiseminen sakolla). Tuomarit käyttävät tätä valtaansa yksilöllisesti ja vaihtelevasti ja saattavat myös voimakkaastikin rajoittaa asianajajan lausumia, esitystapaa tai jopa kuulustelun suorittamista henkilötodistelussa, vaikka kyseessä olisi vihamielinen todistaja tai kuultava.²⁷

Tapaohjeissamme ei ole nimenomaista määräystä, joka koskisi asianajajan velvollisuutta *rohkeaan* sanan- ja arvostelunvapauden käyttämiseen.²⁸ Ammattikunnassa vallitsee kuitenkin vakaus siitä, että ammattietiikka velvoittaa asianajajan käyttämään rohkeasti sanan- ja arvostelunvapautta päämiehen asian hoidon vaatimalla tavalla. Perustuslain 12 §:n ja Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen 10 artiklan mukainen sananvapaus antaa myös asianajajille laajennetun sanan- ja arvostelunvapauden käyttöoikeuden, joskin siihen on kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota Suomen oikeuskirjallisuudessa. Siitä on kuitenkin olemassa myös Suomen valtiota koskevaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä.²⁹ Toisaalta tämä asianajajan velvollisuus, joka tulisi lukea myös asianajajan lailla turvattujen *vapausoikeuksien* piiriin, voi joutua ristiriitaan eräiden rikoslain säännösten mm. RL 14:9-10:n (kunnianloukkaus) ja 15:6:n (väärä ilmianto) kanssa.

²⁷ Suomessa ei todistajankuulustelussa sovellettavilla säännöillä ja periaatteilla ole vielä yleistä vakiintuneisuutta, joten siinä suhteessa olisi yhdenmukaisten hyväksyttävien käytäntöjen muodostamisessa työskarkaa jäljellä.

²⁸ Sellainen löytyy kuitenkin Englannissa barristereiden tapaohjeista. Ks. kuitenkin TO 1 ja 18 §:stä ilmenevä korostettu uskollisuus ja lojaalisuus päämiehen etua kohtaan.

²⁹ Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 21.3.2002, Nikula v. Suomen valtio (hakemus no. 31611/96), ja sen johdosta Laura Ervo, LM 2002 s. 810 s.

Kysymys on näin ollen siitä, miten asianajajan oikeutta ja velvollisuutta rohkeaan laajennetun sanan- ja arvostelunvapauden käyttämiseen, tuomioistuimen oikeutta sen rajoittamiseen ja em. rikoslain säännösten soveltamista tulisi yhdessä ja kokonaisvaltaisesti arvioida ja soveltaa.

2.7.3 Asianajajan toimimisvelvollisuuden täyttäminen

Asianajajan toimimisvelvollisuuden asianmukainen täyttäminen mm. AAL 5.1 §:n, hyvän asianajajatavan ja OK 15:8:n mukaisesti tullee arvioitavaksi yleensä asianajajan vastuuta ja valvontaa koskevien kysymysten yhteydessä. Palaan siihen jäljempänä (ks. 6.6), joten jätän sen tässä kohden vain tämän toteamuksen varaan.

2.7.4 Asianajajan rehellisyys- ja totuusvelvollisuuden täyttäminen

OK 15:10a oikeuttaa tuomioistuimen epäämään oikeudenkäyntiasiamieheltä tai -avustajalta oikeuden esiintyä asiassa, jos tämä osoittautuu epärehelliseksi, ymmärtämättömäksi tai taitamattomaksi taikka jos tämä havaitaan toimeensa muutoin sopimattomaksi. Tuomioistuin voi myös, milloin syytä on, kieltää häneltä oikeuden enintään kolmen vuoden aikana toimia kyseisessä tuomioistuimessa asiamiehenä tai avustajana.

Asianajajalla on AAL 5.1 §:ssä, OK 15:10:ssä ja TO 2 §:ssä mainitun rehellisyysvelvollisuuden lisäksi TO 42.1 §:n mukainen ns. negatiivinen totuusvelvollisuus. Lisäksi asianajajalla on samanlainen totuusvelvollisuus kuin päämiehellään, riita-asian asianosaisella OK 14:1:n sekä rikosasian asianomistajalla ROL 6:5.3:n mukaisesti, koska asianajajan päämiehen velvollisuudet vastapuolta ja yhteiskuntaa kohtaan ovat samalla aina myös asianajajan vastaavien velvollisuuksien *minimi*.

Tähän yhteyteen kuuluu siten kysymys siitä, millaisin perustein tuomioistuin on oikeutettu käyttämään OK 15:10a:n mukaista valtaansa. Lisäksi tähän liittyvät kysymykset siitä, miten asianajaja on velvollinen ja oikeutettu ratkaisemaan tilanteet, joissa asianajajan ja päämiehen välille syntyy totuusvelvollisuutta koskeva ristiriita, ja mitä merkitystä on mm. OK 15:11:lla tilanteessa, jossa

asianajaja haluaa luopua tehtävästään. Tällöin on huomattava, että näitä asianajajan ja päämiehen välisiä ristiriitatilanteita voidaan joutua arvostelemaan sekä ammattietiikan että lain perusteella.

2.7.5 Asianajajan salassapitovelvollisuus ja salassapito-oikeus

Asianajajalla ja tämän apulaisella on AAL 5c §:ään perustuva yleinen, päämiehen hänelle uskomia luottamuksellisia tietoja koskeva *salassapitovelvollisuus*. Heillä on tuomioistuinasioissa OK 15:17:n nojalla samanlainen salassapitovelvollisuus heille asianosaisen asiamiehenä tai avustajana uskotuista tiedoista. Kumpaankin säännökseen perustuva salassapitovelvollisuus on kriminalisoitu RL 38:1:ssä.

Kysymys on nyt siitä, ulottuuko OK 17:23:ssa säädetty ”asiamiehen ja oikeudenkäyntiavustajan” *salassapito-oikeus* (oikeus kieltäytyä ilmaisemasta päämiehen hänelle uskomia luottamuksellisia tietoja) koskemaan myös AAL 5c §:n tarkoittamia, päämiehen asianajajalle muissa kuin tuomioistuinasioissa ilmaisemia asianajosalaisuuksia vai ei. Ts. *kuuluvatko asianajosalaisuudet asianajajan vapausoikeuksien piiriin vai ei?*

Tähän kysymykseen annettava vastaus riippuu lopulta siitä, koskeeko asianajajaa päämiehen hänelle uskomien tietojen osalta *yleinen todistamisvelvollisuus* tuon oikeussuhteen luottamuksellisen luonteen ja siihen liittyvän apua tarvitsevan edun estämättä ja rajoittamatta. Kysymys on siten yleisen todistamisvelvollisuuden ja asianajajan yleisen salassapitovelvollisuuden perusteiden välisestä *ristiriidasta*, jonka tuomari joutuu lopulta ratkaisemaan lakia soveltaen.

Kysymyksen kokonaisvaltainen ja syvälinen arvioiminen on aiheellinen siksi, että OK 17:23 (517/1948) sisältö on erittäin vanhaa perua eikä sitä ole koskaan Suomessa kriittisesti arvioitu nykyisissä olosuhteissa, joissa mm. asianajajalaki (496/1958) on voimassa.³⁰ Liite 6. Säännöksen epäselvä sisältö koetaan asianajajakunnassa klienttien edun kannalta epätydyttäväksi.

³⁰ Ks. siitä Peltonen, Salaisuuksista asianajotoiminnassa I – Asianajajan päämiehen salaisuudet, DL 2005 s. 213 s.

OK 17:23 saa vielä tätä laajemman merkityksen, kun se koskee myös OK 17:12:n mukaista asiakirjan esittämismenettelyä, ETL 27 §:n mukaista todistamismenettelyä esitutkinnassa ja PKL 4:2:n mukaista asiakirjan takavarikkoja, joissa lainkohdissa viitataan OK 17:23:een. Kaikissa näissä tilanteissa joutuvat tuomarit lopulta ratkaisemaan asianajajan salassapito-oikeuden laajuuden (ks. ETL 28 § ja PKL 4:13).

Mikäli ongelma ratkaistaan epäämällä asianajajalta AAL 5c §:ää vastaava salassapito-oikeus, jää se suhteellisen OK 17:24.1:n mukaisen yrityssalaisuuden suojan varaan asianajosalaisuuksien osoittautuessa muilta osin ”vapaaksi riistaksi”. Tällöin oikeudellisen avun tarvitsijan kääntyminen asianajajan puoleen näyttää tältä osin johtavan hänen kannaltaan traagisesti huonompaan lopputulokseen kuin asianajajan puoleen kääntymättä jättäminen. On myös huomattava, että periaatteessa mikä tahansa toimeksianto saattaa koskea asiaa ja tietoja, jotka myöhemmin joutuvat tuomioistuimessa ratkaistavan riidan kohteeksi.

Korkeimman oikeuden enemmistön KKO 2003:119:n (äänestys 3-2) perusteluissa omaksuman kannan mukaan asianajajan neuvontatoiminnassa, jolla ei ole yhteyttä vireillä tai odotettavissa olevaan oikeudenkäyntiin tai muuhun viranomaiskäsittelyyn, saatujen tietojen osalta ei tarvita samanasteista *luottamuksensuojaa*, joka voisi syrjäyttää yleiseen todistamismenettelyyn liittyvän tarpeen aineellisen totuuden selvittämiseksi.³¹

Tämän epätyytyttävän säädöstilanteen on Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 27.9.2005 antamansa tuomion (Petri Sallinen and others v. Finland, applic. no. 50882/99) perusteluissa (87) todennut Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen, the Recommendation (REC 2000/21) of the Committee of Ministers, vastaiseksi. Säädöstilanteen epätyytyttäväksi toteamiseen on pää-

³¹ Oikeustapaus ei välttämättä kuitenkaan ole niin edustava, että sen perusteella OK 17:23:n tulkinta voitaisiin katsoa loppuun käsitellyksi. Erimielisyys ilmeni myös alempien tuomioistuinten ratkaisuissa. – Ongelma koskee myös totaalisenä välimiesmenettelyn asianosaisten asiamiehiä ja avustajia, koska näihin ei voitane soveltaa OK 15 luvun oikeudenkäyntiasiamiehiä koskevia säännöksiä, kun oikeudenkäymiskaari ei sovellu välimiesmenettelyyn.

tynyt myös apulaisoikeuskansleri 22.8.2003 antamassaan päätöksessä (perustelujen kohta 29).

Ruotsin RB 8:4:ssä säädetty asianajajan salassapitovelvollisuus ja RB 36:5:ssä säädetty asianajajan salassapito-oikeus vastaavat toisiinsa. Liite 6. Ruotsin RB 36:5 sai tällaisen sisältönsä jo alunperin (RB 1942:740, voimaantulo 1.1.1948) sillä perusteella, että mm. asianajajan ja lääkärin salassapito-oikeuden perusteet painavat enemmän kuin yleisen todistamisvelvollisuuden perusteet.³²

Ammattietiikkaan liittyy myös vaatimus ja valmius arvioida ja arvostella ammattikäytänteitä ja jopa maan lakeja, silloin kun luottamuksen olosuhteet vaarantuvat yhteiskunnassa niiden tähden.³³ Pursiaisen mukaan ammattietiikkaan voi myös ”viimeisenä, ankarien ehtojen rajoittamana kriittisyyden ilmauksena” liittyä ”kansalaistottelemattomuuteen verrattava lain tai normin rikkominen tietoisesti silloin, kun muutosta tapaan tai lakiin ei muuten voisi toivoa saavansa aikaan”.

2.7.6 Asianajajan vastuu

Asianajajan vastuu voidaan jakaa rikosoikeudelliseen, siviilioikeudelliseen, prosessioikeudelliseen ja ammattieettiseen vastuuseen (ammattikuri). Näistä kolme ensin mainittua kuuluvat välittömästi yleisten tuomioistuinten toimesta pääasiana tai sen yhteydessä ratkaistaviin asioihin, joten keskityn nyt niihin.

Rikoslaisissa on useita sellaisia rikoksia koskevia säännöksiä, joihin asianajaja voi asianajotehtävissä syyllistyä tai ainakin altistua velvollisuuksiensa luonteen takia syylliseksi epäillyksi tai jopa syytetyksi. Esimerkkeinä mainittakoon yllytys tai yritetty yllytys

³² Ks. Ekelöf-Boman, Rättegång IV, 2002 s. 174–176, josta seuraava sitaatti: ”Stadgandet i 5 § 2–4 st. innehåller specialbestämmelser rörande de där nämnda funktionärer, vilka har tystnadsplikten utom rätta. Viktigast bland dem är *läkare och advokater* samt deras biträden. En person kan dra sig för att anlita läkare eller för att ge denne erforderliga upplysningar, såvida han ej kan påräkna fullständigt diskretion, och motsvarande gäller den som behöver hjälp av advokat. Sekretessintresset har i dessa fall ansetts väga tyngre än behovet av utredning inom rättsskipningen. Undantag har emellertid gjorts för mål angående de *allra grövsta brotten* (4 st).”

³³ Ks. Pursiainen Ammattien etiikka teoksessa Näkökulmia asianajajaoikeuteen s. 43 ja DL 2001 s. 46.

perättömään lausumaan (RL 15:1–3 ja 5), väärä ilmianto (RL 15:6), todistusaineiston vääristelemineen (RL 15:7–8), väärän todistuksen antaminen viranomaiselle (RL 16:8), kunnianloukkaus (RL 24:9–10), yrityssalaisuuden rikkominen (RL 30:5), petos (RL 36:1–3, prosessipetos), luottamusaseman väärinkäyttö (RL 36:5), salassapitorikos (RL 38:1–2), velallisen epärehellisyys (RL 39:1–1a) ja velkojansuosinta (RL 39:6) sekä sisäpiiritiedon väärinkäyttö (RL 51:1–2). Tyydyn toteamaan näistä sen kokemusperäisen havainnon, että eräänä merkittävänä vaikeutena asianajajan puolustautumisessa on ollut asianajajan erityisten ja ristiriitaisten velvollisuuksien ymmärrettäviksi saattaminen.³⁴

Asianajajan *siviilioikeudellinen vastuu* ilmenee pääasiassa *vahingonkorvausvastuuna*,³⁵ jonka periaatteessa mikä tahansa ammativelvollisuuksien rikkominen voi konstituoida, mikäli siitä on aiheutunut lain mukaan korvattavaa vahinkoa. Asianajajan vahingonkorvausvastuuta koskevan riidan ratkaiseminen merkitsee sen ratkaisemista *oikeudellisin* perustein. Asianajajan korvausvastuuta koskevien riita-asioiden ratkaiseminen edellyttää komplisoiduimmissa tapauksissa asianajajan erikoislaatuisten ammattieettisten ja lakisääteisten, osin ristiriitaisten velvollisuuksien syvällistä tuntemista. Siihen liittyvät yleensä myös mm. AAL 5.2 §:stä ilmenevien vastuun kohdentumissääntöjen soveltaminen. Tämän lisäksi tuomioistuimet joutuvat ratkaisemaan asianajopalkkioiden velkomista tai valtion varoista maksettavien palkkioiden määrää koskevia asioita mm. suhteutettuna asianajajan toiminnan tasoon (*hinnanalennusvastuu*).

Asianajajan *prosessioikeudellinen vastuu* ilmenee lähinnä *asianajajan vastuuna päämiehen vastapuolen oikeudenkäyntikuluista OK*

³⁴ 1980-luvulla kohdistettiin asianajajiin useita syytteitä, joista suurin osa hylättiin puolustuksen vaikeimman tehtävän koskiessa tarvetta saattaa tuomioistuimen tietoon asianajajien erikoislaatuiset ja ristiriitaiset velvollisuudet. Asiantila on nyttemmin muuttunut oleellisesti paremmaksi asianajajaoikeudellisen tiedon lisääntyneenä oleellisesti syyttäjä- ja tuomarikunnan keskuudessa.

³⁵ Asianajajilla on velvollisuus ylläpitää Asianajajaliiton ohjeen mukaista vastuuvakuutusta. Asianajajaliitolla on Korvausrahasto, josta voidaan sen harkinnan mukaan maksaa korvauksia vahingoista, joita vastuuvakuutus ei lähinnä tahallisen rikoksen tilanteissa kata.

21:6:n (ks. ROL 9:8.2) tai ROL 9:3:n nojalla. Säännösten soveltamisesta on syntynyt kohtalaisesti korkeimman oikeuden käytäntöä,³⁶ joskaan en tunne sitä satunnaisia tapauksia laajemmin käräjäoikeuksien ja hovioikeuksien tuomioiden osalta. Korkeimman oikeuden ratkaisemissa tapauksissa asiamiehen kulukorvausvastuuta koskeneet ratkaisut ovat vaihdelleet eri oikeusasteissa ja niistä on myös äänestetty. Erityisen alttiita asianajajan kulukorvausvastuulle näyttävät olevan tilanteet, joissa asianajajan päämies on kyvytön maksamaan omalta osaltaan vastapuolelle tuomittuja kulukorvauksia. Tällöin vastuu niistä voidaan pyrkiä sälyttämään em. asiamiehen vastuusäännösten soveltamisen kautta asianajajan kannettavaksi.

Näissä asiamiehen kulukorvausvastuuta koskevissa ratkaisuihin otetaan huomioon vaihtelevasti erilaisten tosiseikastojen ja vastuupereusteiden kanssa. Ratkaisujen tekemisen tulisi kuitenkin tapahtua perehtyen huolella asiamiehenä toimineen asianajajan monipuoliseen velvollisuuskenttään ja soveltaen säännöksiä varoen, kuten säännösten esitöiden eri vaiheissa on muistutettu.³⁷ Ratkaistaviin asioihin saattaa myös liittyä erilaisia käsityksiä oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin mm. kanteen menestymismahdollisuuksia etu- ja jälkikäteen arvioitaessa.

2.8 MINULLE ESITETTYJÄ JA KESKUSTELUN HERÄTTÄMIÄ KYSYMYKSIÄ

Seuratessani laatupäivien yhteydessä pidettyjä esitelmää ja annettuja raportteja jouduin pohtimaan eräitä kysymyksiä laajemmasta näkökulmasta, joiden ilmaisemista ajankäyttö ei mahdollistanut. Lisäksi minulle esitettiin muutama kysymys, joihin pyrin lyhyesti vastaamaan. Päädyin sisällyttämään tähän esitykseen niitä koskevat seuraavat täydennetyt maininnat.

³⁶ Ks. Peltonen, Oikeudenkäyntiasiamiehen kulukorvausvastuusta erään oikeustapauksen valossa (KKO 2001:65), DL 2001 s. 1026 s. ja eräät siinä mainitut oikeustapaukset ja muut lähteet sekä KKO 2003:46 ja 2005:9.

³⁷ Ks. Peltonen mk. DL 2001 s. 1028–1030 mm. HE 191/1993 s. 14–15 ja OK 21 luvun muuttamista koskeneessa työryhmämietinnössä olleiden eriaisteisten OK 21:6:n varovaista soveltamista koskeneiden perustelujen osalta.

2.8.1 Lainkäyttötoiminnan laadun merkitys kilpailun näkökulmasta

Sillä, että tuomioistuimenmenettely ja siinä annettavat ratkaisut vastaavat asianosaisten oikeutettuja odotuksia, on monipuolista merkitystä kilpailun näkökulmasta. Eräänä keskeisimmistä oikeutetuista odotuksista on yksityisoikeuden alueella tuomioistuinten perustehtävän täyttäminen, riitakysymysten ratkaiseminen asian-
tuntevasti, nopeasti ja kohtuullisin kustannuksin lain mukaisella tuomiolla. Se on edelleenkin asianosaisten pääasiallinen oikeutettu odotus. Sovinto on kuitenkin vain sen hyvä ja usein toivottavakin sivutuote, joka ei kuitenkaan läheskään aina ole erilaisista syistä johtuen mahdollinen.

Hyvin toimiva oikeuslaitos ja kehittynyt oikeusjärjestelmä ovat eräitä keskeisiä kriteereitä mm. liikeyritysten ratkaistessa, katsovatko ne maan oikeudellisesti riittävän turvalliseksi ajatellen sen alueelle tehtäviä investointeja. Kehittyneiden oikeusvaltioiden oikeuslaitosten ja oikeusjärjestelmien kilpailun perusratkaisut tehdään kansainvälisesti yritysten välisten sopimusten lainvalintaa ja riitojen ratkaisemista koskevissa ehdoissa tai sitten yleistoimivaltaa koskevassa kilpailussa kansainvälisten sopimusten (mm. Brysselin konventio) sekä eri valtioiden omaksumien yleistoimivaltaa koskevien lakien ja käytäntöjen perusteella.

Tällöin eri valtioiden tuomioistuimet ja oikeusjärjestykset kilpailevat keskenään kansainvälisten riitojen käsittelemistä ja ratkaisemista koskevalla valmiuksillaan. Tämän lisäksi Suomen tuomioistuimet ovat joutuneet kasvavaan kilpailutilanteeseen välimiesmenettelyn ja muiden vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen kanssa. Asianajajat ovat keskeisessä asemassa valikoitaessa yritysten välisiin sopimuksiin omaksuttavia riidanratkaisulausekkeita, jolloin keskeisimpänä oikeudelliseen ratkaisuun tähtäävänä vaihtoehtona on tietenkin välimiesmenettely.

Laatuhanke on omiaan tehostamaan suomalaisten tuomioistuinten sekä kansainvälistä että kotimaista kilpailukykyä, kun siinä asianmukaisesti huomioidaan erilaisten asianosaisten oikeutetuista edellytyksistä tuomioistuinten lainkäyttötoimintaan kohdistuvat vaatimukset.

2.8.2 Asianajajien sidottuus päämiehen toimiohjeisiin ja menettelyvaatimuksiin

Minulta kysyttiin, missä määrin asianajaja on sidottu päämiehensä toimiohjeisiin ja mm. oikeudenkäyntimenettelyn suhteen hänelle esittämiin vaatimuksiin.

Totesin, että asianajaja toimii päämiestään avustaessaan riippumattomana asiantuntijana ollen velvollinen itsenäisesti arvioimaan sen, mikä on hänen päämiehensä kokonaisvaltaisen edun kannalta paras ratkaisu ajatellen sekä riidan ratkaisuna saatavaa lopputulosta että siihen johtavaa menettelyä ja sen kustannuksia. Oleellista on tällöin mm. se, että asianajaja selvittää nämä päämiehelleen, jolloin päämies joutuu itse näin täydentynein tiedon ratkaisemaan, mitä haluaa (esim. riidan ratkaiseminen sovinnolla tai tuomiolla). Mikäli päämies antaa asianajajalle mm. oman etunsa vastaisia neuvoja tai asian hoitamiselle ilmeisesti hyödyttömiä ohjeita eikä huomautuksesta huolimatta luovu vaatimasta niiden noudattamista taikka olennaisessa suhteessa toimii vastoin asianajajan neuvoa tai muutoin selvästi ilmaisee menettäneensä luottamuksensa asianajajaan, on asianajajalla oikeus luopua tehtävästä (TO 16 §, tehtävästä luopumiseen oikeuttavat erityiset syyt). Kysymys koskee oleellisena luottamussuhteen olemassaolon ja jatkumisen perusteita.

2.8.3 Asianajajien velvollisuus myötävaikuttaa oikeudenkäyntimenettelyn toteuttamiseen

Minulta kysyttiin, miten on arvioitava asianajajan velvollisuutta myötävaikuttaa oikeudenkäyntimenettelyn yhteisöllisten tavoitteiden toteutumiseen.

Totesin, että tätä kysymystä tulee arvioida ”bruttoperiaatteella” lähtien asianajajan sitoutumisesta toimimaan päämiehensä edun ja oikeuden toteutumisen parhaaksi sekä huomioimalla sen yhteydessä asianajajan *bona fides* -velvollisuuksista johtuvat asianajajan päämiestään kohtaan olevan lojaalisuusvelvollisuuden rajoitukset. Kysymykseen ei voida yleisellä tasolla yksityiskohtaisesti vastata vaan ratkaisut joudutaan tekemään tapausittain *in casu*. Kiinnitin kuitenkin huomiota siihen, että asianajajalla on sekä päämiestään että yhteiskuntaa ja päämiehensä vastapuolta kohtaan samansuuntaisia, joskin erilaisiin perusteisiin tukeutuvia velvollisuuksia,

joihin kuuluu mm. velvollisuus myötävaikuttaa oikeudenkäyntimenettelyn muodostumiseen nopeaksi ja kustannustehokkaaksi (päämiestä kohtaan mm. TO 22 §, tuomioistuinta ja vastapuolta kohtaan mm. TO 41 § sekä OK 21:6 ja ROL 9:3). Kun näitä kysymyksiä tarkastellaan laatuhankeeseen yhteydessä, tulee lainkäyttötoiminta nähdä yhteiskunnallisten, oikeudenhoitoa koskevien käytäntöjen kokonaisuutena ja asianajajaetiikka sen osakäytäntönä. Tuomarien, syyttäjien ja asianajajien erilaisia tehtäviä koskevat osakäytännöt tulee pitää toisistaan erillään ja sovittaa niitä yhteen ylittämättä sopimattomalla tavalla niiden rajoja.

2.8.4 Jääkö tuomarien toiminnan perusteissa sijaa ammattietiikalle?

Eräässä kommentissa kiinnitettiin huomiota siihen, että asianajajaetiikan perusteiden hahmottamisessa oli tukeuduttu teologian tohtori Pursiaisen moraalifilosofiseen tarkasteluun ja viitattiin mm. Martti Lutherin oppilaan Olaus Petrin laatimiin Tuomarinohjeisiin. Minulta kysyttiin näkemystäni, missä määrin ammattietiikalla on sijaa tuomarin toiminnan käytäntöjen ohjaamisessa.³⁸

Totesin, että tuomareiden asema ja tehtävä perustuvat lakiin, joten kysymys näyttäisi olevan lähinnä lainsoveltamisen ja -tulkinnan tuloksena syntyvien, oikeina ja hyväksyttävänä pidettävien yksityiskohtaisempien käytäntöjen löytämisestä tuomioistuinmenettelyä ohjamaan. Pohdittuani kysymystä jälkeinpäin, kun se jäi vaivaamaan mieltäni, päädyin havaitsemaan lukuisia kysymyksiä, joissa sellaisten käytäntöjen määrittely olisi aiheellista. Vastauksen löytäminen esitettyyn kysymykseen näyttää kuitenkin edellyttävän syvällistä paneutumista kysymykseen tuomarin etiikasta ja sen suhteesta lakiin, eikä ainoastaan tuomarin näkökulmasta vaan myös moraalifilosofian ja ammattietiikan tutkijan näkökulmasta. Jos olisin tuomari ja joutuisin hakemaan siihen vastausta, päätyisin todennäköisesti samanlaiseen ratkaisuun kuin vuonna 2000 Asianajajaoikeuden killan avauksen osalta, nimittäin kutsumalla avuksi moraalifilosofian ja ammattietiikan ammattilaisen.

³⁸ Tietooni oli myös saatettu, että parhaillaan on selvittävänä, missä määrin on aiheellista ja mahdollista perustaa tuomareita varten ammattieettistä lautakuntaa vastaava elin.

Liitteet:

1. Asianajotoiminnan käsitesisältö
2. Asianajajaoikeuden määritelmä
3. Helsingin yliopiston asianajajaoikeuden luentorunko
4. Asianajajan velvollisuuksien ja vapausoikeuksien analyysi
5. Asianajajan esteettömyyttä koskevia normeja
6. Asianajan salassapitovelvollisuutta ja -oikeutta koskevia säännöksiä

Liite 1

ASIANAJOTOIMINNAN KÄSITESISÄLTÖ

- Käsitesisältö on suhteellinen ja yhteiskuntakehityksen mukana muuttuva.
- Asianajotoiminta on oikeudellisen asiantuntija-avun antamista toiselle ammattimaisesti (yleensä) palkkiota vastaan.
 - Oikeudellinen asiantuntemusvaatimus → korostetut velvollisuudet (laki ja etiikka) ja vastuu (juridisk expert, professionsansvar)
 - Asianajaja velvoitetaan avun pyytäjän (päämiehen, asiakkaan) oikeuksien ja edun valvomiseen (yleensä) työsuorituksen → yksityisoikeudellinen toimeksianto, johon saattaa liittyä määräämis- tai nimittämistoimi.
- Käsitesisältö ei ole sidoksissa tiettyihin muotoihin, vaan se määräytyy objektiivisesti tunnusmerkkien täyttyessä.
- Käsitesisältö ei ole asianajajan disponoitavissa.
- Käsitesisältöä on tulkittava laajasti (arg. päämiehen etu).
- Siihen kuuluu toiminta oikeudenkäynneissä sekä niiden ulkopuolella.
- Toimeksiantosuhteille on tyypillistä korostettu luottamussuhde asianajajan ja päämiehen välillä sekä asianajajan riippumattomuusvaatimus.
- Joissain määräyksen- ja nimityksenvaraisissa tehtävissä luottamussuhde saattaa olla modifioitu eri tavoin ja eriasteisesti lähentyen lopulta tuomitsemistehtäviä (pesänjakaja).
- Ääripäänä toiminta välimiehenä tai julkisvallan käyttäjänä, jolloin tehtävä sulkeutuu pois asianajotoiminnan piiristä.

Liite 2

ASIANAJAJAOIKEUDEN MÄÄRITELMÄ

Asianajajaoikeus on asianajotoimintaa koskevien ja siihen asiallisesti liittyvien oikeusnormien ja ammattieettisten normien kokonaisuus.

Sille on tyypillistä

- oikeusalamaisen näkökulma ja etu,
- yksityisoikeudellinen toimeksiantosuhde sekä
- itsesääntelyyn perustuvat ammattieettiset normit.

Liite 3

HELSINGIN YLIOPISTO, OIKEUSTIETEELLINEN TIEDEKUNTA

ASIANAJAJAOIKEUDEN OPINTOJAKSO LUENTORUNKO 2006

1. Yliopiston lehtorin luento valitsemistaan säännöksistä (esim. julkinen puolustus ja oikeusapujärjestelmä)
2. Asianajajaoikeus, käsite ja lähteet
3. Asianajajakunnan järjestäytyminen ja järjestelmä
4. Suomen Asianajajaliitto, asianajaja ja julkinen oikeusavustaja, historia ja kansainvälinen vertailu
5. Asianajajien valvonta ja kurinpitojärjestelmä
6. Asianajotoiminta ja sen järjestäminen, asianajotehtävät
7. Asianajajan oikeudet ja velvollisuudet yleensä, hyvä asianajajatapa
8. Asianajajan esteellisyys
9. Asianajajan suhde päämieheen, velvollisuudet ja oikeudet perustoimeksiantosuhteessa
10. Asianajajan suhde päämieheen, velvollisuudet ja oikeudet perustoimeksiantosuhteessa
11. Asianajosalaisuudet
12. Asianajajan velvollisuudet määräyksen- ja nimityksenvaraisissa toimeksiantoissa
13. Asianajajan *bona fides* -velvollisuudet
14. Asianajajan vastuu, vastuulajit ja erityisesti vahingonkorvausvastuu

Liite 4

A. ASIANAJAJAN VELVOLLISUUDET PÄÄMIESTÄ KOHTAAN

I. Riippumattomuutta koskevat velvollisuudet:

- 1) Rakenteellisen riippumattomuuden säilyttäminen
 - 1.1) Asianajajayhteisön autonomia
 - 1.2) Yksittäisten asianajajien riippumaton asema
 - 1.3) Asianajotoimistojen järjestäminen
 - 1.4) Asianajajayhtiöiden järjestäminen
- 2) Toimeksiantojen hoitaminen sivuvaikutteista vapaana
 - 2.1) Intressiristiiriitojen eliminoiminen
 - 2.2) Muiden sivuvaikutteiden eliminoiminen
 - 2.3) Esteettömyyden säilyttäminen
- 3) Ajatuksen-, sanan- ja arvostelunvapauden käyttäminen

II. Luottamussuhdetta päämieheen koskevat velvollisuudet:

- 1) Uskollisuus ja lojaalisuus päämiestä kohtaan
- 2) Salassapitovelvollisuus
- 3) Toimimisvelvollisuus toimeksiannon täyttämiseksi
 - 3.1) Asiaan perehtyminen (tosiseikasto ja normit)
 - 3.2) Toimeksiannon edellyttämän osaamis- ja taitovaatimuksen täyttäminen
 - 3.3) Toimiohjeiden pyytäminen ja noudattaminen
 - 3.4) Opastamisvelvollisuus
 - 3.5) Velvollisuus joutuisaan ja taloudelliseen menettelytapaan
 - 3.6) Huolellisuusvelvollisuus
 - 3.7) Velvollisuus hoitaa tehtävä loppuun
 - 3.8) Tiedottamis- ja tilitysvelvollisuus
- 4) Henkilökohtaisen vastuun säilyttäminen päämiestä kohtaan

B. ASIANAJAJAN BONA FIDES -VELVOLLISUUDET YHTEISKUNTA, VASTAPUOLTA, KOLLEGOITA JA MUITA TAHOJA KOHTAAN

I. Oikeudenkäynnissä:

- 1) Kielto ajaa väärää asiaa
- 2) Velvollisuus noudattaa tehokasta, nopeaa ja halpaa menettelyä
- 3) Velvollisuus pidättäytyä sopimattomalta painostukselta ja loukkaavilta lausumilta
- 4) Todisteiden esittämistä ja niihin vetoamista koskevat velvollisuudet
- 5) Totuusvelvollisuus
 - 5.1) Riita-asioissa asianosaisen avustajana ja asiamiehenä
 - 5.2) Rikosasioissa
 - 5.2.1) asianomistajan avustajana ja asiamiehenä
 - 5.2.2) syytetyn avustajana ja asiamiehenä
 - 5.3) Hallintolainkäyttöasioissa
 - 5.4) Totuusvelvollisuus koskien tosiseikkoja ja normeja
- 6) Salassapito-oikeuden ja -velvollisuuden rajoitukset
- 7) Salassapitovelvollisuus muita kuin päämiestä kohtaan
- 8) Vankikauppakielto

II. Muissa viranomaisissa:

- 1-4) Kuten edellä kohdassa B.I.
- 5) Totuusvelvollisuus

III. Muissa asioissa:

- 1) Tilaisuus sovinnolliseen ratkaisuun
- 2) Velvollisuus torjua luottamussuhde vastapuoleen

- 3) Asianajajan ohittamiskielto
- 4) Kielto myötävaikuttaa laittomaan toimenpiteeseen
- 5) Totuusvelvollisuus
- 6) Ylivelkaisuustilanteiden kriittisyys

IV. Kurinpitoasioissa:

- 1) Totuusvelvollisuus
- 2) Salassapito-oikeuden ulottuvuus ja takeet

C. ASIANAJAJAN VAPAUSOIKEUDET YHTEISKUNTAA, VASTAPUOLTA JA MUITA TAHOJA KOHTAAN

- 1) Oikeus riippumattomaan asemaan julkisvallasta ja yksityisistä muista tahoista
- 2) Oikeus luottamussuhteessa saatujen tietojen salassa pitämiseen ja luottamukselliseen neuvotteluyhteyteen päämiehen kanssa
- 3) Oikeus ajatuksen-, sanan- ja arvostelunvapauden käyttämiseen
- 4) Oikeus siihen, ettei hänen toimintavapauttaan sopimattomasti rajoiteta mm. estämällä tai vaikeuttamalla toimeksiannon tehokasta täyttämistä tai kohdistamalla häneen haitallisia uhkia taikka seuraamuksia ammattityön asianmukaisesta täyttämisestä

ASIANAJAJAN OIKEUKSIEN JA VELVOLLISUUKSIEN LUONTEESTA JA KESKINÄISESTÄ SUHTEESTA

I. Luottamussuhde päämieheen

ilmenee hänen päämiestään kohtaan olevina velvollisuuksina, joista nyt ovat relevantteja velvollisuus

- uskollisuuteen ja lojaalisuuteen
- luottamussuhteessa saatujen tietojen salassa pitämiseen
- toimimiseen tehokkaasti vain päämiehen etua valvoen
- ajatuksen-, sanan- ja arvostelunvapauden käyttämiseen
- riippumattomuuteen ja sen säilyttämiseen

II. Asianajajan riippumattomuus

ilmenee suhteessa julkisvaltaan ja yksityisiin muihin tahoihin hänen vapausoikeuksinaan, jotka perustuvat päämiehen etuun ja mahdollistavat asianajajan päämiestä kohtaan olevien velvollisuuksiensa täyttämisen, ja joista nyt ovat relevantteja oikeus

- luottamussuhteessa saatujen tietojen salassa pitämiseen
- luottamukselliseen neuvotteluyhteyteen päämiehen kanssa
- ajatuksen-, sanan- ja arvostelunvapauden käyttämiseen
- riippumattomaan asemaan julkisvallasta ja yksityisistä muista tahoista
- siihen, ettei hänen toimintavapauttaan sopimattomasti rajoiteta mm. estämällä tai vaikeuttamalla toimeksiannon tehokasta täyttämistä tai kohdistamalla häneen haitallisia uhkia taikka seuraamuksia ammattityön asianmukaisesta täyttämisestä

III. Asianajajan bona fides -velvollisuudet

ilmenevät asianajajan luottamussuhdevelvollisuuksien ja riippumattomuus- eli vapausoikeuksien rajoituksina, jotka kohdentuvat osaksi julkisvaltaan sekä osaksi päämiehen vastapuoleen ja yksityisiin muihin tahoihin, joista merkittävimpänä ovat eräät asianajajan

- uskollisuus- ja lojaalisuusvelvollisuuksien rajoitukset
- salassapito-oikeuden ja -velvollisuuden rajoitukset

Liite 5

ASIANAJAJAN ESTEETTÖMYTTÄ KOSKEVIA NORMEJA

OK 15:3.3 (441/2001)

Se, joka on asiaa käsittelevään oikeuden jäsenen sellaisessa suhteessa kuin 13 luvun 3 §:ssä tarkoitetaan, ei saa avustaa asianosaista tai toimia tämän asiamiehenä asiassa. Asiamiehenä tai avustajana ei saa myöskään toimia se, joka on osallistunut asian käsittelyyn tuomioistuimen jäsenenä, esittelijänä tai pöytäkirjan pitäjänä taikka ollut siinä vastapuolen asiamiehenä tai avustajana.

TO 12 §

Milloin on olemassa erityinen seikka, jonka voidaan arvella vaikuttavan asianajajan kykyyn sivuvaikutteista vapaana valvoa toimeksiantajan etuja, on asianajajan, joka tietoisena tällaisesta seikasta harkitsee voivansa ottaa tehtävän suorittaakseen, kuitenkin viipymättä ilmoitettava seikasta toimeksiantajalle.

TO 13 §

Asianajaja on velvollinen torjumaan toimeksiannon, jos hänellä itsellään tai hänen lainopillisella avustajallaan tahi asianajajalla, joka on hänen työnantajansa tai yhtiökumppaninsa taikka jonka kanssa hänellä muutoin on yhteinen toimisto, on samassa asiassa tahi muussa asiassa, joka liittyy toimeksiantoon, henkilökohtaista tai taloudellista etua, joka on ristiriidassa toimeksiantajan edun kanssa, tahi jos asianajaja tai joku mainituista työtovereista on aikaisemmin neuvotellut vastapuolen kanssa taikka muutoin avustanut vastapuolta samassa tai muussa asiassa, jossa tietoon tulleilla seikoilla saattaa olla merkitystä tarjotun tehtävän hoitamiselle.

Asianajajan on muutoinkin torjuttava tehtävä, jos on olemassa jokin seikka, joka ilmeisesti estää asianajajaa vapaana sivuvaikutteista tai asian edellyttämällä joutuisuudella ja tarmolla valvomasta toimeksiantajan etuja.

Liite 6

ASIANAJAJAN SALASSAPITOVOLVOLLISUUTTA JA SALASSAPITO-OIKEUTTA KOSKEVIA SÄÄNNÖKSIÄ

Asianajajalain 5c §

Asianajaja tai hänen apulaisensa ei saa luvattomasti ilmaista sellaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, josta hän tehtävässään on saanut tiedon.

Rangaistus 1 momentissa säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

Rättegångsbalken 8:4.1

En advokat skall i sin verksamhet redbart och nitiskt utföra de uppdrag som anförtrots honom och iakttä god advokatsed. En advokat är skyldig att förtiga vad han får kännedom om i sin yrkesutövning när god advokatsed kräver detta.

OK 15:17 (585/1995) (ROL 2:8, HallintolainkäyttöL 20.2 §)

Asiamies, oikeudenkäyntiavustaja tai näiden apulainen ei saa luvattomasti ilmaista päämiehen hänelle uskomaa yksityistä tai perheen salaisuutta tai muuta sellaista luottamuksellista seikkaa, josta hän on tehtävässään saanut tiedon.

Rangaistus 1 momentissa säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 momentin mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

RL 38:1

Salassapitorikos. Joka laissa tai asetuksessa säädetyn taikka viranomaisen lain nojalla erikseen määräämän salassapitovelvollisuuden vastaisesti

1) paljastaa salassa pidettävän seikan, josta hän on asemassaan toimessaan tai tehtävää suorittaessaan saanut tiedon, taikka

2) käyttää tällaista salaisuutta omaksi tai toisen hyödyksi, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava 40 luvun 5 §:n mukaan, salassapitorikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Brottsbalken 20:3

Röjer någon uppgift, som han är pliktig att hemlighålla enligt lag eller annan författning eller enligt förordnande eller förbehåll som har meddelats med stöd av lag eller annan författning, eller utnyttjar han olovligen sådan hemlighet, dömes, om ej gärningen eljest är särskilt belagd med straff, för brott mot tystnadsplikt till böter eller fängelse i högst ett år.

Den som av oaktsamhet begår gärning som avses i första stycket, dömes till böter. I ringa fall skall dock ej dömas till ansvar.

OK 17 LUKU (29.7.1948/517)

23 §. Todistaa ei saa:

1) virkamies tahi julkista tehtävää tai asiaa toimittamaan valittu tai määrätty siitä, mitä hänen on tässä toimessaan salassa pidettävä;

2) kukaan siitä, mikä valtakunnan turvallisuuden tähden tai sen oikeuksien ja etujen suojelemiseksi on vieraalta valtiolta pidettävä salassa;

3) lääkäri, apteekkari tai kättilö tahi heidän apulaisensa siitä, mitä he asemansa perusteella ovat saaneet tietää ja mitä asian laadun vuoksi on salassa pidettävä, ellei se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu;

4) asiamies tai oikeudenkäyntiavustaja siitä, mitä päämies on hänelle asian ajamista varten uskonut, ellei päämies todistamiseen suostu.

Papin vaitiolovelvollisuudesta on erikseen säädetty. (ks. KirkkoL 5:2 rippisalaisuus)

Edellä 1 momentin 3 ja 4 kohdassa olevien säännösten estämättä voidaan muu niissä tarkoitettu henkilö paitsi syytetyn oikeudenkäyntiavustaja velvoittaa todistamaan asiassa, jossa virallinen syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. (622/1974)

Mitä 1 momentin 1, 3 ja 4 kohdassa on sanottu, noudatettakoon, vaikkei todistaja enää ole siinä asemassa, jossa hän on saanut tiedon todistettavasta seikasta.

24 §. Todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi sitä tehdä saattamatta syytteen varaan itseään tai toista, joka on häneen sellaisessa suhteessa, kuin 20 §:ssä on sanottu. Todistaja saa niin ikään kieltäytyä antamasta lausumaa, jolla liike- tai ammattisalaisuus tulisi ilmaistuksi, jolleivät erittäin tärkeät syyt vaadi, että todistajaa kuullaan niistä.

Rättegångsbalken 36:5

Advokater, läkare ... och deras biträden får höras som vittnen om något som i denna deras yrkesutövning anförtratts dem eller som de i samband därmed erfarit, endast om det är medgivet i lag eller den, till vars förmån tystnadsplikten gäller, samtycker till det. ...

Rättegångsombud, biträden eller försvarare får höras som vittnen om vad som anförtratts dem för uppdragets fullgörande endast om parten medger det.

Utan hinder av vad som sägs i andra och tredje stycket föreligger skyldighet att vittna för

1. andra än försvarare i mål angående brott som avses i 14 kap. 2 § femte stycket sekretesslagen (1980:100)

3. NÄYTTÖRATKAISUN PERUSTELEMINEN RIITA- JA RIKOSASIOISSA SEKÄ RIITA- ASIOIDEN HAASTEHADEMUSTEN JA -VASTAUSTEN SISÄLLÖLLISEN LAADUN PARANTAMINEN (Vuodelle 2004 asetettujen laatutavoitteiden seuranta)

Työryhmän 1/2005 raportti

Työryhmän jäsenet

Käräjätuomari Markku Laine (puheenjohtaja)
 Laamanni Keijo Siljander
 Laamanni Ville Konsén
 Käräjätuomari Keijo Ala-Kojola
 Käräjätuomari Matti Ylianunti
 Käräjätuomari Kauko Kemppainen
 Käräjätuomari Kauko Kontio
 Käräjätuomari Kari Ylönen
 Käräjätuomari Markku Stenfors
 Käräjätuomari Ritva Väisänen
 Käräjätuomari Irma Vähätalo
 Käräjätuomari Kaisa Helevä-Vuoti
 Käräjätuomari Kari Turtiainen
 Käräjätuomari Tuula Hiukka-Poikela
 Käräjätuomari Reetta Löjja
 Maa oikeusinsinööri Tapio Mikkola
 Käräjäviskaali Teija Simula-Moberg
 Hovioikeudenlaamanni Eero Yrttiaho
 Viskaali Timo Mäkeläinen
 Kihlakunnansyyttäjä Katri Junnikkala-Heikkinen
 Julkinen oikeusavustaja Minna Leikas
 Asianajaja Sirkku Kylmänen
 Asianajaja Jussi Laaka
 Asianajaja Ilkka Kinnunen

3.1 TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN

3.1.1 Näyttöratkaisun perustelevminen

Työryhmän tehtäväksi oli asetettu riita- ja rikosasioiden näyttöratkaisun perustelevmisen osalta seurata laatutyöryhmän 1/2003 eli käräjätuomari Jyrki Kiviniemen johtaman työryhmän raportin pohjalta vuodelle 2004 asetettujen laatutavoitteiden toteutumista käytännössä. Nuo tavoitteet ja suositukset ilmenevät Kiviniemen työryhmän raportista (Laatuhankkeen työryhmäraportteja V s. 9–25).

Kokouksessaan 11.4.2005 seurantatyöryhmä päätti toteuttaa seurannan työryhmässä käytyjen keskusteluiden ohella hovioikeuspiirin käräjäoikeuksien riita- ja rikosasioissa vuonna 2004 annettuja tuomioita koskevalla otantatutkimuksella sekä hovioikeuspiirin syyttäjille, julkisille oikeusavustajille ja asianajajille tehdyllä kyselytutkimuksella.

Otantatutkimuksen tuli alunperin käsittää yhteensä noin 100 tuomiota, jotka työryhmän jäsenet arvioivat. Tutkimusta varten kutakin käräjäoikeutta pyydettiin toimittamaan työryhmän käyttöön käräjäoikeudessa vuonna 2004 viimeksi ratkaistut viisi laajan riita-asian tuomiota ja viisi rikosasian tuomiota asioissa, joissa käräjäoikeuden ratkaisusta oli valitettu hovioikeuteen. Oulun käräjäoikeudessa ratkaistujen asioiden suuren määrän vuoksi siltä pyydettyjen tuomioiden määrä oli kuitenkin kymmenen laajoista riita-asioista ja kymmenen rikosasioista.

Tutkimuksen kohdistamisella ratkaisuihin, joista oli valitettu hovioikeuteen, pyrittiin siihen, että arvioitaviksi eivät tulisi näyttöratkaisun perustelevmisen kannalta ongelmattomat asiat. Koska kaikissa käräjäoikeuksissa ei ollut pyydettyä määrää laajoja riita-asioita koskevia tuomioita, joista oli valitettu, puuttuva määrä korvattiin tältä osin tuomioilla, joista ei ollut valitettu. Osa tutkimukseen toimitetuista tuomioista ei ollut näyttöratkaisun perustelevmisen kannalta arvioitavissa. Tämän vuoksi otantatutkimuksessa arvioitujen tuomioiden yhteismääräksi jäi 92, joista noin puolet koski rikos- ja puolet riita-asioita.

Otantatutkimuksessa työryhmän jäsenet arvioivat kunkin kysymyksen osalta asteikolla 1–5, täyttikö (1= ei täytä, 2= jossain määrin täyttää, 3= melko hyvin täyttää, 4= hyvin täyttää, 5= erittäin hyvin täyttää) arvioitavana oleva tuomio Kiviniemen työryhmän raportissa (s. 24) näyttöratkaisun perustelemiselle asetettujen tavoitteiden ja suositusten kohdat 2-7. Kohdista 1 ja 8 ei työryhmän jäsenille asetettu kysymyksiä, koska niihin vastaaminen ei pelkän tuomion perusteella ollut mahdollista.

Tuomioita koskevan *kyselytutkimuksen* kysymykset toimitettiin Lapin ja Oulun lääneissä toimiville yhteensä 37 syyttäjälle, 34 julkiselle oikeusavustajalle ja 146 asianajajalle. Kyselyyn vastasi 15 syyttäjää, 14 julkista oikeusavustajaa ja 28 asianajajaa. Syyttäjien, julkisten oikeusavustajien ja asianajajien tehtävänä oli arvioida kunkin kysymyksen osalta asteikolla 1-5 täyttävätkö (1= eivät täytä, 2= jossain määrin täyttävät, 3= melko hyvin täyttävät, 4= hyvin täyttävät, 5= erittäin hyvin täyttävät) Rovaniemen hovioikeuden nykyisen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa vuonna 2004 ja sen jälkeen annettujen riita- ja rikosasioiden tuomiot yleensä näyttöratkaisun perusteluille laatuhankeessa Kiviniemen työryhmän niille asettamat tavoitteet ja suositukset.

3.1.2 Haastehakemusten ja vastausten sisällöllisen laadun parantaminen

Riita-asioiden haastehakemusten ja -vastausten sisällöllisen laadun parantamisen osalta työryhmän tehtäväksi oli asetettu seurata laatu työryhmän 4/2003 eli asianajaja Juha Kiihan johtaman työryhmän raportin pohjalta vuodelle 2004 asetettujen laatu tavoitteiden toteutumista käytännössä. Nuo tavoitteet ja suositukset ilmenevät Kiihan työryhmän raportista (Laatuhanke työryhmäraportteja V s. 77–93). Seurantatyöryhmä päätti työryhmässä käytyjen keskusteluiden ohella toteuttaa seurannan riita-asioita käsitteleville tuomareille lähetetyllä *kyselytutkimuksella*.

Kysely toimitettiin yhteensä 42 tuomarille ja siihen vastasi 23 tuomaria. Tutkimuksessa riita-asioita käsittelevien tuomareiden tehtävänä oli arvioida kunkin kysymyksen osalta asteikolla 1–5 täyttävätkö (1= eivät täytä, 2= jossain määrin täyttävät, 3= melko hyvin täyttävät, 4= hyvin täyttävät, 5= erittäin hyvin täyttävät)

vuonna 2004 ja sen jälkeen käräjäoikeuteen saapuneet riita-asioiden haastehakemukset ja vastaukset yleensä lauluhankkeessa Kiihan työryhmän niille asettamat tavoitteet ja suositukset.

3.2 NÄYTTÖRATKAISUN PERUSTELEMINEN RIITA- JA RIKOSASIOISSA

3.2.1 Tutkimustulokset

Seuraavassa selostetut kysymykset koskevat Kiviniemen työryhmän tavoitteita ja suosituksia.

Kysymys 1: Onko tuomari informoinut asianosaisia ja avustajia pääkäsittelyssä siitä, mihin kysymyksiin heidän tulee erityisesti keskittyä loppupuheenvuoroissaan?

Työryhmän jäsenten keskusteluissa todettiin, että asianosaisten ja avustajien informoiminen loppupuheenvuoroja varten oli käräjäoikeudessa käytännössä melko harvinaista. Tätä oli pidetty yleensä tarpeettomana, koska avustajat osasivat näyttökysymysten osalta vedota jutun ratkaisun kannalta olennaisiin seikkoihin. Kaikki avustajat eivät olleet informoimista edes kaivanneet. Eräs työryhmän tuomarijäsen oli kokeillut kysymyksessä olevaa informointia, mutta luopunut siitä. Työryhmän käsityksen mukaan informoinnin tarve määräytyi käytännössä tapauskohtaisesti.

Kyselytutkimuksessa vastaukset jakautuivat seuraavasti:

- syyttäjät

1 = 36 %, 2 = 43 %, 3 = 14 %, 4 = 7 %, 5 = 0 %

- julkiset oikeusavustajat

1 = 50 %, 2 = 36 %, 3 = 14 %, 4 = 0 %, 5 = 0 %

- asianajajat

1 = 41 %, 2 = 47 %, 3 = 12 %, 4 = 0 %, 5 = 0 %

Johtopäätökset:

Selvä enemmistö kyselytutkimukseen vastanneista syyttäjistä, julkisista oikeusavustajista ja asianajajista katsoi, että tavoite on toteutunut vain jossain määrin tai ei lainkaan. Kyselytutkimus vahvistaa työryhmän jäsenten käsitystä siitä, että käytännössä tuomarit melko harvoin informoivat asianosaisia ja avustajia pääkäsittelyssä siitä, mihin kysymyksiin heidän tulee erityisesti keskittyä

loppupuheenvuoroissaan. Kysymyksessä olevan informoinnin tarve määräytyy käytännössä tapauskohtaisesti.

Kysymys 2: Onko tuomio laadittu ongelmakeskeisesti siten, että siitä ilmenee, mitkä ratkaisun kannalta merkitykselliset kysymykset ovat riidattomia ja mitkä riitaisia?

Työryhmän jäsenten keskusteluissa todettiin, että tuomio laadittiin ongelmakeskeisesti entistä useammin. Tuomion rakenne ja jäsentely vaikuttivat myös mahdollisuuksiin laatia asianmukainen valituskirjelmä. Muutoksenhaun yhteydessä asianosaiset olivat joissain tapauksissa riitauttaneet käräjäoikeuden tuomioon riidattomaksi merkittyjä seikkoja, mistä oli hovioikeuskäsittelyssä aiheutunut ongelmia.

Käräjäoikeuksien tuomioita koskevassa otantatutkimuksessa työryhmän jäsenten vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 1 %, 2 = 12 %, 3 = 30 %, 4 = 31 %, 5 = 26 %.

Kyselytutkimuksessa vastaukset jakautuivat seuraavasti:

- syyttäjät

1 = 0 %, 2 = 14 %, 3 = 38 %, 4 = 43 %, 5 = 5 %

- julkiset oikeusavustajat

1 = 0 %, 2 = 29 %, 3 = 57 %, 4 = 7 %, 5 = 7 %

- asianajajat

1 = 0 %, 2 = 18 %, 3 = 36 %, 4 = 43 %, 5 = 3 %

Asianajajien eräissä vastauksissa lisäksi todettiin, että tuomion perusteluissa asioita ei ollut aina vaivauduttu ryhmittelemään ja että ongelmakeskeinen ryhmittely ja väliotsikointi helpottavat tuomion ymmärtämistä.

Johtopäätökset:

Otantatutkimus tukee työryhmän jäsenten käsitystä, että yleensä tuomioiden perustelut laaditaan ongelmakeskeisesti. Pääosa kyselytutkimukseen vastanneista syyttäjistä ja asianajajista katsoi, että tuomiot täyttävät tämän tavoitteen yleensä melko hyvin tai hyvin. Julkisten oikeusavustajien mielestä tilanne ei ollut yhtä hyvä. Heistäkin kuitenkin yli puolet katsoi, että kysymyksessä oleva tavoite on täyttynyt melko hyvin.

Kysymys 3: Onko tuomioissa vältetty selostamasta näyttöä tarpeettoman laajasti?

Työryhmän jäsenten keskusteluissa todettiin, että tuomioiden perustelut olivat yleisesti ottaen tiivistyneet. Kuitenkin edelleen esiintyi myös tarpeettoman laajaa näytön selostamista. Toisaalta huomautettiin siitä, että demokraattisen kontrollin mahdollisuus edellytti jossain määrin ”tarinan kertomista” tuomion perustelussa. Eräät tuomarit olivat liittäneet tuomioon erilliselle asiakirjalle laaditun näyttömuistion, mikä työryhmän jäsenten mielestä yleensä vaikeutti tuomion luettavuutta.

Otantatutkimuksessa työryhmän jäsenten vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 2 %, 2 = 8 %, 3 = 26 %, 4 = 41 %, 5 = 23 %.

Työryhmän jäsenten eräistä vastauksista ilmeni, että joidenkin tutkittavina olleiden tuomioiden perusteluissa esiintyi edelleen niin sanottuja näyttömuistioita ja henkilötodistelu oli ilmeisesti sellaisenaan purettu nauhalta tuomioon. Toisaalta joissakin tuomioissa näyttöä oli saatettu selostaa myös liian suppeasti.

Kyselytutkimuksessa vastaukset jakautuivat seuraavasti:

- syyttäjät

1 = 0 %, 2 = 0 %, 3 = 33 %, 4 = 67 %, 5 = 0 %

- julkiset oikeusavustajat

1 = 0 %, 2 = 14 %, 3 = 14 %, 4 = 65 %, 5 = 7 %

- asianajajat

1 = 0 %, 2 = 7 %, 3 = 43 %, 4 = 39 %, 5 = 11 %

Osa julkisista oikeusavustajista ilmoitti, että näyttöä selostetaan tarpeettoman niukasti. Asianajajien eräissä vastauksissa todettiin, että tuomioissa heijastuu usein tarpeettoman todistelun vastaanotto ja näyttökysymysten virheellinen painotus pääkäsittelyssä.

Johtopäätökset:

Otantatutkimus ja kyselytutkimus viittaavat siihen, että tuomioissa yleensä vältetään selostamasta näyttöä tarpeettoman laajasti. Poikkeuksia tästä kuitenkin esiintyy edelleen. Pääosa kyselytutkimukseen vastanneista syyttäjistä ja julkisista oikeusavustajista katsoi, että kysymyksessä oleva tavoite on täyttynyt hyvin. Asianajajista pääosa katsoi tavoitteen täyttyneen melko hyvin.

Kysymys 4: Onko tuomioissa otettu kantaa kaikkeen vastaanotettuun todisteluun?

Otantatutkimuksessa työryhmän jäseniä pyydettiin arvioimaan, oliko kysymyksessä olevassa tuomioissa otettu kantaa kaikkeen *tuomiosta* ilmenevään todisteluun. Vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 1 %, 2 = 7 %, 3 = 30 %, 4 = 40 %, 5 = 22 %.

Työryhmän jäsenten eräistä vastauksista lisäksi ilmeni, että joissakin tuomioissa todisteita ei ollut perusteluissa erikseen arvioitu ja analysoitu. Tämä paransi ratkaisun luettavuutta, mutta heikensi sen ulkopuolista kontrollimahdollisuutta.

Kyselytutkimuksessa vastaukset jakautuivat seuraavasti:

- syyttäjät

1 = 0 %, 2 = 12 %, 3 = 32 %, 4 = 56 %, 5 = 0 %

- julkiset oikeusavustajat

1 = 21 %, 2 = 21 %, 3 = 29 %, 4 = 29 %, 5 = 0 %

- asianajajat

1 = 7 %, 2 = 50 %, 3 = 32 %, 4 = 11 %, 5 = 0 %

Eräs julkinen oikeusavustaja ilmoitti, että tuomioissa oli selostettu lähinnä tuomion lopputulosta tukevaa, mutta ei sitä vastaan puhuvaa näyttöä. Myös asianajajien vastauksissa todettiin, että tuomion lopputulosta tukematon todistelu usein sivuutettiin tuomion perusteluissa.

Johtopäätökset:

Kyselytutkimus viittaa siihen, että tuomioissa ei läheskään aina oteta kantaa kaikkeen vastaanotettuun todisteluun. Pääosa vastanesta asianajajista katsoi, että tämä tavoite on toteutunut vain josain määrin. Julkisten oikeusavustajien vastauksissa esiintyi hajontaa. Viidesosa heistä katsoi, että tavoite ei ollut täyttynyt lainkaan. Toisaalta pääosa syyttäjistä katsoi tavoitteen toteutuneen hyvin. Otantatutkimuksen tuomioiden perusteella arvioituna tavoite on täyttynyt pääosin hyvin. Tältä osin on kuitenkin otettava huomioon, että kysymyksenasettelu otanta- ja kyselytutkimuksessa oli erilainen ja että asian todellisen laidan arvioiminen pelkän tuomion perusteella ei aina ole luotettavasti tehtävissä. Kiviniemen työryhmän mukaan tuomion perusteluissa olisi suotavaa todeta

nimenomaisesti, että jollakin todisteella ei ole ollut merkitystä asiassa ja syy siihen. Näin ei ilmeisesti käytännössä aina menetellä.

Kysymys 5: Onko tuomioon kirjoitettu päättelyketju näytön ja johtopäätösten välillä aukoton eli onko tuomiossa todettu, mihin esitettyyn todisteluun kukin johtopäätös perustuu?

Otantatutkimuksessa työryhmän jäsenten vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 0 %, 2 = 12 %, 3 = 26 %, 4 = 44 %, 5 = 18 %.

Kyselytutkimuksessa vastaukset jakautuivat seuraavasti:

- syyttäjät

1 = 0 %, 2 = 6 %, 3 = 69 %, 4 = 19 %, 5 = 6 %

- julkiset oikeusavustajat

1 = 7 %, 2 = 21 %, 3 = 43 %, 4 = 29 %, 5 = 0 %

- asianajajat

1 = 0 %, 2 = 28 %, 3 = 57 %, 4 = 15 %, 5 = 0 %

Johtopäätökset:

Pääosa kyselytutkimukseen vastanneista syyttäjistä, julkisista oikeusavustajista ja asianajajista katsoi, että kysymyksessä oleva tavoite on täytynyt melko hyvin. Toisaalta osa julkisista oikeusavustajista katsoi, ettei tavoite ole toteutunut. Otantatutkimuksen tuomioiden perusteella arvioituna tavoite on toteutunut pääosin hyvin. Yleisesti ottaen tavoitteen voidaan katsoa toteutuneen melko hyvin.

Kysymys 6: Onko perusteluissa otettu kantaa myös valittua lopputulosta vastaan puhuviin argumentteihin ja kerrottu, miksi lopputulosta puoltavat argumentit ovat kuitenkin olleet kyseisessä tapauksessa painavampia (pro & contra -periaate)?

Otantatutkimuksessa työryhmän jäsenten vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 3 %, 2 = 24 %, 3 = 36 %, 4 = 28 %, 5 = 9 %.

Työryhmän jäsenten vastauksissa tuotiin lisäksi ilmi, että pro & contra -arviointi edellyttää jutussa sellaista riitakysymystä, jossa tällaista arviointia voi aidosti tehdä. Kaikissa arvioitavina olleissa tuomioissa tätä riitakysymystä ei välttämättä selkeästi ollut.

Kyselytutkimuksessa vastaukset jakautuivat seuraavasti:

- syyttäjät

1 = 0 %, 2 = 19 %, 3 = 56 %, 4 = 25 %, 5 = 0 %

- julkiset oikeusavustajat

1 = 7 %, 2 = 50 %, 3 = 36 %, 4 = 7 %, 5 = 0 %

- asianajajat

1 = 14 %, 2 = 46 %, 3 = 29 %, 4 = 11 %, 5 = 0 %

Eräiden syyttäjien mukaan pro & contra -argumentoinnin osalta tuomioissa oli edelleen parantamisen varaa. Kysymyksessä olevaa periaatetta oli heidän mukaansa hyödynnetty lähinnä näytöllisesti epäselvissä tapauksissa, joissa syyte oli menestynyt.

Johtopäätökset:

Otanta- ja kyselytutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että pro & contra -periaatteen soveltamisessa on käytännössä puutteita. Kyselytutkimuksessa pääosa vastanneista julkisista oikeusavustajista ja asianajajista katsoi, että kysymyksessä oleva tavoite on toteutunut vain jossain määrin. Huomattava osa vastanneista asianajajista katsoi, ettei tavoite ollut toteutunut. Toisaalta pääosa syyttäjistä katsoi tavoitteen toteutuneen melko hyvin. Myös otantatutkimuksen tulokset olivat samansuuntaisia syyttäjien vastausten kanssa.

Kysymys 7: Onko tuomio kieleltään ymmärrettävä ja rakenteeltaan niin selvä, että myös ulkopuolinen lukija saa helposti selon ratkaisun pääperusteista?

Otantatutkimuksessa työryhmän jäsenten vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 0 %, 2 = 7 %, 3 = 23 %, 4 = 48 %, 5 = 22 %.

Työryhmän jäsenten vastauksista lisäksi ilmeni, että joissakin tuomioissa perustelut olivat jäsentymättömät.

Kyselytutkimuksessa vastaukset jakautuivat seuraavasti:

- syyttäjät

1 = 0 %, 2 = 0 %, 3 = 25 %, 4 = 69 %, 5 = 6 %

- julkiset oikeusavustajat

1 = 0 %, 2 = 14 %, 3 = 43 %, 4 = 43 %, 5 = 0 %

- asianajajat

1 = 10 %, 2 = 4 %, 3 = 39 %, 4 = 43 %, 5 = 4 %

Johtopäätökset:

Otantatutkimuksen ja kyselytutkimuksen vastaukset viittaavat siihen, että pääosassa tuomioita niiden ymmärrettävyydessä ja rakenteessa ei ole merkittäviä puutteita. Poikkeuksiakin tästä kuitenkin esiintyy. Joka kymmenes kyselytutkimukseen vastanneista asianajajista katsoi, että kysymyksessä oleva tavoite ei ole toteutunut.

Kysymys 8: Onko tuomiot julistettu heti pääkäsitteilyn päätyttyä, mikäli se suinkin on ollut mahdollista?

Työryhmän jäsenten keskusteluissa todettiin, että rikosasioissa tuomiot julistetaan yleensä heti pääkäsitteilyn päätyttyä, mutta riita-asioissa tuomion julistaminen heti on edelleen harvinaista. Eräiden työryhmän jäsenten mukaan tuomion julistaminen heti riita-asioissa saattoi joskus antaa vaikutelman, ettei tuomioistuin ollut harkinnut ratkaisuaan riittävästi.

Kyselytutkimuksessa vastaukset jakautuivat seuraavasti:

- syyttäjät

1 = 0 %, 2 = 13 %, 3 = 34 %, 4 = 40 %, 5 = 13 %

- julkiset oikeusavustajat

1 = 7 %, 2 = 7 %, 3 = 7 %, 4 = 50 %, 5 = 29 %

- asianajajat

1 = 6 %, 2 = 41 %, 3 = 6 %, 4 = 29 %, 5 = 18 %

Joidenkin syyttäjien mukaan talousrikoksissa tuomioita ei julistettu koskaan heti.

Johtopäätökset:

Tuomiot julistetaan rikosasioissa yleensä heti. Riita-asioissa tuomion heti julistaminen on edelleen harvinaista. Varsinkin asianajajien ja myös syyttäjien vastauksista näyttää ilmenevän, että tuomioita ei ole aina julistettu heti silloin, kun se olisi ollut mahdollista.

3.2.2 Yhteenveto

Työryhmän suorittaman *otantatutkimuksen* ja *kyselytutkimuksen* perusteella ei voida tehdä varmoja päätelmiä Kiviniemen työryhmän näyttöratkaisun perustelemiselle asettamien tavoitteiden ja suositusten toteutumisesta käytännössä. Otantatutkimukseen

otetut tuomiot pyrittiin valitsemaan sattumanvaraisesti, mutta niiden määrä ei ole erityisen suuri. Sidosryhmille tehdyn kyselytutkimuksen vastausten määrää ei myöskään voida pitää kovin kattavana. Otantatutkimuksen ja kyselytutkimuksen tuloksia voitaneen kuitenkin pitää kysymyksessä olevaa asiaa arvioitaessa ainakin suuntaa-antavina.

Työryhmän jäsenten käsityksen mukaan tuomioiden näyttöratkaisujen perustelut ovat viime aikoinakin yleisesti ottaen parantuneet. Myös sidosryhmien vastauksissa tähän viitattiin. Toisaalta ainakin eräät julkiset oikeusavustajat ja asianajajat toivat esiin sen, että asiassa on suuria eroja eri tuomareiden ja käräjäoikeuksien välillä.

Työryhmän tekemän selvityksen perusteella suurimmat puutteet näyttöratkaisun perustelemisessa ovat siinä, että tuomiossa ei ole otettu kantaa kaikkeen vastaanotettuun todisteluun (kysymys 4) eikä myös valittua lopputulosta vastaan puhuviin argumentteihin (kysymys 6). Myös tarpeettoman laajaa näytön selostamista esiintyy edelleen jossain määrin (kysymys 3). Tuomarin suorittama asiansaisten ja avustajien informointi loppupuheenvuoroja varten on vähäistä (kysymys 1). Tuomion julistaminen heti riita-asioissa on edelleen harvinaista (kysymys 8). Muilta osin Kiviniemen työryhmän tavoitteet ja suositukset näyttäisivät toteutuneen käytännössä ainakin yleensä melko hyvin.

3.3 RIITA-ASIOIDEN HAASTEHADEMUSTEN JA -VASTAUSTEN SISÄLLÖLLISEN LAADUN PARANTAMINEN

3.3.1 Tutkimustulokset

Seuraavassa selostetut kysymykset koskevat Kiihan työryhmän tavoitteita ja suosituksia.

Kysymys 1: Onko ylipitkistä kirjallisista selostuksista haastehakemuksissa ja vastauksissa on luovuttu?

Työryhmän jäsenten keskusteluissa todettiin, että työryhmän 4/2003 raportin antamisen jälkeen haastehakemuksissa ja vastauksissa oli yleensä melko harvoin esiintynyt ylipitkiä kirjallisia

selostuksia. Viime vuosina tältä osin oli tapahtunut huomattavaa edistystä. Joissakin kirjallisissa vastauksissa oli kuitenkin edelleen puhuttu asian vierestä. Työryhmässä katsottiin, että tärkeimmät taustaseikat tulisi ilmoittaa haastehakemuksessa lyhyesti erikseen oman otsikkonsa alla. Esitettiin myös näkemys, että haastehakemus tulisi mieluummin olla liian laaja kuin liian suppea.

Kyselytutkimuksessa riita-asioita käsittelevien tuomareiden vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 4 %, 2 = 31 %, 3 = 43 %, 4 = 18 %, 5 = 4 %.

Eräissä tuomareiden vastauksissa todettiin, että haastehakemukset ja vastaukset ovat yleisesti ottaen lyhentyneet. Niiden perusteella tuomari pystyy nykyään tekemään entistä paremmin kirjallisen yhteenvedon. Kuitenkin myös tarpeettoman pitkiä haastehakemuksia ja vastauksia sekä epäolennaisten seikkojen selostamista edelleen esiintyi. Toisaalta joissakin tapauksissa haastehakemusta oli pidetty liian suppeana. Jotkut tuomarit eivät pitäneet taustaseikkojen laajaa selostamista haastehakemuksessa välttämättä kielteisenä asiana. Vastaaja saattoi näin paremmin ymmärtää kantajan käsityksen asiasta, mikä saattoi edistää myös sovinnon aikaansaamista. Pitkissäkin haastehakemuksissa ja vastauksissa oli aikaisempaa paremmin saatettu erotella eri asiaryhmät toisistaan.

Johtopäätökset:

Pääosa kyselytutkimukseen vastanneista tuomareista katsoi, että tavoite luopua ylipitkistä kirjallisista selostuksista haastehakemuksissa ja vastauksissa on toteutunut melko hyvin. Kuitenkin kolmasosa tuomareista katsoi, että tavoite on toteutunut vain jossain määrin. Toisaalta lähes viidesosa tuomareista katsoi tavoitteen toteutuneen hyvin. Kyselytutkimuksen perusteella voidaan todeta, että kysymyksessä oleva tavoite ei ole käytännössä vielä kaikilta osin toteutunut. Tämä vastaa työryhmän käsitystä asiasta.

Kysymys 2a: Onko haastehakemuksissa ja vastauksissa keskittyty oikeustoiseikkoihin?

Kyselytutkimuksen vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 4 %, 2 = 26 %, 3 = 48 %, 4 = 18 %, 5 = 4 %.

Eräissä tuomareiden vastauksissa todettiin, että oikeustosisieikkoja ei vielääkään kyetä erottelemaan muista seikoista, vaan niitä esitetään varsin usein puutteellisesti tai muun esityksen seassa siten, että tuomarin on työlästä jäsenellä ne esiin.

Johtopäätökset:

Lähes puolet kyselytutkimukseen vastanneista tuomareista katsoi, että tavoite keskittyä haastehakemuksissa ja vastauksissa oikeustosisieikkoihin on toteutunut melko hyvin. Tuomareista noin neljäsosa katsoi tavoitteen toteutuneen vain jossain määrin ja lähes viidesosa hyvin. Kyselytutkimuksen perusteella voidaan todeta, että kysymyksessä oleva tavoite ei ole käytännössä vielä kaikilta osin toteutunut.

Kysymys 2b: Onko haastehakemuksissa ja vastauksissa ilmoitettu kunkin oikeustosisieikkaa koskevan väitteen yhteydessä (esim. suluissa tai alaviittein), millä todisteilla seikka näytetään tarvittaessa toteen?

Työryhmän jäsenten keskusteluissa todettiin, että todisteita oli ilmoitettu oikeustosisieikkaa koskevan väitteen yhteydessä vaihtelevasti. Joillakin tuomareilla ei ollut siitä lainkaan havaintoja. Tuomarit pitivät kysymyksessä olevaa todisteiden ilmoittamisesta esimerkiksi sulkeissa hyödyllisenä. Toisaalta työryhmässä myös katsottiin, että se saattoi tarpeettomasti katkoa tekstiä.

Kyselytutkimuksen vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 26 %, 2 = 57 %, 3 = 13 %, 4 = 4 %, 5 = 0 %.

Eräissä tuomareiden vastauksissa todettiin, että tältä osin esiintyi käytännössä usein puutteita. Tätä eivät kaikki tuomarit kuitenkaan kokeneet suurena ongelmana.

Johtopäätökset:

Selvä enemmistö kyselytutkimukseen vastanneista tuomareista katsoi, että tavoite todisteiden ilmoittamisesta oikeustosisieikkaa koskevan väitteen yhteydessä haastehakemuksissa ja vastauksissa on toteutunut vain jossain määrin tai ei lainkaan. Kyselytutkimuksen ja työryhmän jäsenten käsityksen perusteella voidaan todeta, että tämä tavoite ei ole käytännössä yleisesti toteutunut Kiihan työryhmän suosittelemalla tavalla.

Kysymys 3a: Onko todistusteemat esitetty väitteinä oikeustoiseikoista?

Työryhmän jäsenten keskusteluissa todettiin, että todistusteemojen ilmoittamisessa esiintyi edelleen suuria puutteita. Todistusteemoja ei ollut yleisesti esitetty väitteen muodossa. Lisäksi todistusteemat usein vieläkin ilmoitettiin liian yleisellä tasolla, kuten esimerkiksi ”tapahtumien kulku”.

Kyselytutkimuksen vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 9 %, 2 = 56 %, 3 = 26 %, 4 = 9 %, 5 = 0 %.

Eräissä tuomareiden vastauksissa todettiin, että todistusteemat osattiin nimetä jossain määrin aikaisempaa tarkemmin, mutta tuomari kiinnitti niihin huomiota vasta valmisteluistunnossa. Joidenkin vastaajien mukaan jatkuvasti ilmenee tapauksia, joissa todistusteemoja ei ole lainkaan haastehakemuksissa tai vastauksissa ilmoitettu. Myös riitaisten seikkojen kartoittamista ja ilmoittamista sekä niihin liittyvän todistelun nimeämistä kaivattiin.

Johtopäätökset:

Kyselytutkimuksen ja työryhmän jäsenten käsitysten perusteella voidaan todeta, että todistusteemojen esittäminen väitteinä oikeustoiseikoista on jossain määrin lisääntynyt, mutta enemmistö haastehakemusten ja vastausten laatijoista ei tätä tapaa käytä. Kyselyssä oleva tavoite ei siten ole yleisesti toteutunut.

Kysymys 3b: Onko se tavoite, että todisteiden sisältöä ei ole haastehakemuksissa tai vastauksissa selostettu, toteutunut?

Työryhmän jäsenten keskusteluissa todettiin, että haastehakemuksissa ja vastauksissa oli yleensä aikaisempaa vähemmän selostettu todisteiden sisältöä. Joitakin poikkeuksia tästä oli kuitenkin havaittu.

Kyselytutkimuksen vastaukset jakautuivat seuraavasti: 1 = 4 %, 2 = 18 %, 3 = 39 %, 4 = 39 %, 5 = 0 %.

Eräissä tuomareiden vastauksissa todettiin, että vielä esiintyi tapaa selostaa todisteiden sisältöä laajasti haastehakemuksissa ja vastauksissa. Esimerkiksi niin sanotuissa hometalojutuissa selostettiin tarkastuskertomusten ja kosteusvauriotutkimusten sisältöä. Rova-

niemen hovioloikeuden tuomiopiirissä työskentelevien avustajien osalta parannusta katsottiin kuitenkin tapahtuneen.

Johtopäätökset:

Suurin osa kyselytutkimukseen vastanneista tuomareista katsoi, että tavoite olla selostamatta todisteiden sisältöä haastehakemuksissa ja vastauksissa on täyttynyt melko hyvin tai hyvin. Kyselytutkimuksen ja työryhmän jäsenten käsityksen perusteella voidaan todeta, että tämä tavoite on toteutunut käytännössä ainakin melko hyvin.

3.3.2 Yhteenveto

Kyselytutkimukseen vastasi riittävä määrä asioita käsittelevistä tuomareista yli puolet. Vastausten perusteella on mahdollista saada melko kattava kuva haastehakemusten ja vastausten sisällöllisestä laadusta yleisellä tasolla.

Työryhmän käsityksen mukaan Kiihan työryhmän esittämien tavoitteiden ja suositusten soveltaminen näkyy käytännössä. Haastehakemusten ja vastausten sisällöllinen laatu on yleisesti ottaen parantunut. Työryhmän tekemän selvityksen perusteella suurimmat puutteet niissä ovat todisteiden ilmoittamatta jättäminen kunkin oikeustusteseikkaa koskevan väitteen yhteydessä (kysymys 2b) ja todistustustemojen puutteellinen esittäminen (kysymys 3a). Myös ylipitkiä kirjallisia selostuksia ja todisteiden sisällön selostamista esiintyy edelleen ainakin jossain määrin (kysymykset 1 ja 3b).

Työryhmä pitää ilmeisenä, että Kiihan työryhmän tavoitteet ja suositukset eivät ole tavoittaneet kaikkia avustajia, vaikka myös Defensor Legiksessä (1/2004) on julkaistu Kiihan työryhmän raportti siihen liittyvine esimerkkihaastehakemuksineen ja -vastauksineen. Tavoitteet lienevät kuitenkin jatkossa saavutettavissa esimerkiksi tiedottamista ja koulutusta lisäämällä.

3.4 TIIVISTELMÄ

3.4.1 Näyttöratkaisun perusteleminen riita- ja rikosasioissa

Vuodelle 2004 asetettujen laatutavoitteiden toteutuminen

- tuomioissa ei aina ole riittävästi otettu kantaa kaikkeen vastaan-otettuun todisteluun
- tuomioissa ei aina ole riittävästi otettu kantaa valittua lopputulosta vastaan puhuviin argumentteihin
- tarpeettoman laajaa näytön selostamista esiintyy edelleen jossain määrin
- tuomarin suorittama asianosaisten ja avustajien informointi lopupuheenvuoroja varten on vähäistä
- tuomion julistaminen riita-asioissa heti pääkäsittelyn päätyttyä on edelleen harvinaista
- muilta osin vuodelle 2004 asetetut laatutavoitteet ovat toteutuneet käytännössä ainakin yleensä melko hyvin

3.4.2 Riita-asioiden haastehakemusten ja -vastausten sisällöllisen laadun parantaminen

Vuodelle 2004 asetettujen laatutavoitteiden toteutuminen

- todisteita ei yleensä ilmoiteta kunkin oikeustosisekkää koskevan väitteen yhteydessä
- todistusteemoja ei yleensä esitetä väitteinä oikeustosisekoista
- tavoite keskittyä oikeustosisekkoihin ei ole vielä kaikilta osin toteutunut
- ylipitkiä kirjallisia selostuksia esiintyy edelleen ainakin jossain määrin
- todisteiden sisällön selostamista esiintyy edelleen ainakin jossain määrin

4. KÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN RANGAISTUSLAJIN VALINNASSA JA EHDOLLISEN RANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA (vuodelle 2004 asetettujen laatutavoitteiden seuranta)

Työryhmän 2/2005 raportti

Työryhmän jäsenet

Käräjätuomari Anne Kurtti, puheenjohtaja
Käräjätuomari Kari Aho
Asianajaja Matti Ervasti
Käräjätuomari Jukka Jama
Käräjätuomari Seppo Kankkunen
Käräjätuomari Pirjo Keisu
Käräjätuomari Aarne Korhonen
Asianajaja Mikael Knuuti
Laamanni Riitta Kuurinmaa-Myllyniemi
Kihlakunnansyyttäjä Ilpo Lehto
Käräjätuomari Kirsti Leino
Laamanni Lars Lindh
Laamanni Ilkka Lindström
Käräjätuomari Pirkko Loukusa
Julkinen oikeusavustaja Tapio Maakanen
Käräjätuomari Anne Niemi
Viskaali Kaarina Ollikainen
Asianajaja Veikko Pyyny
Käräjätuomari Maija-Liisa Riepula
Käräjätuomari Sirkka Ristiluoma
Käräjäviskaali Aimo Räbinä
Hovioikeudenlaamanni Heikki Supponen
Käräjäviskaali Katja Tainio
Käräjätuomari Timo Tammiketo
Käräjäviskaali Ulla-Maija Viitavuori
Käräjätuomari Eila Väistö

4.1 JOHDANTO

Työryhmän tehtävänä oli vuodelle 2004 asetettujen laatutavoitteiden, käytäntöjen yhtenäistäminen rangaistuslajin valinnassa ja ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanossa, seuranta.

Työryhmä on kokoontunut yhden kerran 11.4.2005, jolloin päätettiin seurannan toteuttamisesta kyselylomakkeita käyttäen. Seurantajaksoksi sovittiin rangaistuslajin valintaa koskevalta osin 16.5.–30.6.2005 sekä ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevalta osalta 16.5.–31.8.2005. Jaksot olivat eri mittaiset, koska oli arvioitavissa rangaistuslajin valintaa koskevan aineiston paisuvan pitkällä seurantajaksolla varsin laajaksi ja ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan aineiston puolestaan jäävän lyhyellä seurantajaksolla vähäiseksi.

Lomakkeiden laatimisesta on vastannut rangaistuslajin valintaa koskevan kyselyn osalta käräjätuomari Anne Niemi Oulun käräjäoikeudesta ja ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan lomakkeen osalta laamanni Ilkka Lindström Kemijärven käräjäoikeudesta. Työryhmän jäsenet ovat olleet omissa käräjäoikeuksissaan yhteishenkilöinä lomakkeiden jakelussa muille puheenjohtajille, neuvoneet niiden täyttämässä sekä keränneet täytetyt lomakkeet ja toimittaneet ne edelleen tietojen purkamista varten. Vastausten purkamisesta on vastannut pääosin rangaistuslajin valintaa koskevalta osalta työryhmän puheenjohtaja ja ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevalta osalta laamanni Ilkka Lindström.

4.2 KÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN RANGAISTUSLAJIN VALINNASSA

4.2.1 Seurannan toteutustapa ja vastaukset

Käytäntöjen yhtenäistämistä rangaistuslajin valinnassa koskeva kyselylomake (liite 1) tuli täyttää vastaajakohteisesti kaikissa seuranta-aikana ratkaistuissa rikosasioissa, joissa päärikoksena oli varkaus, kavallus, moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, rattijuopumus, törkeä rattijuopumus, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, huumausaineen käyttörikos, huumausainerikos tai törkeä huu-

mausainerikos. Kaikkiaan täytettyjä lomakkeita palautui 408 kappaletta. Niistä 14 oli niin epätäydellisesti täytetty, etteivät ne olleet rikos- tai rangaistuskohtaisesti lainkaan hyödynnettävissä tuloksia analysoitaessa. Osa muistakin vastauksista oli epätäydellisesti täytetty, minkä vuoksi kaikkia seurannassa tarkasteltavia tietoja niistä ei saatu. Epätäydellisetkin vastauslomakkeet kuitenkin hyödynnettiin tulosten analysoinnissa siltä osin kuin se oli mahdollista. Seurannassa huomioituja kyselylomakkeita palautettiin rikoslajeittain ja käräjäoikeuksittain alla olevan taulukon mukaisesti.

Vastaukset kyselyyn käräjäoikeuksittain

KO	Haapa-järvi	Kemi-järvi	Kemi-Tornio	Kuusamo	Lappi	Oulu	Raabe	Rovaniemi	Ylivieska	Tuntematon
<i>Rikos</i>										
varkaus	-	2	5	2	-	15	-	5	9	-
kavallus	-	-	3	-	2	2	-	-	-	-
moott.käyttövark.	1	-	3	-	-	2	-	-	-	-
rattij.	-	1	4	6	10	24	-	9	6	4
törkeä rattij.	3	12	32	14	15	39	5	21	14	10
pahoinpitely	3	6	18	8	15	18	3	10	5	-
törkeä pp	-	-	2	1	-	3	-	2	2	-
huum.ainerikokset	1	1	1	-	2	4	2	4	3	-
yhteensä	8	22	68	31	44	107	10	51	39	14

Oikeusministeriön käräjäoikeuksien ratkaisemista rikosasioista ajalta 1.1.–30.6.2005 julkaisemien tilastotietojen perusteella on arvioitavissa, että Rovaniemen hovioikeuspiiriin kuuluvissa käräjäoikeuksissa on seuranta-aikana ratkaistu yhteensä kaikkiaan noin 770 rikosasiaa. Huomioon ottaen yhtäältä kyselyn rajoittuminen vain tiettyihin rikosasioihin ja toisaalta sen, että samaan asiaan liittyen vastauksia saattoi kyselyn vastaajakohtaisuudesta johtuen tulla useampiakin, vastauksia voidaan arvioida tulleen varsin kattavasti kaikista seurantaan kuuluneista ratkaisuksista.

4.2.2 Rikoslajeittain tuomitut rangaistukset

4.2.2.1 Varkaus

Rangaistuskäytäntöjen yhtenäistämistä pohtinut työryhmä 2/2003 esitti suosituksenaan, että varkausrikoksissa tuomittaisiin vankeutta, kun omaisuuden arvo tyyppitapauksissa ylittää 1.500 euroa tai, mikäli tekoon sisältyy murtautumistoimia, omaisuuden arvon ylittäessä noin 1.000 euroa.

Suoritetun kyselyn mukaan rangaistukset sakon ja vankeuden osalta jakautuivat seuraavasti:

Seuraamus sakkoa

<i>Murtovahingot</i>	Ei vahinkoja	Määrä enintään 1.000 euroa	Määrä yli 1.000 euroa	Määrä tuntematon
<i>Omaisuuden arvo</i>				
alle 500 euroa	7	3		1
500–1.000 euroa	1	1		
1.001–1.500 euroa		1		
yli 1.500 euroa				

Seuraamus vankeutta

<i>Murtovahingot</i>	Ei vahinkoja	Määrä enintään 1.000 euroa	Määrä yli 1.000 euroa	Määrä tuntematon
<i>Omaisuuden arvo</i>				
alle 500 euroa		4		2
500–1.000 euroa		6		
1.001–1.500 euroa		2		
yli 1.500 euroa	1	3	1	1
ei tietoa		3		

Johtopäätökset

Vastausten perusteella oli havaittavissa, että vankeutta on tuomittu varsin usein myös alle 1.000 euron omaisuuden anastamisesta, kun tekoon on liittynyt murtovahinkoja, vaikka niidenkin määrä on jäänyt alle 1.000 euron. Tältä osin suositusta ei siten näyttäisi noudatetun. Sakkoa sen sijaan oli tuomittu vain yhdessä tapauksessa, jossa omaisuuden arvo ylitti 1.000 euroa ja tekoon liittyi murtovahinkoja. Tältä osin suositus siis toteutui paremmin.

4.2.2.2 Kavallus

Työryhmä 2/2003 esitti suosituksenaan, että kavallusrikoksissa tuomittaisiin vankeutta, kun omaisuuden arvo ylittää 2.000 euroa.

Seurannassa ilmeni, että kavalluksesta oli tuomittu sakkoa 4 kertaa, joista kolme kertaa 500–1.000 euron arvoisen omaisuuden anastamisesta sekä kerran yli 1.500 euron arvoisen omaisuuden anastamisesta. Kaksi henkilöä oli tuomittu vankeuteen yli 1.500 euron arvoisen omaisuuden anastamisesta. Yksi henkilö oli myös jätetty rangaistukseen tuomitsematta alle 500 euron arvoisen omaisuuden anastamisesta.

Johtopäätökset

Tapausten määrä oli sangen vähäinen, mutta suositusta noudatettiin tapauksissa kohtuullisen hyvin.

4.2.2.3 Moottorikulkuneuvon käyttövarkaus

Työryhmä 2/2003 esitti suosituksenaan, että moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta tuomittaisiin vankeutta, kun moottorikulkuneuvon käyttöönotto on tapahtunut murtautumalla, vieraalla avaimella tai virtajohtoja yhdistämällä tai kun teosta on aiheutunut kulkuneuvolle vähäistä suurempaa vahinkoa.

Suoritetussa kyselyssä ilmeni, että sakkoa oli tuomittu kahdessa tapauksessa. Sakkorangaistus on tuomittu autoon murtautujalle, joka on aiheuttanut yli 500 euron suuruiset vahingot. Tekijä oli alle 18-vuotias ja ensikertalainen, mikä lienee vaikuttanut suosituksesta poikkeamiseen. Toisessa tapauksessa vahinkojen määrä jäi epäselväksi, mutta autoon oli päästy vierasta avainta käyttäen.

Vankeutta oli tuomittu yhteensä kolmessa tapauksessa. Niistä kahdessa vahinkojen määrä oli jäänyt alle 200 euron. Tapauksista toisessa auto oli saatu käyttöön vierasta avainta käyttäen ja toisessa auton avaimet oli anastettu omistajaltaan. Lisäksi vankeutta oli tuomittu auton murtautumalla käyttöön ottaneelle henkilölle, joka oli aiheuttanut yli 500 euron suuruiset vahingot.

Lisäksi yhdessä tapauksessa aikaisemmin tuomittu ehdoton vankeusrangaistus katsottiin riittäväksi seuraamukseksi teosta. Tapauksessa auton avaimet oli saatu haltuun omistajan tietämättä. Vastauksessa ei ollut mainintaa mahdollisesti aiheutuneista vahingoista tai niiden määrästä.

Johtopäätökset

Luotettavia johtopäätöksiä suositusten noudattamisesta tai noudattamatta jättämisestä ei aineiston vähäisyyden johdosta voida tehdä. Useimmiten rangaistuslaji kuitenkin vaikuttaisi olevan vankeusrangaistus niissä tilanteissa, joissa suositus sitä edellyttää.

4.2.2.4 Törkeät rattijuopumukset ja rattijuopumukset

Työryhmä 2/2003 suositti, että törkeästä rattijuopumuksesta tuomittaisiin vankeutta, kun ensikertalaisella veren alkoholipitoisuus on vähintään 1,50 promillea tai 0,66 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa ja uusijalla vähintään 1,20 promillea tai 0,53 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa.

Törkeistä rattijuopumuksista tuomitut rangaistukset ilmenevät alla olevasta taulukosta. Ensikertalaiseksi taulukossa on laskettu kaikki ensi kertaa rattijuopumukseen syyllistyneet vastaajat riippumatta siitä, onko heitä aikaisemmin tuomittu muun kaltaisista rikoksista rangaistukseen.

Rangaistukset törkeissä rattijuopumuksissa

<i>Tuomittu seuraamus</i>	Sakko ensik.	Sakko uusija	Vankeus ensik.	Vankeus uusija	Vankeus entisyys tuntematon
<i>Alkoholipitoisuus</i>					
alle 1,2 % tai 0,53 mg/l	1		1		
1,2–1,5 % tai 0,53–0,66 mg/l	11	1	14	10	
yli 1,5 % tai 0,66 mg/l	3		69	46	4
muu huumaava aine kuin alkoh.				1	
huumaava aine ja alkoholi			1		

Seurannan mukaan ensikertalainen tuomittiin hieman yli puolessa tapauksista, joissa veren alkoholipitoisuus oli enintään 1,5 promillea tai 0,66 milligrammaa alkoholia litrassa uloshengitysilmaa vankeuteen, vaikka suosituksen mukaan heille olisi tullut tuomita sakkoa. Uusijat sen sijaan tuomittiin yhtä tapausta lukuunottamatta

aina vankeusrangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta. Lomakkeista ilmeni lisäksi kaksi tapausta, joissa oli tuomittu rangaistukseen törkeästä rattijuopumuksesta, vaikka veren tai hengitysilman alkoholipitoisuus oli laissa asetettua rajaa alhaisempi. Tapauksissa lienee ollut kysymys rikoslain 23 luvun 4 §:n 2 kohdan mukaisista tilanteista, joissa rikosentekijän kyky tehtävän vaatimiin suoriin on muuten ollut tuntuvasti huonontunut. Näistä toisessa oli tuomittu rangaistukseksi sakkoo ja toisessa vankeutta.

Johtopäätökset

Seurannan perusteella on todettavissa, että pääsääntöisesti suosituksia noudatettiin hyvin. Poikkeamaa oli havaittavissa ainoastaan ensikertalaiselle tuomitun rangaistuksen osalta tapauksissa, joissa veren alkoholipitoisuus oli alle 1,5 promillea tai hengitysilman alkoholipitoisuus alle 0,66 mg/l. Suosituksesta poikkeamiseen on ilmeisesti osaltaan edelleen vaikuttanut se, että jo suositusta hyväksyttäessä näkökannat näissä tilanteissa pääsääntöisesti tuomittavasta rangaistuslajista olivat tuomareiden kesken jakautuneet kahtia eivätkä kaikki puheenjohtajat olleet olleet valmiita hyväksymään suositusta. Tuomittavaan rangaistukseen näiltä osin ovat voineet vaikuttaa myös tekoon mahdollisesti liittyneet muut rikokset ja teko-olosuhteet, joten kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä suosituksen noudattamatta jättämisestä tältä osin ei kyselyn perusteella kuitenkaan voitane tehdä.

Huomautus

Työryhmä tiedusteli rangaistuskäytäntöä myös tavallisissa rattijuopumuksissa. Kaikissa tapauksissa tavallisesta rattijuopumuksesta oli tuomittu sakkorangaistus riippumatta siitä kuinka moninkertaisesta rikoksen uusijasta oli kysymys. Sakkojen määrät vaihtelivat 10 päiväsakosta 80 päiväsakkoon.

4.2.2.5 Pahoinpitelyrikokset

Työryhmän 2/2003 suosituksena oli, että pahoinpitelystä tuomittaisiin vankeutta, kun kysymys on päähän kohdistuneesta potkimisesta, teosta on aiheutunut murtumia tms. vammoja, tekoon on käytetty välinettä tai teko on kohdistunut puolustuskyvyttömään tai täysin sivulliseen henkilöön.

Pahoinpitelyrangaistukset jakautuivat tekotavan ja vammojen suhteen sakkoon ja vankeuteen seuraavien taulukoiden mukaisesti.

Seuraamus sakkoo

<i>Tekotapa</i>	Lyöminen nyrkillä tms.	Potkiminen päähän tai vartaloon	Lyöminen välineellä	Heittäminen esineellä	Muu tekotapa
<i>Vammat</i>					
ruhjevammat	33	4	4	3	5
murtuma tms.					4
vaikeat vammat	1				
<i>Uhri</i>					
puolustuskyvyn					1
perheväkivalta	8	1			2

Seuraamus vankeutta

<i>Tekotapa</i>	Lyöminen nyrkillä tms.	Potkiminen päähän tai vartaloon	Lyöminen välineellä
<i>Vammat</i>			
ruhjevammat	5	7	6
murtuma tms.	1	5	
vaikeat vammat			
vammat tuntemattomia		1	
<i>Uhri</i>			
puolustuskyvyn			
perheväkivalta	1		2

Suurimmassa osassa pahoinpitelyistä seuraamuksena oli sakkoo. Nyrkillä tms. lyömällä tehdyistä pahoinpitelyistä tuomittiin yleensä sakkorangaistus vammojen laadusta tai uhrista riippumatta. Pahoinpitelyistä tuomitut sakkorangaistukset vaihtelivat 20 päivästä 80 päivä Sakkaan, mediaanin ollessa 30 - 40 päivä Sakkaa.

Potkimalla tehdyistä pahoinpitelyistä noin kolmessa tapauksessa neljästä tuomittiin rangaistukseksi vankeutta. Myös välinettä käytettäessä vankeutta tuomittiin joka toisessa tapauksessa. Muut tekotavat olivat lähinnä tönäisyjä, riuhtaisemista tai muita tekovaltaan lähellä lievää pahoinpitelyä olevaksi luokiteltavia tekoja, joista kuitenkin oli aiheutunut uhrille usein murtumia tms. vammoja tai uhrin asema oli sen tyyppinen, ettei tekoa kokonaisuutena arvoellen voitu pitää vähäisenä.

Kyselylomakkeissa tiedusteltiin myös rikoksen uhrin tyyppiä. Vastausten perusteella sivullisia, joilla tarkoitettiin tekijään tai edeltäviin tapahtumiin nähden täysin ulkopuolisia henkilöitä, kohtaan kohdistuneita pahoinpitelyjä oli varsin runsaasti (yhteensä 42). Myöhemmin on kuitenkin ilmennyt, että ainakin osa vastaajista oli ymmärtänyt lomakkeita täyttäessään sivullisen eri tavalla kuin se oli tarkoitettu. Sen vuoksi sivullisiin kohdistuneiden pahoinpitelyjen suuri lukumäärä on epäluotettava eikä se anna oikeaa kuvaa uhrien tyyppistä.

Johtopäätökset

Selvitetyt rangaistuskäytännön perusteella vaikuttaisi siltä, että yhtenäistämisen tarvetta rangaistuslajin valinnassa on vielä ainakin potkimalla tai välinettä käyttäen tehtyjen pahoinpitelyjen osalta. Myös tuomittujen sakkorangaistusten mediaani vaikuttaa tekojen laatuun nähden alhaiselta.

4.2.2.6 Huumausainerikokset

Työryhmän 2/2003 suosituksen mukaan huumausaineen käytöstä olisi aina tuomittava sakkorangaistus. Kertahallussapidosta olisi tuomittava vankeusrangaistus, kun huumausaineiden määrä on hasiksen osalta 100 grammaa, amfetamiinin 10 grammaa, ecstasyn 40 tablettia, LSD:n 40 imeytyvää yksikköä, kokaiinin 4 grammaa ja heroiinin 2 grammaa. Myynnistä tai välittämisestä ym. levittämisestä tulisi tuomita vankeusrangaistus, kun teon kohteena olevien huumausaineiden määrä ylittää hasiksen osalta 40 grammaa, amfetamiinin 4 grammaa, ecstasyn 15 tablettia, LSD:n 15 imeytyvää yksikköä, kokaiinin 2 grammaa ja heroiinin 0,5 grammaa.

Seurannassa ilmeni, että huumausaineen käyttörikoksista ja huumausainerikoksista oli pääsääntöisesti tuomittu rangaistukseksi sakkoa.

Seuraamus sakkoa

<i>Tekotapa</i>	valmistus/ viljely	tuonti/vienti	myynti, välitys tms. levitys	hallussapito/ hankkiminen omaan käyttöön	tuntematon
<i>Hasis</i>					
alle 40 g	4	1		1	
40 - 100 g		1		1	
<i>Amfetamiini</i>					
alle 4 g				1	
4 - 10 g				3	1
<i>Muut aineet</i>					
Ecstasy alle 15 tabl.				1	
Heroiini alle 0,5 g				1	
Marihuana alle 40 g			1		
Lääkeaineet				2	

Ainoastaan yhdessä kyselyyn tullessa vastauksessa huumausainerikoksesta oli tuomittu vankeusrangaistus. Tapaus koski yhteensä 820 huumausaineeksi luokiteltavan lääketabletin hallussapitoa tai hankkimista omaan käyttöön. Vastauksesta ei ilmennyt, oliko kysymys yhdellä kertaa hallussapidetystä määrästä vai pitemmällä aikajaksolla tapahtuneista useiden erien hankkimisesta tai käytöstä. Lisäksi yhdestä huumausaineiden myyntiä koskeneesta törkeästä huumausainerikoksesta oli tuomittu vankeusrangaistus.

Johtopäätökset

Suosituksista huumausainerikoksissa tuomitavasta rangaistuksesta näytetään seurannassa mukana olleiden tapausten valossa noudatettavan varsin hyvin. Tosin tapausten määrä oli vähäinen, minkä vuoksi johtopäätökset eivät välttämättä ole täysin luotettavia.

4.2.3 Valinta ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen välillä

Työryhmä 2/2003 suositti, että ehdollisen vankeuden tuomitseminen on pääsääntö silloin, kun sille asetetut muodolliset edellytykset täyttyvät. Ensikertalainen tulisi pääsääntöisesti tuomita ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja uusijalle pääsääntöisesti vielä toinen rangaistus voitaisiin määrätä ehdollisena. Sen sijaan kolmatta tai sitä useampaa vankeusrangaistusta ei tulisi enää pääsääntöisesti määrätä ehdollisena.

Seurantatyöryhmän suorittaman kyselyn tulokset olivat seuraavanlaiset:

<i>Vankeus</i>	Ehdollinen	Ehdoton
Ei aikaisempia tuomioita	91	2
Yksi aikaisempi tuomio	12	13
Kaksi aikaisempaa tuomiota	7	16
Kolme tai enemmän aikaisempia tuomioita	4	46

Pääsääntöisesti ensikertalaiselle tuomittu rangaistus oli ehdollinen. Suosituksesta poikettiin ainoastaan kaksi kertaa. Toinen tapaus koski törkeää rattijuopumusta, josta tuomittiin rikoksen vakavuuden perusteella 4 kuukautta vankeutta. Toinen ehdoton tuomio annettiin pahoinpitelystä (rangaistus määrättiin 160 tunniksi yhdyskuntapalvelua). Syytä ehdottomaan rangaistukseen ei vastauksessa mainittu.

Raja ehdottomaan vankeusrangaistukseen siirtymisessä oli häilyvä. Lähes joka toinen järjestyksessään toisesta tuomioista oli ehdoton. Jo toisen vankeusrangaistuksen tuomitseminen ehdottomana näytti seurannan perusteella kuitenkin liittyvän pääasiassa tilanteeseen, jossa vastaaja oli syyllistynyt uuteen samanlaiseen rikokseen tai uusi rikos oli ollut laadultaan vakava.

Seurantatapauksissa tuomituista kolmansista tuomioista noin kaksi kolmasosaa oli ehdottomia. Pääsääntöisesti ehdottomana tuomittiin vasta neljäs tuomio. Uuden ehdollisen rangaistuksen tuomitsemiseen kahdesta aikaisemmasta ehdollisesta rangaistuksesta huolimatta ilmoitettiin kahdessa tapauksessa syyksi se, että uudet rikokset olivat erityyppisiä rikoksia kuin aikaisemmissa tuomioissa. Muissa tapauksissa (5) syytä ei ilmoitettu. Seuranta-jaksossa huomioitiin tuomitsemista edeltäneen viiden vuoden aikana annetut tuomiot, minkä vuoksi myös aikaisempien rikosten tekemisestä kulunut pitkä aika on voinut vaikuttaa kolmannen tai vielä jopa neljännen ehdollisen rangaistuksen tuomitsemiseen.

Johtopäätökset

Pääsääntöisesti suositusta ensikertalaiselle tuomitun rangaistuksen ehdollisuudesta noudatettiin seurannassa olleissa tapauksissa hyvin. Sen sijaan raja siitä, milloin siirrytään ehdottomaan vankeus-

rangaistukseen oli varsin vaihteleva. Jatkossa huomiota tulisi siis edelleen kiinnittää toisen tuomion määräämiseen pääsääntöisesti vielä ehdolliseksi ja toisaalta kolmannen tuomion tuomitsemiseen pääsääntöisesti ehdottomana.

4.2.4 Ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamukset

4.2.4.1 Oheissakko

Työryhmä 2/2003 suositti, että oheissakkoa tulisi käyttää lähinnä törkeää rattijuopumusta koskevissa rikoksissa, joissa sitä tuomitaan myös ensikertalaiselle. Muissa rikoslajeissa sitä tulisi käyttää lähinnä silloin, kun tuomittavalle olisi tulossa jo toinen tai useampi ehdollinen vankeusrangaistus.

Seurannassa ilmeni, että oheissakkoja tuomittiin lähinnä törkeään rattijuopumukseen syylistyneille. Muissa rikoslajeissa ne näyttivät olevan harvinaisempia. Muiden rikosten osalta ensikertalaisille tuomittiin reilussa 40 prosentissa tapauksista oheissakko, kun taas uusijalle sitä ei yleensä tuomittu. Oheissakkoja tuomittiin alla olevan taulukon mukaisesti.

Oheissakkojen tuomitseminen

<i>Rikos ja tekijä</i>	Rattijuopumus ensikertalainen	Rattijuopumus uusija	Muu rikos ensikertalainen	Muu rikos uusija
<i>Oheissakko</i>				
tuomittu	75	13	8	2
ei tuomittu	6	-	11	9

Johtopäätökset

Suositusta oheissakkojen tuomitsemisesta aina törkeään rattijuopumukseen syylistyneille pääsääntöisesti noudatettiin. Muiden rikosten osalta varsinkin rikosten uusijalle tuomittavaan oheissakoon tulisi jatkossa kiinnittää edelleen huomiota.

4.2.4.2 Yhdyskuntapalvelu

Työryhmän suositus oli, että yhdyskuntapalvelua oheisseuraamuksena tulisi käyttää lähinnä vakavissa rikoksissa, joissa joudutaan käymään rajanvetoa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä ja joissa lopulta päädytään ehdolliseen vankeuteen.

Seurannassa ei tullut ilmi yhtään tapausta, jossa yhdyskuntapalvelua olisi tuomittu ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksena. Ilmeistä on, että nämä tapaukset ovat harvinaisia ja tulevat todennäköisesti rajoittumaan suosituksen mukaisiin tilanteisiin.

4.2.4.3 Valvonta

Työryhmä 2/2003 suositti, että rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt tulisi pääsääntöisesti tuomita ehdollisen vankeuden koeajaksi valvontaan. Tuomioistuinten tulisi myös lähtökohtaisesti hyväksyä sosiaaliviranomaisen näkemys valvonnan tarpeellisuudesta tai tarpeettomuudesta.

Seurannassa ilmeni, että pääsääntöisesti nuorta rikoksenteelijää ei tuomittu valvontaan. Valvontaan tuomittiin yhteensä 4 henkilöä, sen sijaan 20 tapauksessa valvontaa ei tuomittu. Syy siihen, miksi valvontaa ei yleensä määrätty, jäi kyselyssä epäselväksi. Mahdollista tietysti on, että tältä osin noudatettiin sosiaaliviranomaisten näkemystä valvonnan tarpeettomuudesta ja siten työryhmän toista suositusta.

4.2.5 Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen

Työryhmä 2/2003 on katsonut, että aikaisempien ehdottomien rangaistusten estevaikutusta harkittaessa on kiinnitettävä huomiota tuomittavana olevan rangaistuksen ankaruuden ohella aikaisempien rangaistusten lukumäärään ja ankaruuteen, uusimisopeuteen sekä aikaisempien rikosten laatuun ja aikaan, joka niistä on kulunut. Lähtökohtaisesti 3–4 aikaisempaa ehdotonta vankeusrangaistusta kuitenkin muodostaisi esteen yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle, ellei niistä ole jo kulunut huomattavan pitkä aika. Työryhmä myös katsoi, ettei yksi aikaisempi yhdyskuntapalvelu yleensä estä uuden yhdyskuntapalvelun tuomitsemista. Sen sijaan pääsääntöisesti kolmatta yhdyskuntapalvelutuomiota ei tulisi enää tuomita.

Seurannassa ilmeni, että aikaisemmat ehdottomat vankeusrangaistukset katsottiin pääsääntöisesti esteeksi yhdyskuntapalvelulle, kun niitä oli kolme tai enemmän. Aikaisemmat yhdyskuntapalvelutuomiot muodostivat esteen yleensä harvemmin. Joka toisessa

tapauksessa kaksi aikaisempaa yhdyskuntapalvelutuomiota ei muodostanut estettä uuteen yhdyskuntapalvelurangaistukseen. Yhden kerran uusi yhdyskuntapalvelu on vielä tuomittu, vaikka henkilö oli jo aikaisemmin tuomittu kolme kertaa yhdyskuntapalveluun. Syy tähän menettelyyn ei ilmennyt vastauslomakkeesta. Tavanomaisin este yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle aikaisempien ehdottomien rangaistusten ohella oli epäily, ettei tuomittava suoriudu yhdyskuntapalvelusta. Muut esteet olivat yleensä tilanteita, joissa suostumusta ei ollut annettu tai selvitystä ei ollut saatu tehtyä. Osassa vastauksista ei ilmennyt, minkä vuoksi yhdyskuntapalvelua ei ollut tuomittu, vaikka se olisi rangaistuksen pituuden johdosta ollut mahdollista.

Yhdyskuntapalvelun tuomitseminen ja esteet

<i>Yhdyskuntapalvelu</i>	Ei estettä – tuomittu	Este – ei tuomittu
<i>Aikaisemmat ykp-tuomiot</i>		
ei aikaisempia	21	
yksi aikaisempi	4	1
kaksi aikaisempaa	2	2
kolme tai useampi aikaisempi ykp-tuomio	1	2
<i>Ehdottomat rangaistukset</i>		
yksi aikaisempi	4	1
kaksi aikaisempaa	1	-
kolme tai useampi aikaisempi ehdoton tuomio	1	13
<i>Muut esteet</i>		
ei suoriudu		14
muu este		7
syy tuntematon		10

Johtopäätökset

Suosituksista aikaisempien ehdottomien tuomioiden estevaikutuksesta noudatettiin varsin hyvin. Sen sijaan raja vaihteli sen osalta, kuinka monta aikaisempaa yhdyskuntapalvelutuomiota muodosti esteen uudelle yhdyskuntapalvelutuomiolle. Noin puolessa tapauksista kaksi tai useampi yhdyskuntapalvelutuomio muodosti esteen ja noin puolessa ei. Tosin tapausten määrä oli vähäinen, minkä vuoksi ne eivät ehkä anna täysin oikeaa kuvaa vallitsevasta käytännöstä.

4.2.6 Yhteenveto

Suoritetun seurantatutkimuksen perusteella on todettavissa, että rangaistuslajin valinnassa tuomitsemiskäytännöt eroavat jossain määrin suositusten mukaisista rangaistuksista lähinnä varkaus- ja pahoinpitelyrikosten osalta. Varkausrikoksissa varsin vähäisenkin omaisuuden anastamisesta tuomitaan edelleen vankeutta, kun taas varsinkin potkimalla ja välinettä käyttäen tehdyistä pahoinpitelyistä tuomitaan edelleen sakkoja.

Varsin merkittäviä eroja ilmeni myös tuomittavien ehdollisten rangaistusten lukumäärässä. Suosituksen mukaisesta pääsääntöisesti tuomittavasta kahdesta ehdollisesta poikettiin varsin usein jo toisen tuomion kohdalla, joka tuomittiin noin puolessa tapauksista ehdottomana. Toisaalta kolmas tuomio määrättiin noin joka kolmas kerta vielä ehdollisena. Yhtenäistämisen tarvetta näyttäisi edelleen olevan myös oheissakkojen tuomitsemisessa muihin rikoksiin kuin törkeään rattijuopumukseen syyllistyneille, koska suosituksesta poiketen oheissakko tuomittiin useammin ensikertalaiselle kuin rikoksen uusijalle. Myöskään alle 21-vuotiaita rikoksentekejiä ei suosituksesta poiketen pääsääntöisesti tuomittu valvontaan eikä raja aikaisempien yhdyskuntapalvelurangaistusten estevaikutuksesta ole vielä vakiintunut suosituksen mukaiseen kahteen aikaisempaan yhdyskuntapalvelurangaistukseen.

4.2.7 Suositukset

Seurannan perusteella näyttäisi rangaistuslajin valintaa suoritetessa jatkossa olevan edelleen tarvetta kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että

- *alle 1.000 euron omaisuuden anastamisesta tulisi pääsääntöisesti tuomita sakkorangaistus ja erityisesti tilanteissa, joissa murtovahingot ovat vähäisiä tai määrältään tavanomaisia,*
- *potkimalla ja välinettä käyttäen tehdyistä pahoinpitelyistä samoin kuin tilanteissa, joissa pahoinpitelystä on aiheutunut murtumia tai muita vakavia vammoja, tulisi pääsääntöisesti tuomita vankeusrangaistus,*
- *rikoksen uusijalle toinen vankeusrangaistus tulisi pääsääntöisesti tuomita ehdollisena, mutta kolmas vankeusrangaistus puolestaan ehdottomana,*

- muiden rikosten kuin törkeiden rattijuopumusten osalta ensikertalaiselle ei tulisi pääsääntöisesti tuomita ehdollisen rangaistuksen ohella sakkoo, mutta se tulisi tuomita rikoksen uusijalle,
- alle 21-vuotias rikosentekijä tulisi pääsääntöisesti tuomita valvontaan, elleivät sosiaaliviranomaiset pidä sitä tarpeettomana,
- kaksi aikaisempaa yhdyskuntapalvelurangaistusta muodostavat pääsääntöisesti esteen uuden yhdyskuntapalvelurangaistuksen tuomitsemiselle.

4.3 KÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN EHDOLLISEN VANKEUSRANGAISTUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA

4.3.1 Seurannan toteutustapa ja vastaukset

Ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskeva kyselylomake (liite 2) tuli täyttää vastaajakohtaisesti kaikissa ratkaistuissa rikosasioissa, joissa lain asettamat edellytykset aikaisemmin tuomitun ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon osalta täyttyivät, riippumatta siitä määrättiinkö rangaistus täytäntöön pantavaksi vai ei. Täytettyjä lomakkeita palautui 36 kappaletta. Osa vastauksista oli täytetty puutteellisesti, minkä vuoksi kaikkia tietoja niistä ei saatu. Yksi vastaus oli täytetty niin puutteellisesti, ettei siitä saatuja tietoja voitu tuloksia analysoida lainkaan hyödyntäen. Neljästä vastauksesta myös ilmeni, etteivät ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanemiselle laissa asetetut edellytykset tosiasiaissa täyttyneet, koska uudesta rikoksesta tuomittiin kolmessa tapauksessa uusi ehdollinen vankeusrangaistus ja yhden kerran sakkorangaistus. Seurannassa huomioitiin sen vuoksi vain 31 vastauksen tiedot. Lomakkeita palautui käräjäoikeuksittain seuraavasti:

<i>Käräjäoikeus</i>	<i>Lukumäärä</i>
Haapajärvi	-
Kemijärvi	2
Kemi-Tornio	5
Kuusamo	5
Lappi	3
Oulu	13
Raahel	-
Rovaniemi	4
Ylivieska	4
Yhteensä	36

4.3.2 Suositukset

Käytäntöjen yhtenäistämistä ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa pohtinut työryhmä 3/2003 suositti, että ehdolliset vankeusrangaistukset määrätään pantavaksi täytäntöön vain siltä osin kuin rikokset on tehty rikoksenteelijän täytettyä 18 vuotta, vanhat ja uudet rikokset ovat samankaltaisia tai uusi rikos aikaisempaa selvästi vakavampi ja uusi rikos on tehty koeajan alkutai keskivaiheilla. Lisäksi huomiota olisi kiinnitettävä vanhan rikoksen tekemisestä uuden rikoksen tekemiseen kuluneeseen aikaan, ensikertalaiselle tuomittavan yhteisen vankeusrangaistuksen pituuteen, mahdollisuuteen määrätä ehdollinen vankeusrangaistus täytäntöön pantavaksi vain osaksi sekä asian ottamiseen esille seuraamuskeskustelussa.

4.3.3 Seurannan tulokset

Seurannassa ilmeni, että ehdollinen vankeusrangaistus määrättiin pantavaksi täytäntöön 11 kertaa yhteensä 31 tapauksesta eli noin kolmasosassa niistä tilanteista, joissa täytäntöönpano oli lain mukaan mahdollista. Kaikissa tapauksissa ehdolliset rangaistukset määrättiin pantavaksi kokonaan täytäntöön.

Seurantajaksolla rangaistuksia ei määrätty pantavaksi täytäntöön kertaakaan silloin, kun niihin johtaneet rikokset oli tehty alle 18-vuotiaana, useimmiten kysymys oli yli 21-vuotiaana tehdyistä rikoksista. Täytäntöönpano rajoittui myös tapauksiin, joissa rikokset olivat laadultaan samankaltaisia tai joissa uusi rikos oli rikoksista vakavampi. Uudet rikokset oli yleensä tehty koeajan alussa tai keskivaiheilla. Aikaa uuden rikoksen tekemiseen oli useimmissa tapauksissa kulunut alle vuosi ja tuomitut yhteiset vankeusrangaistukset jäivät alle vuoden mittaisiksi. Vankeusrangaistus määrättiin kuudessa tapauksessa täytäntöön pantavaksi, vaikka vastaajaa ei ollut aikaisemmin tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Tarkemmin vastausten laatu ilmenee seuraavasta taulukosta.

	Määrätty täytäntöön pantavaksi	Ei määrätty täytäntöön pantavaksi
<i>Vaatimus</i>		
Vaadittu täytäntöön pantavaksi	10	8
Ei vaadittu täytäntöön pantavaksi	1	12
<i>Täytäntöön pantava rikos tehty</i>		
alle 18 v	-	2
18 - 20 v	3	8
yli 21 v	8	8
<i>Uusi rikos tehty</i>		
alle 18 v	-	-
18 - 20 v	1	7
yli 21 v	10	11
<i>Rikosten laatu</i>		
samankaltaisia	8	13
uusi vakavampi	3	4
vanha vakavampi	-	1
<i>Uuden rikoksen teko aika</i>		
koeajan alussa	7	5
koeajan keskivaiheilla	2	6
koeajan lopussa	2	5
<i>Aika uuteen rikokseen</i>		
alle 1 vuosi	6	8
1 - 2 vuotta	3	4
yli 2 vuotta	2	5
<i>Täytäntöön pantavan rang. pituus</i>		
alle 3 kk	6	-
3 - 6 kk	3	-
yli 6 kk	1	-
<i>Uuden rangaistuksen pituus</i>		
alle 6 kk	5	13
6 kk - 1 vuosi	2	3
yli 1 vuosi	2	2
<i>Aikaisemmat ehdottomat rangaistukset</i>		
ei yhtään	6	13
yksi	2	5
kaksi	1	2
kolme tai enemmän	1	-
Vastauksia yhteensä	11	20

Tapauksissa, joissa ehdollista vankeusrangaistusta ei määrätty täytäntöönpantavaksi, syyksi menettelyyn ilmoitettiin varsin usein, ettei syyttäjä ollut vaatinut täytäntöönpanoa tai että kysymys oli ensimmäisestä ehdottomasta vankeusrangaistuksesta tai aikaisemmin oli tuomittu vain yksi ehdoton vankeusrangaistus. Muina syinä mainittiin muun muassa rikosten tekeminen alle 18-vuotiaana tai muuten nuorella iällä, uudesta rikoksesta lajivalinta sakon ja vankeuden välillä rajatapaus, uusi rikos tehty koeajan loppupuolella, uudesta rikoksesta tuomittu rangaistus ankara tai riittävä, kysymys ensimmäisen ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanosta ja myös se, ettei törkeistä rattijuopumuksista tuomittua ehdollista vankeutta vakiintuneen käytännön mukaan määrätä täytäntöönpantavaksi.

4.3.4 Johtopäätökset

Suosituksia perusteista, jolloin ehdollinen rangaistus tulisi määrätä pantavaksi täytäntöön, noudatettiin seurannan perusteella varsin hyvin. Täytäntöön pantujen rangaistusten sisältämät rikokset oli tehty yli 18-vuotiaana pääsääntöisesti koeajan alussa tai keskivaiheilla ja rikokset olivat samankaltaisia tai uusi rikos oli vakavampi. Täytäntöön pantavat rangaistukset olivat myös pääosassa tapauksia alle 6 kuukauden mittaisia eikä tuomittu yhteinen vankeusrangaistukseen useimmissa tapauksissa ylittänyt yhtä vuotta.

4.3.5 Suositukset

Jatkossa olisi ehkä vielä kiinnitettävä huomiota mahdollisuuteen tuomita ehdollinen vankeusrangaistus täytäntöön pantavaksi vain osaksi, koska näin ei ollut seurannassa olleissa tapauksissa kertaakaan tehty.

Liite 1**RANGAISTUSLAJIN VALINTAA KOSKEVA SEURANTA
16.5.–30.6.2005**

(Toteutunut vaihtoehto ympyröidään)

_____ kärkeäjäoikeus

Tekijän ikä

1) alle 18-vuotias 2) 18–21 -vuotias 3) yli 21-vuotias

Kertaisuus

tuomioita edeltävän 5 vuoden aikana _____ kpl rikosrekisterissä

joista _____ kpl samantyyppisistä teoista / _____ kpl erityyppisistä teoista

aiemmat ehdolliset vankeudet _____ kpl edeltävän 5 vuoden aikana

aiemmat ykp:t _____ edeltävän 5 vuoden aikana

aiemmat ehdottomat _____ edeltävän 5 vuoden aikana
(sis.ykp:t)**Tuomittu seuraamus ja sen määrä**

1) sakko _____

2) ehdollinen vankeus _____

oheisseuraamus 1) ykp _____ h 2) oheissakko _____ ps

3) valvonta

koeajan pituus _____

3) yhdyskuntapalvelu _____

4) ehdoton vankeus _____

Jos tuomittu ehdotonta vankeutta, peruste

1) aiempi rikollisuus 2) rikoksen vakavuus

3) tekijän syyllisyys 4) muu, mikä _____

Mahdollinen este yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle

- 1) ei voida olettaa suoriutuvan
- 2) aikaisemmat ykp:t
- 3) ehdottomat vank.rang.
- 4) muu painava syy, mikä _____

PÄÄTEKO:

1) Varkaus 2) kavallus

- Omaisuuuden arvo
- 1) alle 500
 - 2) 500–1.000
 - 3) 1.001–1.500
 - 4) yli 1.500 euroa

- Murtautumistoimet
- 1) ei ole ollut
 - 2) on ollut - vahinkomäärä
 - a) 1.000 euroa tai alle
 - b) yli 1.000 euroa

1) Moottorikulkuneuvon käyttövarkaus

- Tekotapa
- 1) murtautumalla
 - 2) vieraalla avaimella
 - 3) virtajohtoja yhdistelemällä
 - 4) muu, mikä

- Aiheutuneet vahingot
- 1) alle 200
 - 2) 200–500
 - 3) yli 500 euroa

1) Rattijuopumus 2) Törkeä rattijuopumus

- 1) alle 1,20 promillea tai 0,53mg
- 2) 1,20–1,50 promillea tai 0,53–0,66mg
- 3) yli 1,50 promillea tai 0,66mg
- 4) muu huumaava aine kuin alkoholi
- 5) huumaava aine + alkoholi

1) Pahoinpity 2) Törkeä pahoinpity

- 1) pääasiallinen tekotapa _____
- 2) vammojen laatu
- a) ruhjeita/mustelmia
- b) murtumia/hammasvaurio
- c) vaikeita/vakavia vammoja
- 3) teon kohde
- a) lapsi tai muuten puolustuskyvytön
- b) sivullinen
- c) perheväkivalta

**1) Huumausaineen käyttörikos 2) Huumausainerikos
3) Törkeä huumausainerikos**

Tekotapa 1) valmistus/viljely 2) maahantuonti/vienti

3) myynti, välitys tai muu levitys

4) hallussapito tai hankkiminen omaan käyttöön

Huumausaineen laatu ja määrä

Hasis 1) alle 40 2) 40–100 3) yli 100 grammaa

Amfetamiini 1) alle 4 2) 4–10 3) yli 10 grammaa

Ecstasy 1) alle 15 2) 15–40 3) yli 40 tablettia

LSD 1) alle 15 2) 15–40 3) yli 40 imeytyvää
yksikköä

Kokaiini 1) alle 2 2) 2–4 3) yli 4 grammaa

Heroiini 1) alle 0,5 2) 0,5–2 3) yli 2 grammaa

Liite 2

Ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan seurannan toteuttamiseksi ajanjaksolla 16.5.–31.8.2005 pyydämme vastaus-tanne seuraaviin kysymyksiin. Ympyröi oikea vaihtoehto.

_____käräjäoikeus

1. Onko syyttäjä vaatinut ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanoa?

Kyllä Ei

2. Minkä ikäinen vastaaja on ollut tehdessään täytäntöön pantavan rikoksen ja uuden rikoksen?

Täyt.pant.rikos _____v Uusi rikos _____ v

3. Olivatko uusi ja täytäntöön pantava rikos samankaltaisia?

Kyllä Ei

Elleivät olleet samankaltaisia, kumpi rikoksista oli asteeltaan vakavampi?

Uusi Vanha

4. Missä koeajan vaiheessa uusi rikos oli tehty?

Alussa Keskivaiheilla Lopussa

5. Oletteko määränneet ehdollisen rangaistuksen täytäntöön pantavaksi?

Kyllä, kokonaan Kyllä, osaksi Ei

6. Mikäli olette jättäneet ehdollisen rangaistuksen täytäntöönpanon määräämättä huolimatta edellytyksien täyttymisestä, lyhyt selostus ratkaisunne johtaneista syistä:

7. Miten pitkä aika on kulunut vanhan rikoksen tekemisestä uuteen rikokseen? _____v_____kk

8. Nyt tuomitun vankeusrangaistuksen kokonaispituus_____ ja täytäntöön pantavaksi määrätyn ehdollisen vankeusrangaistuksen pituus_____.

9. Onko vastaajaa tuomittu aikaisemmin ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja jos on, kuinka monta kertaa?

Ei 1x 2x 3x tai useammin

5. TUOMAREIDEN YHTEISTYÖ JUTTujen HALLINNOINNISSA RIITA-ASIOISSA JA KOLMEN TUOMARIN KOKOONPANON KÄYTTÖ RIITA-ASIOISSA

Työryhmän 3/2005 raportti

Työryhmän jäsenet

Käräjätuomari Martti Juntikka, puheenjohtaja
Laamanni Ilpo Aapola
Asianajaja Toni Isoluoma
Käräjätuomari Tapio Kamppinen
Käräjätuomari Hannu Kauppala
Viskaali Vesa Kota-aho
Käräjätuomari Pekka Louhelainen
Käräjätuomari Ritva Mäkinen
Käräjätuomari Risto Orispää
Hovioikeudenneuvos Maija Liisa Pariola
Laamanni Ritva Pesonen-Ehrola
Käräjätuomari Anneli Poukka
Käräjätuomari Jaakko Raittila
Asianajaja Pirkko Rantanen
Asianajaja Juha Ryytänen
Käräjätuomari Mika-Pekka Sarkkinen
Laamanni Eero Takkunen
Käräjätuomari Juha Tervo
Käräjätuomari Maarit Tukiainen

5.1 YLEISTÄ

5.1.1 Johdanto

Oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista, tuomioistuinten lailliset ja päätösvaltaiset kokoonpanot mukaan lukien, esitettiin useissa eri yhteyksissä jo 1900-luvun alusta lähtien. Yhden tuomarin johtaman valmistelun ja asian varsinaisen käsittelyn erottamista toisistaan ehdotettiin niin ikään jo vuonna 1918 laaditussa oikeudenkäyntilaitoksen uudistusehdotuksessa. Uudistushankkeiden käsittely keskeytyi sotien johdosta ja oikeudenkäyntimenettelyn ja oikeuslaitoksen kokonaisuudistusta alettiin valmistella uudelleen vasta 1960-luvun loppupuolelta alkaen.

1970-luvulla valmisteltiin useita mietintöjä ja ehdotuksia oikeudenkäyntimenettelyn uudistamiseksi. Keskeisellä sijalla oli jatkuvasti valmistelun käyttöön ottaminen riita-asioissa. Yhden tuomarin kokoonpanon käyttö yksinkertaisissa riita-asioissa tuotiin myös esille jo 1970-luvun lopulla oikeusministeriön asettaman tuomioistuinuudistushankkeen ehdotuksessa yhden tuomarin istuntoa ja riita-asian valmistelua koskeviksi säännöksiksi. Asiat, jotka laatunsa vuoksi eivät soveltuisi käsiteltäviksi yhden tuomarin kokoonpanossa, ehdotettiin uudessa, oikeudenkäymiskaaren lisättävässä 11 a luvussa, valmisteltaviksi yhden tuomarin toimesta. Varsinainen käsittely olisi sitten ollut toimitettava useampijäsenisessä kokoonpanossa.

Tuomioistuinuudistushankkeen työn tuloksena syntyneen, alioikeuksien yhtenäistämisen ja oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen suunnitteluperusteita koskevan mietinnön pohjalta annettiin vuonna 1987 laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta. Lailla säädettiin alioikeuksien yhtenäistämisestä. Samalla säädettiin myös asioiden valmistelusta riita-asioissa samoin kuin alioikeuksien päätöskokoonpanoista. Laki määrättiin tulemaan voimaan myöhemmin säädettävänä ajankohtana.

Oikeusministeriö asetti elokuussa 1989 työryhmän valmistelemaan oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista koskevia hallituksen esityksiä. Työryhmän tuli toimeksiantonsa mukaisesti muun muassa valmistella ehdotus kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanon käytöstä.

Laaja alioikeusuudistus, jonka yhteydessä tulivat voimaan niin alioikeuksien yhtenäistämistä, riita-asioiden käsittelyä kuin laillisia päätöskokoonpanojakin koskevat säännökset, tuli voimaan 1.12.1993.

5.1.2 Alioikeusuudistuksen yhteydessä voimaan tulleet säännökset kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanosta

Ennen alioikeusuudistusta laillinen kokoonpano kihlakunnanoikeuksissa koostui lainoppineesta puheenjohtajasta ja vähintään viidestä ja enintään seitsemästä lautamiehestä. Raastuvanoikeuden laillinen kokoonpano muodostui lainoppineesta puheenjohtajasta ja kahdesta lainoppineesta jäsenestä tai lainoppineesta puheenjohtajasta, lainoppineesta jäsenestä ja maallikkoammattituomarista (kunnallisneuvosmiehestä). Yksijäsenisiä alioikeuden kokoonpanoja, joissa riita-asioita olisi oikeuden istunnossa käsitelty, ei tunnettu ennen 1.5.1987 voimaan tullutta lakia hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa.

Tilanne alioikeuden päätöskokoonpanojen osalta alkoi muuttua, kun pitkään vireillä olleiden uudistushankkeiden jälkeen säädettiin laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (27.3.1987/354).

Lain 2 luvun 1 §:ssä säädettiin, että ”(K)äräjäoikeus on päätösvaltainen, kun siinä on puheenjohtaja ja kolme lautamiestä.” Erityisesti syystä kokoonpanoon saattoi lisäksi kuulua toinen lainoppinut jäsen samoin kuin neljäs lautamies.

Saman luvun 2 §:ssä säädettiin, että ”(R)iita-asian valmistelussa ja sen yhteydessä pidettävässä pääkäsittelyssä käräjäoikeudessa on vain puheenjohtaja”.

Luvun 3 §:ssä säädettiin, että ”(R)iita-asiassa käräjäoikeus on, sen mukaan kuin lailla säädetään, päätösvaltainen myös, kun siinä on puheenjohtaja ja kaksi lainoppinutta jäsentä”.

Laki tarkoitettiin tulemaan voimaan samaan aikaan vireillä olleen alioikeusuudistuksen yhteydessä, jossa muun muassa perinteinen jako kihlakunnan- ja raastuvanoikeuksiin lakkautettaisiin.

Laki ei kuitenkaan tullut säädetyssä muodossaan voimaan, vaan hallituksen esityksessä riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 15/1990) alioikeuden päätösvaltaisuutta koskevan oikeudenkäymiskaaren 2 luvun säännökset muotoiltiin uudelleen.

Hallituksen esityksen mukaisen oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:ssä säädettiin käräjäoikeuden päätösvaltaisuudesta rikosasioissa sekä lainkohdassa yksilöidyissä perhe- ja holhousoikeudellisissa asioissa ja huoneenvuokra-asioissa. Näissä asioissa käräjäoikeus olisi päätösvaltainen kokoonpanossa, johon kuuluu puheenjohtaja ja kolme lautamiestä. Saman luvun 2 §:ään siirrettiin mahdollisuus toisen lainoppineen jäsenen ja neljännen lautamiehen ottamiseen käräjäoikeuden päätöskokoonpanoon. Luvun 3 §:n mukaan ”(M)uussa kuin 1 §:ssä tarkoitetussa asiassa käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun siinä on kolme lainoppinutta jäsentä”. Lisäksi luvun 5 §:ssä ehdotettiin säädettäväksi, että käräjäoikeudessa on vain puheenjohtaja ”(1) riita-asian valmistelussa ja valmistelun yhteydessä pidettävässä pääkäsittelyssä”.

Muutosesitystä lakiin (354/87), ja erityisesti sen 3 §:ään, perusteltiin tarpeella säätää käräjäoikeuden eri kokoonpanojen toimivalta keskitetysti oikeudenkäymiskaaren 2 luvussa. Ratkaisua pidettiin selkeämpänä kuin erillisen lain säätämistä kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltävistä asioista.

Alioikeusuudistusta valmistelleen työryhmän ehdotuksen johdosta annetuissa lausunnoissa oli tuotu esille, että lautamieskokoonpanon ja lakimieskokoonpanon toimivalta tulisi laissa määritellä selkeästi ja siten, että samalla turvataan mahdollisimman yhdenmukainen oikeuskäytäntö. Tämän johdosta hallituksen esityksessä eri kokoonpanojen toimivalta ehdotettiin määriteltäviksi siten, että laissa luetellaan ne asiat, jotka on käsiteltävä käräjäoikeuden lautamieskokoonpanossa. Muussa kuin 1 §:ssä tarkoitetussa asiassa käräjäoikeus olisi sitten päätösvaltainen, kun siinä on kolme lainoppinutta jäsentä.

Lainkohdassa määriteltiin siten lakimieskokoonpanon toimivalta riita-asian erillisessä pääkäsittelyssä sekä niiden hakemusasioiden käsittelyssä, joita ei käsitellä lautamieskokoonpanossa.

Hallituksen esitystä laadittaessa arvioitiin, että niiden asioiden piiriin, joissa asian käsitteleminen lautamieskokoontalon saattaa tulla kysymykseen, kuuluu noin 70 prosenttia asioista. Lakimieskokoontalon osalta vastaava luku olisi siten noin 30 prosenttia. Jo tuolloin arvioitiin, että käytännössä täysilukuisen käräjäoikeuden istuntoja tultaisiin pitämään varsin harvoin.

Lakimieskokoontalon käyttömäärään tulisi asiatyypin ohella vaikuttamaan myös saman luvun 5 § 1 momentin 1 kohta, jonka mukaan käräjäoikeudessa on vain puheenjohtaja riita-asian valmistelussa ja valmistelun yhteydessä pidettävässä pääkäsittelyssä.

Valmistelun yhteydessä pidettävästä pääkäsittelystä ehdotettiin oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 15 §:ssä säädettäväksi, että jos asianosaiset suostuvat tai jos asia on selvä, pääkäsittely voidaan pitää välittömästi sen istunnon yhteydessä, jossa valmistelu on todettu päättyneeksi, tai jollei tämä ole mahdollista, viimeistään 14 päivän kuluessa sanotun istunnon jälkeen. Saman luvun 16 pykälässä säädettiin lisäksi, että pääkäsittely saadaan pitää valmistelun yhteydessä vain, milloin valmistelua johtanut tuomari toimii tuomarina myös pääkäsittelyssä.

Perusteena valmistelun yhteydessä pidettävälle pääkäsittelystä hallituksen esityksessä todettiin, että useissa tapauksissa asia valmistelun päättyttyä on mahdollista ottaa heti lopullisesti käsiteltäväksi. Menettely voitaisiin tällöin toimittaa yksinkertaisemmin menettelymuodoin kuin mitä erillisen pääkäsittelyn järjestäminen edellyttäisi. Tuomioistuimen voimavaroja voitaisiin tällöin kohdentaa tarkoituksenmukaisemmalla tavalla.

Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta tuli voimaan 2 luvun osalta hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla laajan alioikeusuudistuksen yhteydessä 1.12.1993.

5.1.3 Kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä koskevat säädösmuutokset

Alioikeusuudistuksen jälkeisinä vuosina havaittiin, että uudistus ei kaikilta osin vastannut asetettuja tavoitteita. Erityisesti uuden menettelyn hitaus ja kalleus aiheuttivat runsasta kritiikkiä. Riita-asian käsittely oli alkanut painottua valmisteluun jopa tavalla, joka val-

mistelun toistuvine lykkäyksineen oli joissakin tapauksissa alkanut muistuttaa alioikeusuudistusta edeltänyttä riita-asian käsittelyä. Havaittiin myös, että aikaisemman järjestelmän ratkaisutoimintaan pääsääntöisesti liittynyt kollegio oli korvautunut pääsäännöksi muodostuneella yhden tuomarin menettelyllä.

Havaittujen ongelmien poistamiseksi ja menettelyn tehostamista pohtimaan asetettiin vuonna 1998 työryhmä, joka jätti huhtikuussa 2000 ehdotuksen riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyä koskevien säännösten muuttamiseksi. Esityksen pohjalta hyväksyttiin 30.8.2002 laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (768/2002), joka tuli voimaan 1.1.2003.

Uudella lailla monipuolistettiin menettelyvaihtoehtoja riita-asian käsittelyssä alioikeudessa. Valmistelun yhteydessä pidettävää pääkäsittelyä koskevat säännökset kumottiin ja yhden tuomarin kokoonpanon käyttö myös erillisessä riita-asian pääkäsittelyssä tuli mahdolliseksi.

5.1.4 Lainsäädännön antamat mahdollisuudet ja asettamat rajoitukset

Edellä selostetun lainsäädännön perusteella käräjäoikeuden tuomionvoivat kokoonpanot ovat vuodesta 1993 lähtien riita-asioissa olleet lautamieskokoonpano, lakimieskokoonpano sekä yhden tuomarin kokoonpano.

Kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö käräjäoikeuden ratkaisukokoonpanona on mahdollista muissa kuin oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa, käräjäoikeuden käsiteltävissä riita-asioissa.

Niissä asioissa, joissa kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö riita-asioissa asian laadun perusteella on mahdollista, käyttöä ovat rajoittaneet oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n säännökset samoin kuin hakemusasiain käsittelystä annetun lain säännökset asian käsittelystä yhden tuomarin kokoonpanossa.

Oikeudenkäymiskaaren 31.12.2002 saakka voimassa olleen 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan käräjäoikeudessa oli vain puheenjohtaja riita-asian valmistelussa ja valmistelun yhtey-

dessä pidettävässä pääkäsittelyssä. Niin ikään 31.12.2002 kumotun hakemusasian käsittelystä annetun lain mukaan hakemusia käsiteltiin käräjäoikeudessa yhden tuomarin kokoonpanossa.

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §:ssä säädettiin lisäksi, että asianosaisten suostumuksella tai jos asia oli selvä, riita-asian pääkäsittely voitiin pitää välittömästi sen istunnon yhteydessä, jossa valmistelu oli todettu päättyneeksi tai viimeistään 14 päivän kuluessa sanotun istunnon jälkeen.

1.1.2003 voimaan tulleen uudistuksen jälkeen käräjäoikeudessa on oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n 1 momentin 1-3 kohtien perusteella vain puheenjohtaja (1) hakemusasiassa, jonka käsitteilyä ei jatketa riita-asian käsittelystä säädettyssä järjestyksessä, (2) valmistelussa ja (3) riita-asian pääkäsittelyssä, jos tuomarina toimii valmistelusta vastannut tuomari eikä asian laatu tai laajuus edellytä asian käsitteilyä täysilukuisessa kokoonpanossa. Saman lainkohdan 2 momentin mukaan käräjäoikeuden on varattava asianosaisille tilaisuus lausua käsityksensä täysilukuisen kokoonpanon tarpeellisuudesta riita-asian pääkäsittelyssä. Jos asianosainen pitää täysilukuista kokoonpanoa tarpeellisena, asia voidaan ratkaista pääkäsittelyssä yhden tuomarin kokoonpanossa vain erityisestä syystä.

Vuoden 2003 alusta voimaan tulleen uudistuksen yhteydessä kumottiin säännökset pääkäsittelyn pitämisestä valmistelun yhteydessä. Niin ikään kumottiin laki hakemusasiain käsittelystä yleisessä alioikeudessa ja hakemusasian käsitteilyä koskevat säännökset lisättiin oikeudenkäymiskaaren 8 luvuksi. Uudistuksen yhteydessä lisättiin asianosaisten mahdollisuutta vaikuttaa asian käsittelyn kokoonpanoon oikeudessa. Yhden tuomarin kokoonpanoon käyttöala lisääntyi, koska kokoonpanon käyttö riita-asian pääkäsittelyssä ei enää ollut sidottu pääkäsittelyn pitämiseen valmistelun ja tietyn määräajan puitteissa. Pääkäsittelyn pitäminen yhden tuomarin kokoonpanossa on asianosaisten suostumuksin aina mahdollista. Periaatteessa myös kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöala lisääntyi uudistuksen yhteydessä, koska riitaiset hakemusasiat nyt voidaan käsitellä myös kolmen tuomarin kokoonpanossa.

5.2 TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ, TYÖLLE ASETETTAVAT TAVOITTEET SEKÄ TEHTÄVÄN SUORITTAMISTAPA

Työryhmän tehtävä käsitti tehtäväksiannon perusteella toisaalta tuomarien yhteistyön juttujen hallinnoinnissa riita-asioissa ja toisaalta kolmen tuomarin kokoonpanon käytön riita-asioissa. Työryhmä päätti aloituskokouksessaan, että tehtävän suorittamisen pääpaino asetetaan kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön riita-asioissa liittyviin kysymyksiin ja juttujen hallinnointia riita-asioissa tarkastellaan tehtävän suorittamisen yhteydessä ainoastaan siltä osin kuin kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö asettaa juttujen hallinnoimiselle erityisvaatimuksia.

Työryhmän ensimmäisessä kokouksessa käydyn keskustelun perusteella työryhmä asetti tavoitteekseen

- yhtäältä selvittää vallitseva tilanne riitajuttujen käsittelemisessä kolmen tuomarin kokoonpanossa Rovaniemen hovioikeuspiirin alueella, kokoonpanon käyttöön liittyvät ongelmat sekä mahdolliset ehdotukset

- toisaalta sisällyttää työhön myös ”tulevaisuusosio”, eli näkökantoja siitä, mitä käräjäoikeuden ratkaisutoiminnan, erityisesti tuomarikokoonpanojen käyttöä silmällä pitäen, kehittämiseksi ja siihen liittyen myös käräjäoikeuden ratkaisujen uskottavuuden lisäämiseksi, olisi aiheellista tehdä

Tehtävän suorittamiseksi työryhmä on kokoontunut kaksi kertaa. Kokousten välillä on

- suunnattu kysely Rovaniemen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksien tuomareille kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön liittyvistä aiheista

- suunnattu Suomen Asianajajaliiton Oulun ja Lapin osastojen asianajajille kysely kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön liittyvistä seikoista asianosaisten ja oikeudenkäyntiavustajien kannalta

- pyydetty oikeusministeriöltä tilastotietoa riita-asioiden käsittelykokoonpanojen käytöstä käräjäoikeuksissa

- pyydetty hovioikeuspiirin käräjäoikeuksilta tiedot vuosien 2000–2004 aikana kolmen tuomarin kokoonpanossa ratkaistuista riita-asioista ja

- hankittu näiden tietojen perusteella Rovaniemen ja Vaasan hovioikeuksista hovioikeuden tuomiot hovioikeuspiirin alioikeuksissa vuosina 2000–2004 kolmen tuomarin kokoonpanossa ratkaistuita, hovioikeuden käsiteltäväksi saatetuista riita-asioista

Kokousten välillä työryhmän jäsenet ovat keskustelleet sähköpostin välityksin.

5.3 KOLMEN TUOMARIN KOKOONPANON KÄYTTÖ

5.3.1 Työryhmän suorittama selvitystyö

Työryhmän jäsenten piirissä työryhmän ensimmäisessä kokouksessa käydyn keskustelun perusteella kolmen tuomarin kokoonpanoa käytetään vain harvoissa tapauksissa. Pääsääntöisesti riita-asiat käsitellään ja ratkaistaan yhden tuomarin kokoonpanossa.

Asian selvittämiseksi työryhmä teki kaksi kyselyä. Käräjäoikeuksissa työskenteleville laamanneille ja käräjätuomareille suunnatussa kyselyssä tiedusteltiin tuomareiden kokemuseräistä kantaa seuraaviin kysymyksiin:

- 1) miksi riita-asia (yleensä) menee / ei mene kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi?
- 2) kenen aloitteesta kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön riita-asia (yleensä) on päädytty?
- 3) oletteko joutunut eväämään asianosaisen pyynnön jutun käsittelemisestä kolmen tuomarin kokoonpanossa?

Rovaniemen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa työskentelee yhteensä 45 laamannia tai käräjätuomaria. Kysymyksiin saatiin kirjallinen vastaus yhteensä 26 tuomarilta. Huomioon ottaen, että vastanneiden ohella työryhmässä oli edustettuna yhteensä 14 laamannia ja käräjätuomaria, voidaan todeta, että työryhmän kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä koskeva selvitys pohjautuu hyvin

kattavasti Rovaniemen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa työskentelevien ammattituomareiden kokemukseen ja näkemyksiin.

Suomen Asianajajaliiton Oulun ja Lapin osastojen asianajajille suunnatussa kyselyssä tiedusteltiin:

- 1) kuinka monta kertaa vuodesta 2000 lukien olet ollut mukana riita-asiassa, jossa käräjäoikeus on toiminut kolmen tuomarin kokoonpanossa?
- 2) kenen aloitteesta ja miksi kolmen tuomarin kokoonpanoon päädyttiin?
- 3) kuinka usein olet itse pyytänyt kolmen tuomarin kokoonpanoa?
- 4) milloin riita-asia mielestäsi pitäisi käsitellä kolmen tuomarin kokoonpanossa?
- 5) millä perusteella olet itse pyytänyt kolmen tuomarin kokoonpanoa?
- 6) onko olemassa syitä, joiden vuoksi et ole pyytänyt kolmen tuomarin kokoonpanoa, vaikka siihen mielestäsi olisi ollut perusteita? Jos on, mitä?
- 7) käytetäänkö kolmen tuomarin kokoonpanoa mielestäsi riittävästi?
- 8) miten päämiehet ovat suhtautuneet oikeuden kokoonpanoihin (yksi tuomari / kolme tuomaria)?
- 9) onko päämiesten suhtautumisessa ollut eroja ennen ja jälkeen istunnon?
- 10) onko kolmen tuomarin kokoonpanon käyttäminen vähentänyt päämiehen tai omaa halua hakea muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun?
- 11) ovatko kolmen tuomarin käsittelyssä tehdyt ratkaisut pysyneet muuttumattomina hovioikeudessa olennaisilta osin?

Työryhmän kyselyyn vastasi yhteensä kaksikymmentä Suomen Asianajajaliiton Oulun ja Lapin osastojen asianajajaa.

Kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltyjen riita-asioiden yksilöimiseksi ja tarkan lukumäärän selvittämiseksi pyydettiin hovioikeuspiirin kärjäoikeuksilta tiedot vuosien 2000–2004 aikana kolmen tuomarin kokoonpanossa ratkaistuista riita-asioista. Yksilöintitietojen perusteella pyydettiin Rovaniemen ja Vaasan hovioikeuksilta jäljennökset mainittuja kärjäoikeuksien tuomioita koskevista hovioikeuden ratkaisuksista sekä valituksen kohteena olleista alioikeuden ratkaisuksista.

5.3.2 Selvitystyön tulokset

Työryhmän suorittamien kyselyiden tulosten perusteella kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö kärjäoikeudessa on harvinaista, ellei suorastaan poikkeuksellista. Hovioikeuspiirin kärjäoikeuksien ilmoituksen perusteella vuosien 2000–2004 aikana niissä käsiteltiin kolmen tuomarin kokoonpanossa yhteensä vain 37 asiaa.

Tuomareilta ei nimenomaisesti kysytty, kuinka monta kertaa he ovat olleet mukana kolmen tuomarin kokoonpanossa, mutta vastausten perusteella riita-asian käsitteleminen kolmen tuomarin kokoonpanossa on useimpien tuomareiden kohdalla harvinaista.

Mukanaoloa kolmen tuomarin kokoonpanossa käsitellyssä asiassa koskevaan kysymykseen vastanneista 18 asianajajasta 10 ilmoitti, ettei ole koskaan ollut mukana riita-asiassa, jossa kärjäoikeus on toiminut kolmen tuomarin kokoonpanossa. Muut vastanneista ilmoittivat olleensa istunnossa kerran (2), kahdesti (4), kolme tai useampia kertoja (2).

Syyt kolmen tuomarin kokoonpanon käytön vähäisyydelle sekä tuomarien että asianajajien näkökulmasta ilmenevät selkeästi työryhmän suorittamiin kyselyihin saaduista vastauksista.

Kärjäoikeuden tuomareiden antamien vastausten perusteella pääsyy riita-asian käsittelemiselle yhden tuomarin kokoonpanossa on kolmen tuomarin kokoonpanon vaatima resurssitarve. Yli puolet eli 16 kyselyyn kirjallisesti vastanneista tuomareista (62 %) ilmoitti kolmen tuomarin kokoonpanon vaatiman ylimääräisen resurssitarpeen seikaksi, joka käytännössä on esteenä kokoonpanon käytölle. Yleisesti näissä vastauksissa myös tuotiin esille, ettei muutenkin täystyöllistettyjä kollegoita haluttu enää enempää ra-

sittaa viemällä juttuja kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltäviksi.

Toinen selkeästi vastauksissa esille noussut peruste yhden tuomarin kokoonpanon suosimiselle oli juttujen aikataulutus (6 tuomaria / 23 %). Tuomarit arvioivat, että kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö johtaisi juttujen käsittelyajan pitenemiseen ali-oikeudessa. Useat tuomarit arvioivat myös, että kolmen tuomarin aikataulujen yhteensovittaminen pääkäsittelyn järjestämistä varten aiheuttaa runsaasti lisätyötä.

Syynä, joka jutun laadun ohella saattaa johtaa kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön, tuotiin huomiota herättävän monessa (7 tuomaria / 27 %) vastauksessa esille tuomarin kokema tunne siitä, että hänen puolueettomuuteensa tai kykyynsä ratkaista kysymyksessä oleva tai kysymyksessä olevan tyyppinen asia, ei luotettu.

Asianajajien antamien vastausten perusteella pääsyyt riita-asian käsittelemiselle yhden tuomarin kokoonpanossa ilmenevät pääosin samoina kuin tuomareiden vastauksissakin. Huomattavan monet vastanneista asianajajista (6 asianajajaa / 28 %) katsoivat, että kolmen tuomarin kokoonpanon vaatima resurssitarve samoin kuin asianajajien tiedossa oleva käräjäoikeuksien työruuhka ovat esteenä asioiden vaatimiselle kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltäviksi. Sen sijaan vastanneista asianajajista vain yksi toi esille asian käsittelyn pitkittymisen syynä kolmen tuomarin kokoonpanon välttämiseksi. Vastanneista asianajajista varsin monet (5 asianajajaa / 24 %) toivat esille, että asian valmistelusta vastannut tuomari saattaisi kokea epäluottamuslauseena sen, että asianosainen ryhtyisi vaatimaan asian käsittelemistä kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Kahden asianajajan vastauksessa mainittiin myös perusteena asian käsittelyn hyväksymiselle yhden tuomarin kokoonpanossa alioikeudessa se, että asia on muutoksenhakuteitse saatettavissa hovioikeuden useampijäsenisen kokoonpanon tutkittavaksi. Yhden asianajajan vastauksessa tuotiin esille myös ”taktiset seikat”, eli tunne siitä, että asia saattaisi päättyä päämiehen kannalta suotuisasti asian valmistelleen tuomarin käsittelemänä sen sijaan, että pääkäsittelyyn tuotaisiin asiaa ratkaisemaan uusia oikeuden jäseniä, jotka eivät ole olleet mukana asian valmistelussa.

Yhden tuomarin samoin kuin yhden asianajajan vastauksissa mainittiin kolmen tuomarin kokoonpanon käyttäminen resurssien hukkaamisena.

Kyselyyn vastanneista tuomareista suurin osa (15 tuomaria / 64 %) kertoi, että aloite asian käsittelemiseksi kolmen tuomarin kokoonpanossa tulee yleensä asianosaisen tai molempien asianosaisen taholta. Viisi vastannutta tuomaria katsoi, että aloite pääsääntöisesti tulee tuomioistuimen puolelta. Samoin viisi vastanneista tuomareista kertoi, että aloite voi tulla kummalta puolen tahansa tai että kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön päädytään yhteisesti asiassa käydyin keskustelun pohjalta.

Samaan asiaan kantaa ottaneista yhdeksästä asianajajasta neljä ilmoitti aloitteen kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön tulleen puheenjohtajan taholta. Neljä vastannutta asianajajaa katsoi aloitteen tulleen asianosaisten puolelta. Yksi asianajaja ilmoitti kolmen tuomarin kokoonpanoon päädytyn asianosaisten ja puheenjohtajan keskustelun perusteella yhteisesti.

Kyselyyn vastanneiden tuomareiden mukaan yhtään pyyntöä asian käsittelemisestä kolmen tuomarin kokoonpanossa ei ole hylätty. Joissakin tapauksissa on voitu keskustelun jälkeen päätyä yhden tuomarin kokoonpanoon, vaikka esitys asian käsittelemisestä kolmen tuomarin kokoonpanossa on aiemmin tuotu esille.

Asianajajien vastauksista puolestaan ilmenee, että viidestätoista tähän kysymykseen vastanneesta asianajajasta kahdeksan ei ilmoittamansa mukaan ole koskaan pyytänyt asian käsittelemistä kolmen tuomarin kokoonpanossa ja muista vastaajista neljä on ilmoittanut pyytäneensä yhden kerran asian käsittelemistä kolmen tuomarin kokoonpanossa. Kolme asianajajaa on ilmoittanut pyytäneensä kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä kaksi kertaa.

5.3.3 Kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltäviksi menevät asiat

Kirjallisesti työryhmän laatimiin kysymyksiin vastanneet tuomarit eivät juurikaan ottaneet nimenomaisesti kantaa siihen, minkä tyyppiset asiat tulisi käsitellä kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Kysymykseen siitä, milloin riita-asia tulisi käsitellä kolmen tuomarin kokoonpanossa, vastasi 20 asianajajaa. Vastanneista 12 katsoi, että ainakin asian laajuus sekä asiaan nimetyn näytön runsaus ovat sellaisia seikkoja, jotka voivat edellyttää asian käsittelemistä kolmen tuomarin kokoonpanossa. Viisi vastaajaa katsoi, että asiaan liittyvien oikeuskysymysten vaikeus saattaa olla seikka, jonka perusteella asia on käsiteltävä kolmen tuomarin kokoonpanossa. Taloudellinen tai muu intressi voi neljän vastaajan mielestä johtaa kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön. Kaksi vastannutta asianajajaa katsoi, että asiaan liittyvä erityisasiantuntemuksen tarve voi olla peruste kolmen tuomarin kokoonpanon käyttämiselle. Kaksi vastaajaa toi esille tässä yhteydessä epäluottamuksen asiaa valmistelleen tuomarin puolueettomuuteen tai epäilyyn ennakkosenteesta kolmen tuomarin kokoonpanoon siirtymiselle. Yhdessä vastauksessa katsottiin, että mikäli pääkäsitteilyn arvioidaan kestävän enemmän kuin kaksi päivää, tulisi asian käsitteleminen kolmen tuomarin kokoonpanossa ottaa harkittavaksi.

Työryhmän piirissä keskusteltiin ja pyrittiin löytämään kriteereitä, joiden vallitessa riita-asia pääsääntöisesti tulisi siirtää kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi. Keskustelussa todettiin, että oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohtaan kirjatun ”laatu ja laajuus” -käsitteen mukaisia kriteereitä, jotka yksin tai yhdessä muiden hyväksyttävien kriteerien kanssa voivat muodostaa perusteen riita-asian käsittelemiselle kolmen tuomarin kokoonpanossa, ovat ainakin:

- asiaan liittyvän todistelun laajuus sekä pääkäsitteilyn arvioitu kesto
- asian oikeudellinen vaikeus
- asian huomattava yhteiskunnallinen merkitys (tuomarin harkinnan mukaan)

Työryhmän keskusteluissa todettiin, että mikäli pääkäsitteilyn arvioitu kesto ylittää 3–5 päivää, tulisi pääsääntöisesti harkittavaksi kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö.

Työryhmän keskusteluissa todettiin myös, että seikkoja, jotka eivät yksinään edellytä kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä ovat:

- jutun taloudellinen intressi
- jutun mahdollinen ennakkopäätösarvo (poikkeuksena voivat kuitenkin olla niin kutsutut pilottiratkaisut sekä niin kutsutut tyyppijutut, joiden ratkaisulla ilmeisesti on laajempaa kuin vain osapuolten välisiin suhteisiin ulottuvaa vaikutusta)
- jutun osapuolen perustelematon epäluottamus asian valmistelutta tuomaria kohtaan

5.3.4 Aloite kolmen tuomarin kokoonpanon käyttämiseen

Kaksi kolmesta kyselyyn vastanneesta tuomarista arvioi aloitteen kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöön tulleen asianosaisten taholta. Samaa mieltä oli puolet kysymykseen vastanneista asianajajista.

Asian siirtäminen kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi on selvästi asianosaisten kannalta kiusallinen. Asianosaiset pelkäävät, että asian valmistelusta vastannut tuomari, joka yhden tuomarin kokoonpanossa tulisi asian käsittelemään ja ratkaisemaan, tuntee esityksen asian siirtämisestä kolmen tuomarin kokoonpanoon loukkauksena ammattitaitoaan kohtaan.

Työryhmä totesi, että asian käsittelyn kannalta olisi toivottavaa, että pyyntö asian käsittelemisestä kolmen tuomarin kokoonpanossa esitettäisiin jo haastehakemuksessa tai vastauksessa. Tämä auttaisi jutun valmistelua ja hallinnointia sekä lyhentäisi asian käsitteilyaikaa, koska juttu voitaisiin alusta lähtien aikatauluttaa kolmen tuomarin kokoonpanoa silmällä pitäen. Samalla voidaan arvioida myös vähenevän vaaran siitä, että asian valmistelusta vastuussa oleva tuomari kokisi asian kirjallisen ja suullisen valmistelun johdettuaan, etteivät asianosaiset luota hänen ammattitaitoonsa johtaa asian pääkäsittelyä ja ratkaista asia oikein.

Asianosaiset voisivat – edellä selostetut kriteerit huomioon ottaen – jo kirjallisen valmistelun yhteydessä esittää, että asian pääkäsittely järjestettäisiin kolmen tuomarin kokoonpanossa. Tällöinhän

asian keskeiset riidanalaiset seikat on jo selvitetty ja myös alustava käsitys asian vaatimasta todistelusta on muodostunut,

5.3.5 Kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä koskevan pyynnön epääminen

Työryhmän suorittama kysely osoitti selkeästi, että laissa säädetty mahdollisuus kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä koskevan pyynnön epäämiseen on käytännössä jäänyt kuolleeksi kirjaimellisesti.

Kyselyihin saatujen vastausten perusteella voidaan päätellä, että kolmen tuomarin kokoonpanoon päädytään asianosaisten avustajien ja valmistelusta vastanneen tuomarin välisessä keskustelussa. Vastausten perusteella kokoonpanosta on käytännössä voitu sopia ilman, että asiasta olisi vaadittu tai laadittu nimenomaista päätöstä. Kokoonpanosta riitelemistä käräjäoikeudessa ei aivan ilmeisesti ole pidetty mielekkäänä senkään johdosta, että asia joka tapauksessa on saatettavissa valitusteitse hovioikeuden käsiteltäväksi useampijäsenisessä kokoonpanossa.

5.3.6 Kokoonpanon merkitys muutoksenhakuhalukkuuden kannalta

Työryhmä pyrki asianajajille suunnatun kyselyn avulla myös selvittämään, miten heidän päämiehensä ovat suhtautuneet tuomioistuimen yhden ja kolmen tuomarin kokoonpanoihin.

Kokoonpanon määräytymisen osalta vastauksista ilmenee selkeästi, että asianosaiset luottavat oikeudenkäyntiavustajansa näkemyksiin tuomioistuimen kokoonpanon osalta, eivätkä käytännössä pyri itse siihen puuttumaan. Vastausten perusteella jutun asianosaisten luottamus menettelyyn tai ratkaisun oikeellisuuteen ei ole riippuvainen siitä, onko asia käsitelty ja ratkaistu yhden vai kolmen tuomarin kokoonpanossa. Asianajajien antamien vastausten perusteella oikeuden kokoonpanon laajuudella ei näyttäisi olevan merkitystä asianosaisten muutoksenhakuhalukkuuden kannalta.

Hovioikeuspiiriin käräjäoikeuksista saatujen tietojen perusteella käräjäoikeuksissa ratkaistiin vuosien 2000–2004 aikana yhteensä 37 riita-asiaa kolmen tuomarin kokoonpanossa. Näistä 23 asiaan

haettiin muutosta hovioikeudelta. Muutoksenhakuprosentti oli siten kolmen tuomarin kokoonpanossa ratkaistuissa riita-asioissa 62. Näin ollen näyttäisi siltä, että riita-asian käsitteleminen ja ratkaiseminen laajemmassa kokoonpanossa ei vähennä osapuolten muutoksenhakualttiutta. Asiaa ei kuitenkaan ole syytä arvioida ainoastaan muutoksenhakuprosentin perusteella, koska laajempaan kokoonpanoon pääsääntöisesti valikoituvat tavanomaista laajemmat ja / tai oikeudellisesti vaikeammat asiat, joissa myös intressin asian lopputuloksen suhteen voidaan arvioida olevan huomattavan suuren.

5.3.7 Kokoonpanon merkitys lopputuloksen pysyvyyden kannalta

Työryhmä pyrki selvittämään, onko käräjäoikeuden kokoonpanon laajuudella merkitystä riita-asian käräjäoikeudessa saaman lopputuloksen pysyttämisen kannalta hovioikeudessa. (Haapajärven, Raahan ja Ylivieskan käräjäoikeudet kuuluivat Vaasan hovioikeuspiiriin 31.12.2004 saakka).

Edellä mainituista käräjäoikeuksien kolmen tuomarin kokoonpanossa ratkaisemissa 37 asiassa haettiin muutosta hovioikeudelta 23 asiassa. Valitusten johdosta hovioikeudet ovat tähän mennessä antaneet ratkaisunsa 17 asiassa.

Käräjäoikeuden tuomio on pysytetty yhdeksässä hovioikeuden antamassa tuomiossa ja käräjäoikeuden tuomiota on muutettu kahdeksassa hovioikeuden ratkaisussa eli muutosprosentti on tältä osin 47. Kaikkiaan neljässä tapauksessa käräjäoikeuden tuomio on kumottu kokonaan.

Työryhmä on myös pyrkinyt selvittämään, onko tuomion muuttaminen perustunut näytön käräjäoikeuden arvioinnista poikkeavaan arviointiin vaiko asian erilaiseen oikeudelliseen arviointiin niiden tapausten osalta, joissa hovioikeus on valituksen johdosta muuttanut käräjäoikeuden tuomion lopputulosta. Selvitys osoittaa, että käräjäoikeuden tuomiota on muutettu yhdessä tapauksessa erilaisen oikeudellisen arvioinnin vuoksi ja seitsemässä tapauksessa erilaisen näytön arvioinnin vuoksi.

Rovaniemen hovioikeuden toimintakertomuksista vuosilta 2002 - 2004 ilmenee, että

- muutoksenhakuprosentti laajoissa riita-asioissa on ollut 34–45,7 ja
- näytön uudelleen arvioinnin tai muun syyn takia olennaisesti muutettujen ratkaisujen osuus on mainittuina vuosina ollut 26–27,2 prosenttia.

Lukumäärätietojen perusteella arvioiden kolmen tuomarin kokoonpanon käyttö käräjäoikeudessa ei näyttäisi vahvistavan tuomion lopputuloksen pysyvyyttä muutoksenhakuasteessa.

5.3.8 Kolmen tuomarin kokoonpanon käytön lisäämistarve

Jo tiedot päämiesten suhtautumisesta kokoonpanoon osoittavat, että tuomioistuimen kokoonpanon laajuudella ei ole olennaista merkitystä.

Asianajajille tehtyyn kysymykseen siitä, käytetäänkö kolmen tuomarin kokoonpanoa riittävästi, kahdeksastatoista vastanneesta asianajajasta yhdeksän vastasi selkeästi ”ei” ja vain neljä vastanneista ilmoitti nykyisen käyttömäärän olevan riittävän. Yksi vastanneista ilmoitti, ettei kolmen tuomarin kokoonpanoa nykyään varmaankaan käytetä siinä määrin kuin on ollut tarkoitus. Tämänkin vastaajan mielestä kolmen tuomarin kokoonpanoa käytetään kuitenkin riittävästi.

Kukaan kyselyyn vastanneista tuomareista ei tuonut esille sitä, että kolmen tuomarin kokoonpanona tulisi lisätä.

Yksi kyselyyn vastanneista tuomareista toi esille sen näkemyksen, että kahden tuomarin kokoonpano voisi tuoda useampijäsenisen kokoonpanon etuja samalla, kun kahden tuomarin kokoonpanon aikaansaaminen olisi käytännössä lisäksi huomattavasti helpompaa kuin kolmen tuomarin kokoonpanon aikaansaaminen. Tämä ajatus nousi esille myös työryhmän jäsenten keskuudessa ja aiheutti työryhmässä runsaasti ja vilkasta keskustelua.

Kahden tuomarin kokoonpano riita-asiaissa ei voimassa olevan lain mukaan ole mahdollista. Työryhmä päätti sen johdosta ottaa tähän kysymykseen kantaa jäljempänä tulevaisuusosiossa.

5.3.9 Johtopäätökset

Nykyinen tilanne käräjäoikeuden kokoonpanojen suhteen riita-asioissa ei vastaa lakia säädettyjä asetettuja tavoitteita. Käräjäoikeuden asiantuntevinta eli kolmen tuomarin kokoonpanoa ei käytetä muutoin kuin aivan poikkeuksellisesti.

Syynä vallitsevaan tilanteeseen on työryhmän suorittaman selvitystyön tulosten perusteella yksiselitteisesti käräjäoikeuden resurssipula. Käräjäoikeuksien tuomarit ovat ylityöllistettyjä, mikä johtaa yhtäältä siihen, etteivät tuomarit halua vaatia kollegoitaan osallistumaan näille kuulumattomien juttujen käsittelyyn. Toisaalta tuomarit pelkäävät kolmen tuomarin kokoonpanon käytöstä aiheutuvan asian lykkääntymistä.

Käräjäoikeuden resurssipula on vain hyvin rajallisesti yksittäisen käräjäoikeuden ja vielä vähemmän asianosaisten toimin ratkaistavissa oleva asia.

Kolmen tuomarin kokoonpanon käytön lisääminen edellyttää, että käräjäoikeus on jo hyvissä ajoin ennen tulevan vuoden tulostavoitteiden vahvistamista määritellyt, mikä on hyvien laatuvaatimusten täyttämisen edellyttämä, kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltävien riita-asioden prosentuaalinen osuus käräjäoikeuden tulevan vuoden arvioidusta riita-asiamäärästä.

Näin käräjäoikeus voi tulevaa vuotta koskevissa tulosneuvotteluissaan esittää tältä osin hyvän laadun edellytykset täyttävät resurssivaatimuksensa. Voidaan myös arvioida, että laajemman kokoonpanon vaatimien resurssien varaaminen jo ennakolta tulevaa vuotta varten on omiaan alentamaan kynnystä laajemman kokoonpanon käyttämiselle silloin, kun tarvetta siihen katsotaan olevan.

Muihin kolmen tuomarin kokoonpanon käyttämisestä estäviksi koettuihin seikkoihin sen sijaan on mahdollista vaikuttaa sekä tuomioistuimen että asianosaisten ja erityisesti heidän avustajiensa toimin.

Työryhmän suorittamien kyselyiden perusteella hyvin keskeinen kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä estävä tai vähentävä tekijä on asianosaisten halu välttää loukkaamasta valmistelusta vastannutta tuomaria ”epäluottamuslauseella”. Sitähän kolmen

tuomarin kokoonpanoon siirtymistä koskevan esityksen varsin laajalti niin asianosaisten kuin tuomioistuintuomareidenkin puolella otaksutaan merkitsevän. Toinen kolmen tuomarin käytöstä aiheutuvaksi pelätty vaara, erityisesti tuomareiden keskuudessa, on riita-asian käsittelyn pitkittyminen.

Työryhmän käsityksen mukaan molempiin mainituista laajennetun kokoonpanon esteiksi koetuista seikoista voidaan vaikuttaa tuomioistuimen ja oikeudenkäyntiavustajien yhteistyöllä.

Työryhmä on edellä määritellyt kriteereitä helpottamaan sekä asianosaisten että tuomarin arviointia riita-asian onnistuneen käsittelyn edellyttämästä tuomioistuimen kokoonpanosta. Yhteisten kriteerien omaksumisen ja niiden avoimen esille tuomisen mahdollisimman aikaisessa riita-asian valmisteluvaiheessa voidaan arvioida antavan hyvän lähtökohdan tuomioistuimen kokoonpanoa koskevalle keskustelulle ja päätöksenteolle. Aikainen sopiminen asian käsittelyjärjestyksestä myös luo hyvät edellytykset asian käsittelyn onnistuneelle aikatauluttamiselle.

5.4 KOLMEN TUOMARIN KOKOONPANON KÄYTTÖ JUTTUIJEN HALLINNOINNIN KANNALTA

Kun esitys asian käsittelemisestä kolmen tuomarin kokoonpanossa tehdään mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, mieluummin jo haastehakemuksen tai siihen annetun kirjallisen vastauksen yhteydessä, asiaa voidaan mahdollisimman varhaisesta vaiheesta lähtien käsitellä käräjäoikeudessa kolmen tuomarin kokoonpanossa aikanaan ratkaistavana riita-asiana ja tuleva käsittelyjärjestys on mahdollista ottaa huomioon koko valmisteluprosessin ajan.

Samoin on mahdollista jo asian varhaisessa kirjallisessa valmisteluvaiheessa ryhtyä kartoittamaan tulevaan kolmen tuomarin kokoonpanoon osallistuvia tuomareita ja sopimaan asian käsittelyaikataulu paitsi asianosaisten myös kokoonpanoon kuuluvien tuomarien kanssa. Näin voidaan tehokkaasti välttää asian käsittelyn pitkittyminen. Mikäli esitys kolmen tuomarin kokoonpanon käyttämisestä tehdään ja siitä sovitaan vasta valmisteluistunnossa samalla, kun ryhdytään sopimaan pääkäsittelypäivämäärää, käsittely väistämättä pitkittyy.

Asiaa valmistelevan tuomarin tulisi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa keskustella kolmen tuomarin kokoonpanon käytöstä laamannin tai osastonjohtajan kanssa riittävien resurssien varaa-
miseksi asian käsittelemiselle.

Asian käsittelemisestä kolmen tuomarin kokoonpanossa on voimassa olevassa käräjäoikeusasetuksen 4 §:n 3 kohdassa todettu, että kolmen tuomarin kokoonpanossa puheenjohtajana toimii virassa vanhin tuomari. Työryhmän piirissä voimassa olevaa säännöstä pidettiin liian rajoittavana ja myös tarpeettomana. Käytännössä käyttökelpoisinta olisi valmistelusta vastanneen tuomarin toimiminen puheenjohtajana pääkäsitelyssä.

Pääkäsitelyn jälkeen tuomion laatiminen käytännössä jää valmistelusta vastanneen tuomarin tehtäväksi. Millä tavoin muut kokoonpanon tuomarit osallistuvat tuomion laatimiseen jäisi kussakin tapauksessa yksityiskohtien osalta kokoonpanoon kuuluvien jäsenten kesken sovittavaksi eikä tältä osin ole aiheellista pyrkiä tässä yhteydessä antamaan tarkkoja ohjeita.

Kaikkien kolmen tuomarin tulisi kuitenkin allekirjoittaa tuomio.

5.5 ALIOIKEUDEN KOKOONPANOJEN KEHITTÄMINEN

Käräjäoikeuden laillisia kokoonpanoja riita-asioissa ovat, kuten edellä on jo todettu, yhden tuomarin kokoonpano sekä kolmen tuomarin kokoonpano. Työryhmän piirissä samoin kuin yhdessä työryhmälle annetussa kirjallisessa vastauksessa tuotiin esille ajatus riita-asioissa laillisten ratkaisukokoonpanojen lisäämisestä, lähinnä siten, että riita-asia voitaisiin käräjäoikeudessa käsitellä myös kahden tuomarin kokoonpanossa.

Ajatusta perusteltiin erityisesti sillä, että kahden tuomarin kokoonpanon aikaansaaminen todennäköisesti olisi huomattavasti helpompaa kuin kolmen tuomarin kokoonpanon aikaansaaminen. Kahden tuomarin kokoonpanon käyttö myös kuluttaisi käräjäoikeuden niukkoja tuomariresursseja huomattavasti – yhden kolmasosan – vähemmän kuin asian käsitteleminen kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Toisen ammattituomarin käyttämisestä riita-asian ratkaisukokoonpanossa voidaan työryhmän käsityksen mukaan arvioida saattavan edellä mainitun mukaisia etuja. Kummankin seikan voidaan arvioida alentavan kynnystä riita-asian käsittelemiseksi useamman kuin yhden tuomarin kokoonpanossa.

Kahden tuomarin käyttämisellä voidaan myös lisätä tuomioistuimen asiantuntemusta käsillä olevan asian ratkaisemisessa. Kahden tuomarin kokoonpanon käyttö toisi mukanaan myös sen edun, että näyttöä vastaanottamassa on ollut kaksi tuomaria, jolloin on mahdollisuus keskustella ja vertailla näytöstä tehtyjä havaintoja.

Ongelmana saatetaan nähdä, että puheenjohtaja sanelee kokoonpanon mielipiteen ja äänestystilanteet. Ratkaisun aikaansaaminen kahden tuomarin kokoonpanossa tuskin kuitenkaan muodostuisi ongelmaksi sen enempää kuin muissakaan useampijäsenisissä kokoonpanoissa huomioon ottaen, että kollegion päätökset käytännössä syntyvät jäsenten mielipiteiden hiomisen ja yhteensovittamisen kautta eikä niinkään äänestysten kautta.

Päätösneuvottelun jälkeisen mahdollisen erimielisyystilanteen varalta tulisi lakiin kuitenkin kirjata menettelytapasäännös.

5.6 KÄRÄJÄOIKEUDEN KOKOONPANOT TUOMIOISTUIMEN TOIMINNAN USKOTTAVUUDEN KANNALTA

Työryhmässä keskusteltiin runsaasti riita-asioiden käsittelyjärjestyksen ja tuomioistuimen kokoonpanojen merkityksestä toisaalta osana tuomioistuimen ratkaisutoiminnan uskottavuutta ja toisaalta oikeusturvan toteutumisen varmistamisen kannalta ja huomioon ottaen myös toimintaan osoitettavien resurssien uhkaava jatkuva vähentyminen.

Työryhmän jäsenten selkeä enemmistö katsoi, ettei käräjäoikeuksien ratkaisujen painoarvon kasvattaminen muutoksenhakuoikeutta näyttökysymysten osalta rajoittamalla ole kansalaisten oikeusturvaa vaarantamatta mahdollista eikä muutoksenhakuoikeuden rajoittaminen saa tulla kysymykseen myöskään taloudellisten (säästö)tavoitteiden toteuttamiseksi.

Työryhmän työn yhteydessä tehtyjen selvitysten perusteella oikeusriidan osapuolilla on tarve saada käräjäoikeuden ratkaisu ylioikeuden tutkittavaksi kaikilta osin. Laajemman kokoonpanon käyttö ei siten ole vähentänyt asianosaisten muutoksenhakualttiutta. Kolmen tuomarin kokoonpanossa ratkaistujen riita-asioiden muutosprosentti hovioikeudessa myös osoittaa, että laajankaan ratkaisukokoonpanon käyttö riita-asiassa käräjäoikeudessa ei merkitse sitä, että hovioikeus suuremmalla todennäköisyydellä päätyisi samaan lopputulokseen kuin käräjäoikeus. Tätä vahvistaa edelleen se havainto, että riita-asian käräjäoikeudessa saama lopputulos pääsääntöisesti muuttuu lopputulokseltaan nimenomaan hovioikeuden suorittaman näytön uudelleen arvioinnin perusteella.

Rajoittamattoman muutoksenhakujärjestelmän voimassa ollessa, mikäli kuitenkin on kaikin keinoin pyrittävä asioiden nopeaan ja taloudelliseen läpimenoon, on tietenkin periaatteessa mahdollista järjestää asioiden käsittely käräjäoikeudessa mahdollisimman yksinkertaiseksi menettelyksi, joka johtaa lyhyesti perusteltuun ratkaisuun riitakysymyksestä.

Tällöin kuitenkin muutoksenhakualttius saattaisi nousta nykyistäkin suuremmaksi ja muutos siirtäisi oikeudenkäynnin pääpainon hovioikeuteen, jonka ratkaisuun muutoksen hakeminen on erittäin voimakkaasti rajoitettua. Riita-asioiden ”pikakäsittely” käräjäoikeudessa voidaan myös arvioida käräjäoikeustuomareiden kannalta varsin turhauttavaksi.

Mainitut seikat huomioon ottaen ”pikakäsittely”-vaihtoehtoon ei voida pitää suositeltavana.

Jäljelle jäisi näillä ehdoilla toimittaessa nykyisen kaltainen järjestelmä, jossa kuitenkin tulisi olla laajemmat mahdollisuudet eri kokoonpanojen käyttämiseen sekä riittävät resurssit yhtä tuomaria laajemman kokoonpanon käyttöön tarvittaessa.

5.7 TYÖRYHMÄN ESITYKSET

5.7.1 Esitykset voimassa olevan lain kannalta

Vallitsevan tilanteen kehittämiseksi voimassa olevan lainsäädännön pohjalta työryhmä esittää seuraavaa.

Riita-asiassa käytettävää kokoonpanoa harkittaessa huomioon otettavia seikkoja tulisi olla:

- asiaan liittyvän todistelun laajuus sekä pääkäsittelyn arvioitu kesto,
- asian oikeudellinen vaikeus
- asian huomattava yhteiskunnallinen merkitys

Näistä kriteereistä jokainen voi yksinäänkin olla perusteena asian käsittelylle kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Mikäli pääkäsittelyn arvioitu kesto ylittää 3–5 päivää, tulee asia pääsääntöisesti käsitellä kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Riita-asiaan liittyvä taloudellinen intressi tai jutun mahdollinen ennakkopäätösarvo (lukuun ottamatta niin kutsuttuja ”pilottiratkaisuja” sekä ”tyyppijuttuja”, joiden ratkaisulla ilmeisesti on laajempaa kuin vain osapuolten välisiin suhteisiin ulottuvaa vaikutusta) eivät ole sellaisia seikkoja, jotka yksinään edellyttäisivät kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöä. Yhtä vähän jutun osapuolen perustelematon epäluottamus asian valmistellutta tuomaria kohtaan voi olla perusteena asian käsittelemiselle kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Riita-asiassa käytettävää kokoonpanoa koskeva kysymys tulisi ratkaista jo kirjallisen valmistelun yhteydessä.

Yhtä tuomaria laajemman kokoonpanon käyttö tulee myös sopia jo asian valmisteluvaiheessa laamannin tai osastonjohtajan kanssa riittävien resursien varmistamiseksi.

Päätös kokoonpanoon osallistuvista jäsenistä tulee tehdä heti, kun asian käsittelemisestä kolmen tuomarin kokoonpanossa on päätetty.

Tavoitteena tulee olla, että asian käsittely useampijäsenisessä kokoonpanossa ei saa kestää pitempään kuin mitä asian käsitteleminen yhden tuomarin kokoonpanossa kestäisi.

Kolmen tuomarin kokoonpanon tosiasiallisen käytön edellyttämien resurssitarpeiden esille tuomiseksi ja perustelemiseksi käräjäoikeuden tulee jo hyvissä ajoin ennen tulevan vuoden tulostavoitteiden vahvistamista määritellä, mikä on hyvien laatuvaatimusten edellyttämä, kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltävien riita-asioiden prosentuaalinen osuus käräjäoikeuden tulevan vuoden arvioidusta riita-asiamäärästä.

5.7.2 Esitykset säädettävän lain kannalta

Käräjäoikeuden kokoonpanoja tulee kehittää siten, että riita-asioiden käsitteleminen ja ratkaiseminen on mahdollista paitsi yhden ja kolmen tuomarin kokoonpanossa, myös kahden tuomarin kokoonpanossa.

Menettelyä käräjäoikeuden riita-asian pääkäsittelyssä tulee kehittää siten, että puheenjohtajana pääkäsittelyssä toimii joko valmistelusta vastannut tuomari tai tuomarikollegion muu tuomarijäsen sen mukaan kuin tuomarikollegion jäsenet sopivat.

Käräjäoikeuden tuomariresursseja tulee kehittää niin, että käräjäoikeuksissa on todelliset mahdollisuudet saattaa laajempaa kokoonpanoa edellyttävät riita-asiat useampijäsenisen tuomarikollegion käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi. Useampijäsenisten kokoonpanojen käyttäminen tulee asettaa yhdeksi toiminnan laatu-tavoitteeksi tulosneuvottelussa.

6. RIKOSASIOIDEN MENETTELYTAPOJEN YHDENMUKAISTAMINEN

Esipuhe

Rovaniemen käräjäoikeudessa toteutettiin vuonna 2004 käräjätuomari Seppo Kankkusen johdolla rikosasioiden käsittelyssä noudatettavien menettelytapojen yhdenmukaistamiseen tähtäävä kehittämishanke. Tuomarit, notaarit, käräjäsihteerit, haastemiehet, syyttäjien ja syyttäjien kansliahenkilökunnan sekä tutkinanjohtajien edustajat keskustelivat menettelytapoihin liittyvistä kysymyksistä. Keskusteluissa yhteisesti sovitut menettelytavat koottiin muistioksi. Asianajajia kuultiin muistiosta kirjallisesti.

Rovaniemen käräjäoikeudessa laadittu muistio käytiin vuonna 2005 laamanni Harri Mäkisen johdolla keskustellen läpi Oulun käräjäoikeudessa. Keskusteluihin osallistui tuomareita, notaareita, käräjäsihteereitä, asianajajien ja syyttäjien sekä syyttäjien kansliahenkilökunnan edustaja ja Rovaniemen hovioikeuspiirin laatu-hankkeen laatukoordinaattori.

Rovaniemen käräjäoikeudessa laadittuun muistioon on Oulun käräjäoikeudessa käytyjen keskustelujen perusteella tehty eräitä täsmennyksiä ja pienenhöjä muutoksia.

Muistion hyödyntämiseksi se päätettiin julkaista käsillä olevassa laaturaporttikirjassa.

Muistion tavoitteena on yhdenmukaistaa menettelytapoja rikosasioiden käsittelyssä. Se toimii myös perehdyttämisineistona rikosasioiden käsittelyä aloittavalle tuomarille, notaarille ja käräjäsihteerille. Kokeneemmat rikosasioiden käsittelijät voivat käyttää muistiota asioiden kertaamiseen.

Muistioon on voitu mahduttaa lähinnä rikosoikeudenkäyntimenettelyn keskeisimpiä, ongelmallisimpia ja useimmin toistuvia tilanteita. Useat muistion suosituksista ovat vain yksi mahdollinen tapa toimia tilanteessa, jossa laki antaa mahdollisuuden erilaisiin toimintatapoihin. Muistio ei siten ole varsinainen oikeuslähde. Muistio sisältää myös ohjeita työnjakokysymyksistä käräjäoikeuden eri yksikköjen välillä. Kussakin käräjäoikeudessa on luonnollisesti harkittava erikseen, miten ohjeet sopivat kyseiseen käräjäoikeuteen ja tarvittaessa täsmennettävä ohjetta.

Antti Savela
laatukoordinaattori
käräjätuomari

6.1 ESITUTKINTA

Poliisi toimittaa syyttäjälle myös seuraavat asiakirjat ja tiedot ja syyttäjä toimittaa ne käräjäoikeudelle:

- erityisestä syystä perusilmoitus tutkintailmoituksen lisäksi
- missä vaiheessa mikin esitutkintapöytäkirjasta ilmenevä tieto on saatu (rikosilmoitusta tehtäessä, tutkinnan kestäessä tai muu aika)
- ne henkilöt, joita on epävirallisesti kuultu
- asianomistajan esitutkintalomakkeeseen rasti ruutuun vaatiiko korvausta/pyytääkö syyttäjää ajamaan korvausvaatimusta
- anastetun tai vahingoitetun omaisuuden arvo
 - hankintahinta
 - ikä
 - nykyinen arvo

6.2 MENETTELY SYYTTÄJÄNVIRASTOSSA

- syyttäjä ilmoittaa syyteharkinnassa ja tutkinnassa olevista laajoista rikosasioista käräjäoikeudelle yhteistoimintalaverissa
- infolehdelle merkitään mm. seuraavat tiedot:
 - vastaajan muut käräjäoikeudessa vireillä olevat jutut
 - onko asianomistajilla korvausvaatimuksia
 - syyttäjälle jätetyt korvausvaatimukset
 - vakuutusyhtiöiden korvausvaatimukset
 - onko kyseessä vangittua, nuorta tai virantoimituksesta pidätettyä koskeva juttu
 - vanhentumisvaara
 - miksi ei ole tilattu YKP:n soveltuvuusselvitystä
 - henkilötutkinnan ja YKP soveltuvuus selvityksen määräpäivät
 - salassapidettävistä yhteystiedoista maininta
 - pelkäävät asianomistajat ja todistajat
 - tulkin tarve
 - syyttäjän arvio pääkäsittelyn kestosta
 - onko tuomarin vai notaarin käsiteltävä asia
 - voidaanko käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa

- asianosaisten avustajat/puolustajat
 - jos on ollut aikaisemmin ongelmia oikeuteen tai kuulusteluun saapumisessa
- syyttäjän sihteeri tarkistaa infolehdelle merkittävät yhteystiedot

6.3 YHTEISTYÖ SYYTTÄJÄT / KÄRÄJÄOIKEUS

- syyttäjäläpaverit säännöllisesti, esimerkiksi neljännes vuosittain
- katsotaan syyttäjien ja käräjäoikeuden työtilanne
 - sovitaan ns. syyttäjäputkipäivistä sekä vangittujen ja laajojen juttujen käsittelystä
 - syyttäjä ilmoittaa tutkinnassa olevista laajoista uusista asioista
- käytetään puhelinta ja sähköpostia

6.4 ASIAKIRJOJEN SAAPUMINEN KÄRÄJÄOIKEUTEEN

a) Toimenpiteet kansliassa

- tulostetaan haastehakemus ja infolehti Sakarista
- tarkastetaan infolehdeltä, onko vastaajalla muita juttuja vireillä – syyttäjänvirastossa tarkistetaan, onko muita juttuja vireillä ja laitetaan tästä merkintä infolehdelle sekä syyttäjän näkemys yhdistämistarpeesta
- jako jako-ohjeiden mukaisesti (syyttäjänvirastossa jo alustava jako notaareiden käsiteltäviin ja tuomareiden käsiteltäviin)

b) Tuomarin toimenpiteet

- alustava tarkastus lähinnä infolomakkeen ja haastehakemuksen perusteella
 - kiireellisyys
 - vangittu
 - nuori
 - vanhentuminen
 - onko selviä puutteita tai virheitä syytteessä
 - yhteys muihin juttuihin
 - julkisen puolustajan tarve
- puutteiden täydennyttäminen
- asianomistajan vaatimusten selvittäminen

- ratkaisu annetaanko haaste vai pyydetäänkö kirjallinen vastaus
- läsnäolouhista päättäminen
- pääkäsittelypäivän määrääminen ja haaste, jos mahdollista
- laajoissa jutuissa voi sähköpostiin luoda osoiteryhmän tiedonkulkua varten (syyttäjä, asianosaisten avustajat)

c) Käräjäsiihteerin toimenpiteet

- kansilehden ja asiakirjavihkon laatiminen (asiakirjavihkot I ja II, muut asiakirjat, julkiset/salassa pidettävät); asiakirjat joko tähän järjestykseen tai käsittelyn edellyttämään järjestykseen tuomarin antamien ohjeiden mukaisesti
- juttujen yhdistäminen
- asianomistajille kirjalliset vaatimuspyynnöt (määräaika 2–3 viikkoa)
- tavanomaiset määräaikojen pidentämiset
- ennakkovastausten ja tarvittaessa asianomistajien vaatimusten (esim. jos nimetty lisätodistajia) saavuttua kanslia lähettää ne tiedoksi syyttäjälle
- rikosrekisteriotteen tulostaminen

d) Julkisen puolustajan määrääminen

Julkista puolustajaa määrättäessä voidaan menetellä seuraavalla tavalla, ellei puolustusta ole muulla tavalla järjestetty:

- käräjäsiihteereillä on lista, johon on merkitty ne asianajajat ja julkiset puolustajat, jotka ovat ilmoittaneet olevansa käytettävissä julkisen puolustajan tehtäviin
- puolustajat määrätään vuoron perään listan perusteella paitsi, jos tiedossa on vastaajan aikaisempi asiakkuussuhde tai jos vastaaja haluaa tietyn henkilön puolustajakseen
- haasteeseen merkitään puolustajaehdokas ja että vastaajan on heti ilmoitettava käräjäoikeudelle, jos hän haluaa jonkun muun puolustajakseen
- haastehakemus faksataan myös puolustajalle
- tehdään päätös puolustajan määräämisestä kansliassa tai istunnossa

6.5 ASIANOMISTAJAN YM. VAATIMUSTEN SELVITTÄMINEN

a) Kysytäänkö vaatimuksia asianomistajalta?

- kysytään, jos asianomistaja on esitutkinnassa ilmoittanut, että hänellä on vaatimuksia, ja syyttäjä ei niitä aja
- ei kysytä, jos asianomistaja on esitutkinnassa tai syyttäjä infolehdellä ilmoittanut, ettei korvausvaatimuksia ole
- infolehdelle merkintä, jos esitutkinnassa on jätetty erillinen korvausvaatimus, jota syyttäjä ei aja

b) Vakuutusyhtiön vaatimusten selvittäminen

- kysytään, jos syyttäjä on merkinnyt info-lehdelle, että yhtiöllä on vaatimuksia, joita syyttäjä ei aja
- käräjäoikeudelle toimitetut kirjalliset vaatimukset otetaan huomioon
- mikäli tarvitaan vakuutusyhtiön kieltäytymistodistus, mainitaan siitä vaatimuspyynnössä (poikkeustapauksessa voidaan informoida asianomistajaa puhelimitse)
- kutsutaan vakuutusyhtiö kuultavaksi, jos on esitetty kieltäytymistodistus

c) Vapaamuotoinen selvittäminen

- puhelin, sähköposti
- yhteystietoihin myös sähköpostiosoite
- erityisesti silloin, kun korvausvaatimus on esitutkinnan liitteenä

d) Vastaanottotodistus/haastemies

- vaatimuspyynnöt pääsääntöisesti vastaanottotodistuksella
- jos samalla kutsu sakon uhalla pääkäsittelyyn, käytetään myös vastaanottotodistusta ja vain tarvittaessa haastemiestä

6.6 VASTAAJAN HAASTAMINEN

a) Haaste/kutsu pääkäsittelyyn

- toimitaan normaalimenettelyn mukaan
- pyydetään samalla kirjallinen ennakkovastaus noin 2 viikkoa ennen istuntoa (ei kuitenkaan aivan pienissä ja yksinkertaisissa jutuissa)

b) Haaste/kirjallisen vastauksen pyytäminen ennen istunnon määräämistä

- iso juttu, ongelmallinen näyttö tai ongelmalliset vahingonkorvausvaatimukset
- vanhentumisuhka

c) Vastaanottotodistus vai haastemies

- vastaanottotodistus (”tavalliset ihmiset”, rattijuopumukset) ja juttukohtaisen harkinnan perusteella haastemies (rikosrekisteri, poste restante tms. ”taparikollisten asiat”)
- huomattava, että lyhyet käsittelyajat johtavat lyhyisiin haastamisaikoihin ja siten usein pakottavat käyttämään haastemiestä; tässä tapauksessa haastemiehen käyttö on perusteltu

6.7 ESITUTKINNAN JA ASIAKIRJOJEN TÄYDENNYTTÄMINEN

a) Uusi todistaja nimetty

- jos todistajaa on kuultu esitutkinnassa, ei tarvita täydennystä
- jos todistajaa ei ole kuultu esitutkinnassa, pääsääntöisesti täydennytetään esitutkinta hänen osaltaan ennen pääkäsittelyä
- jos asiaosaisille sopii ja tuomioistuim katsoo sen soveliaaksi (esim. yksinkertainen todistusteema), voidaan kuulla pääkäsittelyssä ilman esitutkinnan täydennyttämistä.

b) Henkilötutkinta tai YKP-selvitys puuttuu

- pyydetään syyttäjää hankkimaan
- poikkeustilanteessa tuomitaan YKP ilman selvitystä (esim. suorittanut YKP:n äskettäin)

6.8 ISTUNTOKÄSITTELYN SUUNNITTELEMINEN JA MÄÄRÄÄMINEN

a) Missä vaiheessa istunto määrätään

- tavoite: heti, kun asiakirjat saapuvat käräjäoikeuteen

b) Kuinka monta juttua istuntoon

- juttujen laatu ja laajuus ratkaisevat (huomioon tulee ottaa syyttäjän arvio käsittelyajasta)
- selviä rattijuopumusasioita noin 15–30 minuutin välein
- pahoinpitelyjutuissa kannattaa varautua todistelun laajenemiseen

c) Kenen kanssa neuvotellaan ajankohdasta ja valmistelun tarpeesta

- syyttäjän ja tiedossa olevien avustajien kanssa (isot jutut ja kiireelliset jutut; mahdollisuuksien mukaan ja tarvittaessa muulloinkin)
- ei yleensä vastaajien tai asianomistajien kanssa, ellei erityistä syytä (pikaistunto)
- huom! viran puolesta määrättävä julkinen puolustaja (ROL 2:1§3)
- infolehdelle merkintä, jos ajokorttia kiirehditty

d) Pääkäsittelyn aikatauluttaminen

- pyrkimys siihen, etteivät ihmiset turhaan joudu odottamaan käräjäpaikalla pienimmissäkään jutuissa
- usean päivän jutuissa aikataulu laadittava niin, että kunkin päivän päättyessä voi pitää päätösneuvottelun sen päivän osalta
- isoimmista jutuista kannattaa pyrkiä siihen, että ehtii kirjoittaa tuomiotakin jutun edistyessä, eli istuntoja yleensä vain kolme päivää/viikko
- jos syyttäjällä on ehdotuksia aikatauluttamisen suhteen, hän kirjaa ne infolehdelle tai on suoraan yhteydessä puheenjohtajaan

e) Valmisteluistunnon tarve

- ROL 5:10 § (jos pääkäsittelyn keskittäminen sitä erityisestä syystä edellyttää)
- isot jutut, laaja todistelu
- riitakohtien selvittäminen ja näytön karsiminen (esim. talousrikosasiassa paljon kirjallisia todisteita)

f) Laajennettu kokoonpano

- OK 2:2 § (2 tuom.+ 4 lautam.; asian laajuus tai muu erityinen syy)
- vaikea oikeuskysymys, monimutkainen tai laaja näyttö (talousrikos, virkarikos)
- käyttöä tulisi lisätä (oikeusturvan vahvistaminen, kouluttaminen)

6.9 VALMISTELUISTUNTO

-kutsutaan syyttäjä sekä vastaajien ja asianomistajien avustajat, yleensä ei tarvita vastaajia ja asianomistajia henkilökohtaisesti

-käydään läpi syyttäjän ja asianomistajien vaatimukset, vastaajien vastaukset sekä mikä on tosiseikkojen suhteen riitaista ja mitä todistelua tullaan esittämään

-etukäteen laadittu kirjallinen yhteenveto helpottaa käsittelyä

-aikataulutetaan juttu

-voidaan pitää myös puhelimitse tai muulla sopivalla tavalla, jossa puheysteys osallisten kesken (OK 5:15d; varmistettava kuitenkin oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen)

6.10 KUTSUT JA TIEDOKSIANNOT

-ROL 5:15 §

-käräjäsihteeri tarvittaessa tarkistaa vastaajan, asianomistajan ja tämän laillisen edustajan sekä todistajien osoitetiedot väestörekisteristä, vankirekisteristä ym. (syyttäjän sihteeri on jo tehnyt ko. tarkistukset)

- haasteen allekirjoittaa puheenjohtaja; kutsut, kehotukset määräykset ja muut ilmoitukset käräjäsihteeri (käräjäoikeusasetus 22 §)

- varusmiehet kutsutaan oikeusupseerin kautta

- muiden käräjäoikeuksien haastemiehille tai ulosotto-osastoille tiedoksiannettaviksi menevät haaste- ja tiedoksiantoasiakirjat lähetetään sähköpostilla

- asiakirjojen käännättäminen (haastehakemus, asianomistajien vaatimukset ym.) vie usein aikaa

- tulkki on varattava heti, kun istuntopäivä on selvinnyt; harvinaisten kielten tulkkien osalta kannattaa jo ennen istunnon määrittämistä selvittää saadaanko tulkki paikalle; kutsuttaessa tulkki lähetetään hänelle haastehakemus ja tehtävään valmistautumista varten tarvittavat muut asiakirjat salassapitomääräyksiin

a) Asianomistajan kutsuminen

- henkilökohtaisesti 200 euron sakon uhalla, jos läsnäolo on tarpeen todistelun tai vaatimusten selvittämisen johdosta (ROL 8:1 § 1; vastaanottotodistuksella, vain erityisestä syystä haastemiestiedoksianto)
- poissaolouhalla, jos läsnäolo ei tarpeen (ilmoitus istunnosta kirjeellä)
- jos ei ole esittänyt esitutkinnassa vaatimuksia tai syyttäjä on ottanut vaatimukset ajaakseen, ei mitään ilmoitusta istunnosta
- kutsu vasta kun vastaaja on haastettu tai varmistunut, että saadaan haastettua, viimeistään kuitenkin viikko ennen istuntoa
- jos aikaa pääkäsittelyyn on vähän, puhelimitse etukäteen ilmoitus asianomistajalle
- alaikäisen osalta kutsu molemmille vanhemmille

b) Todistajan kutsuminen

- aikatauluttamiseen kiinnitettävä erityistä huomiota
- 200 euron sakon uhalla
- pääsääntöisesti poliisi kutsutaan vastaanottotodistuksella; haastemiestä käytetään vain ääritapauksessa
 - joustavampi menettely olisi sopia poliisin kanssa, että poliisitodistajalle kutsu lähetetään sähköpostilla ja hänen esimiehelleen kopio kutsusta. Tällöin ei aseteta sakon uhkaa
 - käsittelypäivää suunniteltaessa selvitettävä, etteivät työtehtävät tai koulutus estä todistajan saapumista

c) Vastaajan kutsuminen

- kutsu istuntoon yleensä jo haasteen yhteydessä (ks. kohta 6)
- kutsu niin ajoissa, että ennakkovastaus voidaan saada kaksi viikkoa ennen istuntoa
- pääsääntö henkilökohtaisesti 200–400 euron sakon uhalla (haastemies)
- nuoret lähes poikkeuksetta henkilökohtaisesti
- rattijuopot yleensä henkilökohtaisesti, jos ajokiellolla voi olla merkitystä vastaajalle
- *poissaolouhalla* (ROL 8:11 §, sakko tai vankeutta enintään kolme kuukautta ja enintään 10.000 euron suuruinen menettämiskaava vaatimus eikä läsnäolo asian selvittämiseksi ole tarpeen)
 - tunnustettu, vähäinen rikos
 - asuu kaukana
- *suostumuksella* (ROL 8:12 §, enintään kuusi kuukautta vankeutta eikä läsnäolo asian selvittämiseksi ole tarpeen)
 - tunnustettu, 3–6 kk vankeutta tulossa
 - vaikea saada oikeuteen
 - haasteeseen liitetään suostumuslomake

d) Haaste-etsintäkuulutus

- haaste-etsintäkuulutus toteutetaan lomakkeella A II vastaaja
- pelkkä haaste-etsintäkuulutus ei aina ole tehokas (poliisi ei aktiivisesti etsi)
- kuulutuksen päättymispäivä muistettava merkitä

e) Nouto (ROL 8:5§2, OK 12:33§3)

- noutokuulutus toteutetaan lomakkeella A II vastaaja
- käytetään, kun käyttäytymisen perusteella aiheetta olettaa, ettei tule istuntoon
- kiinnipitäminen enintään 3 pv
- jos pakoilee tai aikaisemmin jäänyt pois; haastemiehillä näistä tietoa
- tehokkain tapa on määrätä samalla tuotavaksi joko tiettyyn istuntoon tai johonkin enintään kolmen päivän kuluttua kiinnittamisesta pidettävään istuntoon
- jos vastaaja saadaan tuotua, mutta ei ehdiä saada asianomistajia ja todistajia paikalle kolmen päivän määräajassa, voi syyttäjä vaatia vangitsemista, jolloin istunto voidaan peruuttaa ja määrätä uusi käsittelypäivä
- ei pidä määrätä noutoa niin, että istunto sattuu oman loman ajalle
- päivystävä tuomari käsittelee, jos kuulutuksen pyytjä ei ole paikalla
- noudettavan asiakirjat säilytettävä niin, että tarvittaessa päivystävä tuomari löytää ne

f) Poissaolevan vangitseminen

(pakkokeinoL 1:3 §, 14 § ja 15§3)

- syyttäjän vaadittava
- vangitsemiskäsittely neljän vuorokauden kuluessa kiinnittamisesta
- tehokas keino

g) Ilmoitus avustajalle/puolustajalle

- jos avustaja/puolustaja on tiedossa, laitetaan hänelle käsitteilyilmoitus kun haaste lähtee tiedoksiantoon
- avustajan/puolustajan olemassaolo on usein pääteltävissä esimerkiksi jutussa käytetyistä pakkokeinoista; jos vastaaja on ollut vangittuna, hänellä on yleensä ollut avustaja (syyttäjä myös merkitsee infolehdelle avustajan/puolustajan olemassaolon; ks. kohta 2)
- avustajan/puolustajan myös syytä informoida käräjäoikeutta siitä, että hän on tiettyssä jutussa avustajana/puolustajana

6.11 PÄÄKÄSITTELYN PERUUTTAMINEN ETUKÄTEEN

a) Tiedoksiantoa ei ole saatu suoritetuksi

- jos asianosaisia ei ole saatu kutsutuiksi istuntoon viikkoa ennen ajateltua istuntoa niin, että pääkäsitteily voidaan pitää, istunto pääsääntöisesti peruutetaan ja juttu poistetaan juttulistalta
- ilmoitukset peruuttamisesta ensisijaisesti puhelimitse asianosaisille ja todistajille. Ellei tämä onnistu, haastemiehen välityksellä

b) Tiedoksiannot on saatu suoritetuksi, mutta on ilmeistä, että pääkäsitteilyä ei poissaolon vuoksi saada pidetyksi

- jos laillinen este, peruutetaan istunto
- ellei laillista estettä, tarvittaessa noutoetsintäkuulutus; ellei nouto onnistu, istunto peruutetaan vasta pääkäsitteilyn alussa

c) Jutun pilkkominen

- peruutus vain osittain, jos asiaa on mahdollista käsitellä jonkun vastaajan osalta erikseen (yhteys syyttäjään)

d) Todistelun vastaanottaminen

- ROL 6:4 §:ssä mainituin edellytyksin todistelua voidaan ottaa vastaan, vaikka pääkäsitteily peruutetaan (ks myös 6:12§), kysymys poikkeustapauksesta

6.12 KÄRÄJÄSIHTEERIN TOIMENPITEET ENNEN ISTUNTOA

a) Tiedoksiantotilanteen tarkastaminen ja juttuluettelo

- noin viikkoa ennen istuntoa
- tiedoksiantotilanteen tarkastamisen jälkeen istunnon peruutus, jos tiedoksiannoissa puutteita
- juttuluettelot tiedotusvälineille

b) Asioiden yhdistäminen Sakarissa

- tehdään mielellään jo ennen istuntoa

c) Pöytäkirja- ja tuomiopohjien tekeminen

- OK 22 ja 24 luku sekä ROL 11 luku
- pöytäkirja- ja tuomiopohjat tehdään fraasipankkia hyväksikäyttäen

- asianomistajien vaatimukset tulisi kirjata Sakariin, josta ne siirretään pöytäkirjaan
- vaatimukset tulee kirjata sellaisessa muodossa, että ne voidaan siirtää suoraan tuomioon

d) Juttuluettelon toimittaminen kärjäpäivystäjälle

- juttuluettelo toimitetaan kärjäpäivystäjälle viimeistään istuntoa edeltävänä päivänä, isommissa järjestelyjä edellyttävisissä jutuissa aikaisemmin
- juttuluetteloon merkitään rikosnimikkeet

e) Rikosrekisteriotteen tulostaminen

f) Sakkolaskurin otteen tulostaminen

g) Tuomiolauselmakonseptien tekeminen

h) Asiakirjojen toimittaminen puheenjohtajalle

- hyvissä ajoin ennen istuntoa (viimeistään edellisenä arkipäivänä, mieluiten noin viikko ennen istuntoa)
- puheenjohtajalle työkappaleet haastehakemuksesta, asianomistajien vaatimuksista ja niihin annetuista vastauksista
- asiakirjojen järjestys puheenjohtajan ohjeiden mukaan, voidaan käyttää eri asiakirjaryhmille erivärisiä kansia löytämisen helpottamiseksi

i) Lautamiehille tulevat asiakirjat

- tuodaan istuntoon
- haastehakemus; asianomistajien vaatimukset ja vastaus vain isommissa jutuissa
- kirjallisia todisteita ei yleensä kopioida

j) Vastaaminen juttua koskeviin tiedusteluihin

- ennen istuntopäivää tiedusteluihin asianosaisten nimistä, asian laadusta, istuntoajasta ja istuntopaikasta sekä oikeuden kokoonpanosta vastaa kärjäsihteeri
- istuntopäivänä näihin tiedusteluihin vastaa kärjäpäivystäjä
- istunnon jälkeen ratkaisua koskeviin tiedusteluihin vastaavat syyttäjä, kärjäsihteeri tai puheenjohtaja (arkistoituja asioita koskeviin kyselyihin vastaa kuitenkin (yleis)kanslia)

6.13 TUOMARIN TOIMENPITEET ENNEN ISTUNTOA (istuntoon valmistautuminen)

- perehdytään haastehakemukseen, asianomistajien kirjallisiin vaatimuksiin ja vastaajan ennakkovastaukseen
- jos ennakkovastauksessa on tunnustus, otetaan yhteys syyttäjään todistajien peruuttamisesta
- jos nimetty uusi todistaja ks. kohta 7a
- vaikeissa asioissa perehdytään oikeuskysymyksiin
- esitutkinta-asiakirjoja ei lueta, pintapuolinen silmäily saattaa olla tarpeen aikataulun suunnittelemisen takia
- rikosrekisteriotteesta katsotaan, voiko tulla vaikeita kohtuullistamiskysymyksiä

6.14 TOIMENPITEET ISTUNNOSSA ENNEN PÄÄKÄSITTELYN ALOITTAMISTA

a) Informointi asianosaisille ja yleisölle

Oikeuden kokoonpanon esittely

- tarvittaessa esitellään oikeuden jäsenet asianosaisille (aina esittelyyn ei tarvetta, koska nimet ovat istuntosalin ulkopuolella juttuluettelossa)

Käsittelyjärjestys

- jos asianosaisilla on avustajat, tavanomaisissa jutuissa ei yleensä tarvitse informoida
- jos ei ole avustajia, on paikallaan informoida tai ainakin kysyä asianosaisilta informaation tarpeellisuudesta, ellei ole kyseessä oikeudessa usein asioinut henkilö (käräjäpäivystäjäkkin voi antaa jo etukäteen informaatiota)
- isoissa jutuissa ainakin aikataulusta tulee kertoa (samalla voidaan ottaa huomioon asianosaisten toivomuksia käsittelyjärjestyksestä)
- yleisöä voidaan informoida järjestyksenpitokysymyksistä, jos tuntuu tarpeelliselta
- odotustiloihin tietoa (esitteitä ym.) tavanomaisesta käsittelyjärjestyksestä

b) Kuvaaminen ja äänittäminen

Kuvaaminen (kamera, TV)

- kuvaaminen on sallittua vain puheenjohtajan luvalla (L oikeudenkäynnin julkisuudesta 10 § 3)
- kuvaamiseen on aina pyydettävä lupa (ilman lupaa kuvaamisesta voitaneen sakottaa em. lainkohdan ja OK 14:7 § 1 momentin nojalla)
- jos lupaa pyydetään, tulee asianosaisia kuulla
- kuvaaminen ennen käsittelyn alkua voidaan sallia muutaman, esimerkiksi viiden minuutin ajaksi
- käsittelyn aikana tapahtuvaa kuvaamista ei sallita kuin poikkeustapauksissa
- luvan myöntämistä harkittaessa on otettava huomioon asianosaisten mielipiteiden lisäksi asian laatu (esim. seksuaalirikoksissa ei yleensä sallita kuvaamista ainakaan asianomistajan sitä vastustaessa)
- kuvaamista koskeva päätös julistetaan ja merkitään pöytäkirjaan
- päätös on perusteltava
- päätöksessä mainitaan ohjeet ja rajoitukset
- jos lupaa on pyydetty jo ennakolta, voidaan antaa kirjallinen ratkaisu etukäteen
- puheenjohtajan huolehdittava järjestyksenpidosta kuvaamisenkin aikana niin, ettei esimerkiksi asiattomia kylttejä yms. päästä esittämään
- asianosaisten suojautumista sallitulta kuvaamiselta esimerkiksi kasvot peittämällä ei voitane kieltää
- huom! matkapuhelimellakin voi nykyisin kuvata ja välittää kuvaa salin ulkopuolelle (istuntosalin ovelle matkapuhelimen käyttöä koskeva kielto)

Äänittäminen

- asianosaisille ja heidän avustajilleen voidaan yleensä antaa lupa äänittämiseen, ellei siitä aiheudu häiriötä
- tiedotusvälineiden edustajien pyynnöt harkittava tapauskohtaisesti, voidaan sallia esimerkiksi syytteen ja vastauksen sekä tuomion julistamisen äänittäminen

- jos lupaa pyydetään, kuultava muita asianosaisia
- jos lupa myönnetään, huolehdittava, että salassa pidettävää ei äänitetä
- jos asia on joltain osin salassa pidettävä, ei yleensä ole aihetta antaa lupaa äänittämiseen miltään osin
- äänittämistä koskeva päätös julistetaan ja merkitään pöytäkirjaan
- päätös on perusteltava
- päätöksessä mainitaan ohjeet ja rajoitukset
- jos lupaa on pyydetty jo ennakolta, voidaan antaa kirjallinen ratkaisu etukäteen

c) Läsnäolijoiden toteaminen, vastaajan henkilötiedot

- todetaan keitä on paikalla eli syyttäjä, asianomistajat, vastaajat, avustajat ja julkiset puolustajat
- vastaajan henkilötiedot ja osoite tarkistetaan joko istunnon alussa, seuraamuskeskustelussa tai viimeistään loppupuheenvuorojen alussa

d) Oikeusapupäätökset

- samalla kun selvitetään, keitä asianosaisia on paikalla, katsotaan oikeusapupäätökset (myös julkisen puolustajan osalta takaisinkorvausvelvollisuuden selvittämiseksi, ROL 2:11 §)
- tehdään ratkaisut avustajien sijaisista ja vaihtamisista

e) Pääkäsittelyn esteiden selvittäminen

- ROL 6:2 §:n mukaan esteitä voivat olla: 1) poissaolo 2) uusi vaatimus, seikka tai todiste 3) muu este
- 1) * todetaan, ovatko kaikki käsittelyssä tarvittavat henkilöt paikalla
- * myöhemmäksi ajankohdaksi haastettujen osalta voi puhelimitse varmistaa, että tulee
- 2–3) kysytään asianosaisilta, onko tiedossa esteitä pääkäsittelylle
- toimenpiteistä kun este ilmaantuu, ks. kohta 15

f) Julkisuusratkaisut

- Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta (OikJulkL), laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (JulkL)

Yleistä

- valmisteluistunto ja pääkäsittely, asianosaisen, todistajan ja asiantuntijan kuulustelu ja kuuleminen sekä katselmus ovat pääsääntöisesti julkisia (OikJulkL 3 §)
- alle 15-vuotiaita ei yleensä päästetä istuntoon (OikJulkL 10 § 1)
- koululaisryhmillä pitää olla opettaja mukana
- yleisöä otetaan vain istumapaikoille (pj:lla on oikeus tungoksen välttämiseksi rajoittaa yleisön määrää, OikJulkL 10 § 2)
- puheenjohtaja ratkaisee yksittäistapauksittain, onko tiedotusvälineille tai asianosaisten sukulaisille annettava etuoikeus, jos kaikki halukkaat eivät sovi istuntosaliin

Pakollinen suljettu käsittely (OikJulkL 4 §)

- jos julkinen käsittely saattaisi vaarantaa valtion ulkoista turvallisuutta taikka huonontaa valtion suhteita toiseen valtioon tai kansainväliseen yhteisöön

Harkinnanvarainen suljettu käsittely (5 §)

- 1) kokonaan tai osaksi suljettu käsittely
 - rikosasia, joka koskee erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää seikkaa tai
 - alle 18-vuotias syytteessä
 - 2) tarpeellisilta osin suljettu käsittely
 - jos esitetään salassa pidettävä asiakirja tai tieto
 - murretaan kieltäytymisoikeus tai
 - kuullaan alle 15-vuotiasta tai henkilöä, jonka toimintakelpoisuutta rajoitettu
- suljetuksi voidaan määrätä asianosaisen vaatimuksesta
 - viran puolesta voidaan määrätä suljetuksi, jos siihen on erityistä syytä
 - lähtökohta julkisuus, rajoituksia mahdollisimman vähän
 - harkittava myös osittain julkisen käsittelyn mahdollisuutta (esim. jos asiaesittelyssä, todistelussa ja loppupuheenvuoroissa käsitellään salassa pidettäviä seikkoja, voi silti olla mahdollista käsitellä julkisesti syytteen ja vastauksen esittäminen)

- kuultava asianosaisia ennen ratkaisun tekemistä
- sen asianosaisen tahdolle, jonka yksityisyyttä suojataan, voidaan panna enemmän painoa kuin vastapuolen tahdolle
- julkisuusratkaisu on aina perusteltava

Vangitseminen, matkustuskielto ja todisteiden esittäminen

(OikJulkL 5a § 1 ja 9 § 3)

- julkisuus on harkinnanvarainen ennen syytteen käsittelyn alkua
- suljettu ovin voidaan määrätä käsiteltäväksi vangitsemisvaatimuksen esittäjän tai epäillyn pyynnöstä tai viran puolesta (vastoin epäillyn tahtoa julkinen käsittely vain erityisen painavasta syystä)
- suljettu käsittely tapahtuu yleensä vangitsemisvaatimuksen esittäjän pyynnöstä tutkinnallisten syiden perusteella ja yleensä pyydetään myös aineiston salaamista syyteasian käsittelyyn tai asian sillensä jäämiseen asti

Pakkokeinolain 5a luvussa tarkoitettut, ns. salaiset pakkokeinot

(OikJulkL 5a § 3)

- telekuuntelu ym. pakkokeinolain 5a luvussa tarkoitettut pakkokeinot käsitellään ja päätös julistetaan aina yleisön läsnä olematta (koskee myös lainkohtia ja tuomiolauselmaa)
- hakemuksen saavuttua sovitaan istutokäsittelyn ajan kohta
- istutokäsittely pyritään järjestämään salissa tai valmisteluhuoneessa taikka tuomarin virkahuoneessa
- vaatimuksen esittäjän tai hänen määräämänsä on oltava läsnä
- rikoksesta epäiltyä tai liittymän haltijaa ym ei kuulla (poikkeus asianomistajan liittymä, ks. PKL 5a:3 § 2 ja 6 § 2)
- tekniseen kuunteluun vakituiseen asumiseen tarkoitettussa tilassa (PKL 5a:4 § 3 ja 6a-c §) on määrättävä julkinen asiamies (asianajaja tai julkinen oikeusavustaja) valvomaan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi mahdollisesti joutuvien etuja
- asiamiehiksi määrättävältä kysyttävä suostumus

- ensisijaisesti kysytään julkisilta oikeusavustajilta, koska asianajajat eivät ole kovin halukkaita
- palkkio valtion varoista
- päätös ja aineisto tulevat julkisiksi, kun pakkokeinon käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle, jollei tuomioistuimien toisin päätä (ks pakkokeinoL 5a:11 §)

6.15 PÄÄKÄSITTELYN ESTE

a) Missä tapauksissa pääkäsitteily peruutetaan

- ROL 6:2 §:n mukaan pääkäsitteily on peruutettava, jos
 - syyttäjä, asianosainen, avustaja, todistaja tai asiantuntija on poissa
 - asianosainen haluaa esittää uuden tärkeän seikan tai uuden todisteen, johon vastapuolen on saatava tilaisuus perehtyä
 - asian ottamiselle lopullisesti käsiteltäväksi on muu este
- pyritään välttämään peruutuksia (poissaolevan tai esteellisen tuomarin, lautamiehen tai syyttäjän tilalle pyritään hankkimaan toinen; vastaajan halutessa avustajan, pyritään sellainen hankkimaan ja käsittelemään juttu myöhemmin samana päivänä jne.)
- jos syyttäjä luopuu henkilökohtaisesti todistelutarkoituksessa kuultavaksi haastetun poissa olevan asianomistajan kuulemisesta, voidaan juttu käsitellä
- jos syyttäjä luopuu henkilökohtaisesti haastetun poissa olevan vastaajan henkilökohtaisesta kuulemisesta, asiaa ei vastatajaa kuulematta voida käsitellä. Juttu on peruutettava tai lykättävä ja vastaaja haastettava uudelleen poissaolouhallalla. (Harkita voi myös, voiko vastaaja puhelimitse antaa suostumuksensa asian välittömään käsittelemiseen hänen poissaolostaan huolimatta.)

b) Pakkokeinojen käyttö asianosaisen tai todistajan ollessa poissa

- nouto samalle päivälle, jos mahdollista

- joskus riittää, että kärjäsihteeri tai puheenjohtaja soittaa poissaolevalle
- ellei nouto samalle päivälle onnistu, ilman tiedossa olevaa laillista estettä poissaolevalle tuomitaan asetettu uhkasakko ja hänet määrätään tuotavaksi istuntoon
- uuden, korkeamman uhkasakon asettaminen uutta pääkäsittelyä varten tulee kysymykseen esim. jos todistaja tai asianosainen ilmoittaa esteestä, joka ei ole laillinen, mutta kuitenkin jollakin tapaa hyväksyttävä
- syyttäjän vaatimuksesta vastaaja voidaan myös määrätä vangittavaksi, jos edellytykset ovat olemassa (PKL 1:3, 14 ja 15 § 3. Ks. kohta 10 f)
- jos vastaaja on juovuksissa, vastaaja otetaan säilöön päivän ajaksi ja pyritään käsittelemään asia saman päivän aikana. Mikäli istuntosalitilanne mahdollistaa, pääkäsittely voidaan peruuttaa ja määrätä käsittely seuraavaksi päiväksi sekä määrätä vastaaja tuotavaksi istuntoon, mikäli on aihetta olettaa, että hän ei muutoin saavu. (Tällöin poliisi voi ottaa hänet kiinni istuntopaikalla ja pitää säilössä yön yli. ROL 8:5 § 2; ks. I-SHO 2001:3)

c) **Jutun pilkkominen ja korvausvaatimuksen erottaminen**

- käsitellään niiltä osin kuin on mahdollista (esim. jos joku vastaajista on poissa, käsitellään paikalla olevien osalta, jos mahdollista)
- korvausvaatimukset voidaan erottaa käsiteltäväksi erikseen riita-asian käsittelystä säädetyssä järjestyksessä (ROL 3:3 §)
- erottaminen, jos korvausvaatimus riitainen, paljon näyttöä vaativa tai sen käsitteleminen muutoin viivyttää syytteen käsittelyä (liikennevakuutusyhtiön kuuleminen)

d) **Uuden vaatimuksen esittäminen**

- nostettua syytettä ei saa muuttaa (ROL 5:17 § 1)
- syytteen laajentaminen, uuden lainkohdan ilmoittaminen tai uuteen seikkaan vetoaminen on mahdollista ROL 5:17 §:ssä säädetyin edellytyksin
- suotavaa on, että vaihtoehtoinen syyte esitetään jo haastehakemuksessa. On myös mahdollista, että pääkäsittelyssä esitetään vaihtoehtoinen syyte; (jos se johtaisi ankarampaan

rangaistukseen kuin alkuperäinen syyte, pääkäsittely voidaan joutua peruuttamaan tai lykkäämään)

- asianomistajan yksin ajama syyte ks. ROL 7:23 §
- ks. myös ROL 3:5 § (kanne kolmatta vastaan)

e) Uuden todistajan nimeäminen

- jos uutta todistajaa on kuulusteltu esitutkinnassa, kuulustellaan todistaja, ellei siitä aiheudu vastapuolelle tai jutun käsittelylle ongelmia. Muussa tapauksessa pääkäsittely peruutetaan.
- jos todistajaa ei ole kuulusteltu esitutkinnassa, todistaja kuulustellaan, ellei siitä aiheudu jutun käsittelylle tai vastapuolelle ongelmia

f) Todistelun vastaanottaminen, kun pääkäsittely peruutetaan

- mahdollista ROL 6:4 §:n nojalla, jos todistelua ei tarvitse tai voida esittää uudelleen pääkäsittelyssä tai kuultavan saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todistelun merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa
- kohtuutonta haittaa voidaan katsoa aiheutuvan, jos kuultava joutuisi tulemaan kaukaa uudelleen ja mahdollisesti useitakin kertoja pääkäsittelyyn
- ROL 6:12 §:n mukaan todistelu on otettava vastaan uudelleen pääkäsittelyssä, mikäli sillä on merkitystä eikä estettä sen vastaanottamiselle ole

g) Uuden pääkäsittelyn määrääminen

- jos pääkäsittely joudutaan peruuttamaan, määrätään uusi käsittelypäivä jo istunnossa, jos mahdollista

6.16 PÄÄKÄSITTELYN LYKKÄÄMINEN

a) Missä tapauksissa pääkäsittely lykätään

- ROL 6:10 §:n mukaan pääkäsittely voidaan lykätä vain, jos
 - se on aloitettu ROL 6:3 §:n nojalla
 - esitetään uusi tärkeä todiste tai
 - se ennalta arvaamattoman seikan johdosta tai muusta tärkeästä syystä on välttämätöntä.
 - yhdyskuntapalveluselvityksen puuttuminen on yleensä peruste käsittelyn lykkäämiselle

b) Lykkäämisestä aiheutuvat toimenpiteet

- jatkokäsittely 14 päivän kuluessa, jos kyseessä on vangittu, matkustuskiellossa oleva tai viran toimituksesta pidätetty
- uusi pääkäsittely toimitettava lähtökohtaisesti, jos lykättynä yhteensä yli 14 päivää
- jos lykättynä yhteensä yli 45 päivää, toimitettava uusi pääkäsittely aina paitsi, mielentilatutkimukseen määrätyn jutussa
- uudesta päivästä ja poissaolouhista ilmoitetaan jo istunnossa, jos mahdollista

6.17 PÄÄKÄSITTELYN KESKEYTTÄMINEN

a) Milloin pääkäsittely keskeytetään (ROL 6: 9 §)

- jos ei voida käsitellä yhtenä päivänä

b) Keskeyttämisestä aiheutuvat toimenpiteet

- jatketaan, jos mahdollista perättäisinä päivinä
 - vähintään 3 arkipäivänä viikossa
 - jos keskiviikkona aloitettu, viimeistään seuraavana tiistaina kolmas käsittely
- isoissa jutuissa etukäteen sovitaan käsittelypäivät (usein kannattaa istua vain kolmena päivänä ja jos mahdollista valmistella tuomiota muina päivinä)
- loppulausunnon valmistelua varten enintään 3 päivää
- alussa asetetut poissaolouhat ovat voimassa koko käsittelyn ajan

6.18 ALKUKESKUSTELU

a) Syyttäjän vaatimusten esittäminen

- syytettä luettaessa tarkennukset, jos puutteita tai virheitä esim. tekoajassa, -paikassa, lainkohdissa ym. ja syytteen täydentäminen
- syytteen muuttamiskielto ROL 5:17§
- vapaudenmenetysajoissa olisi hyvä mainita kelloajat
- jos syyttäjä peruuttaa syytteen ennen pääkäsittelyä, syyttäjä lähettää päätöksen syytteen peruuttamisesta asianosaisille ja käräjäoikeus tiedustelee vastaajalta, haluaako tämä ratkaisun

käräjäoikeuden käsiteltäväksi ja asianomistajalta, ottaako tämä syytteen ajaakseen (ROL 1:12 ja 15 §)

- jos vastaajan vastaus antaa aiheutta, syyttäjä esittää vaihtoehdoisen syytteen (teonkuvaus ja lainkohdat saatava pöytäkirjaan)
- syyttäjän muut vaatimukset esitetään pääsääntöisesti syytekohdittain
- jos vastaajan nettotulot ovat vähäiset (alle 600 euroa kuukaudessa), syyttäjä ei yleensä vaadi todistelukustannuksia valtiolle tai luopuu vaatimuksesta

b) Syyttäjän ajamat asianomistajien korvausvaatimukset (ROL 3:9§1)

- syyttäjä ei tarvitse valtakirjaa
- syyttäjä ajaa vain yksinkertaisia ja selviä vaatimuksia, jotka eivät edellytä erillisen näytön hankkimista
- syyttäjä ei yleensä aja:
 - jos kuultava asianomistajaa henkilökohtaisesti todistelutarkoituksessa
 - jos asianomistaja ajaa itse rangaistusvaatimusta
 - liikenne- ja pahoinpitelyjutuissa
 - ilmeisen perusteetonta vaatimusta
- syyttäjä ei voi esittää asianomistajan puolesta rangaistusvaatimusta tai julkisoikeudellista vaatimusta
- syyttäjä voi esittää vaatimuksen vain vastaajaa vastaan
- jos useita asianomistajia, syyttäjä yleensä ajaa joko kaikkien, jotka pyytäneet, tai ei kenenkään korvausvaatimuksia
- jos syyttäjä pääkäsittelyssä luopuu uusien seikkojen takia ajamasta asianomistajan korvausvaatimusta, asianomistajalle varattava tilaisuus jatkaa tai erotettava asia erikseen käsiteltäväksi
- jos syyttäjän ajama asianomistajan korvausvaatimus hylätään joltakin osalta, syyttäjä ilmoittaa siitä heti asianomistajalle
- toimituskirja toimitetaan käräjäoikeudesta suoraan asianomistajalle

c) Paikalla olevan asianomistajan vaatimukset

- asianomistaja lukee etukäteen toimittamansa kirjalliset vaatimukset tai esittää suulliset vaatimukset ja esittää lyhyesti vaatimusten perusteet; jos asianomistajalla ei ole avustajaa, pu-

heenjohtaja voi käydä vaatimukset ja niiden perusteet läpi ja varmistaa asianomistajalta, ovatko vaatimukset vielä voimassa

- epäselvyydet poistettava materiaalisella prosessinjohtolla

d) Poissa olevan asianomistajan kirjalliset vaatimukset

- voidaan tutkia vain korvausvaatimukset, ei rangaistusvaatimuksia (ROL 3:10 § 2)
- puheenjohtaja esittelee poissa olevien kirjalliset vaatimukset perusteineen sen jälkeen, kun läsnä olevat ovat esittäneet vaatimuksensa
- pöytäkirjaan voidaan merkitä esim: ”Asianomistajan korvausvaatimukset kirjallisen vaatimuksen mukaisesti. Kirjallisesti esitettyä rangaistusvaatimusta ei käsitelty asianomistajan ollessa poissa”.

e) Vastaajan vastaus

- jos vastaajalla on avustaja, vastauksen esittää avustaja
- tunnustaminen tai kiistäminen ja perusteet lyhyesti
- jos poissaolouhalla kutsuttu vastaaja on poissa, puheenjohtaja esittelee vastaajan mahdollisesti toimittaman kirjallisen vastauksen ja ellei vastaaja ole vastausta toimittanut, puheenjohtaja yleensä esittelee vastaajan esitutkintakertomuksen (yksinkertaisessa, tunnustetussa jutussa myös syyttäjä voi tehdä tämän)

f) Materiaalisella prosessinjohtolla selvitettävä, mistä asiassa on kysymys (ROL 6:5§2)

- ei saa jäädä epäselvyyttä, mitä asianosaiset tarkoittavat (varsinkin vastaajan kiistämisen perusteet kaipaavat usein selvenystä)
- mahdolliset ristiriidat teonkuvauksen, rubriikin ja lainkoh-tien välillä on selvitettävä
- puheenjohtaja voi kiinnittää syyttäjän huomiota poisjääneeseen tunnusmerkistötekijään
- puheenjohtajan ei tule esittää uutta tosiseikastoa, joka joh-taisi ankarampaan rangaistukseen
- puheenjohtaja voi informoida asianomistajaa eri korvausla-jeista ja -perusteista sekä viivästyskorosta; tässä oltava kuiten-kin varovainen ja huolehdittava, että tuomioistuimen puolue-ettomuutta ei vaaranneta

- puheenjohtajan tulee välttää kysymyksiä, joihin vastaaminen saattaisi koitua syytetyin vahingoksi
- tuomioistuimella on yhtä laaja kyselyoikeus riippumatta siitä, onko asianosaisilla avustajat vai ei
- asianomistajaa tulee informoida totuusvelvollisuudesta jo hänen ilmoittaessaan vaatimustensa perusteet (ROL 6:5§3)
- huolehdittava, että vastaaja vastaa myös vaihtoehtoisin syytettiin
- puheenjohtajan kannattaa asiaesittelyn jälkeen esittää yhteenveto siitä, mistä on riitaa, jos siitä voi olla epäselvyyttä

g) Asian esitleminen

Syyttäjän asiaesittely

- tavoitteena pääkäsittelyn jäsentäminen
- syyttäjän väittämä tapahtumainkulku, todisteisiin voi viitata, mutta niiden sisältöä ei selosteta
- tapahtuma ja tausta ytimekkäästi
- mikä on riidatonta ja mikä riitaista
- kaikki seikat, joihin vetoaa
- kanta vastaajan vastauksessa esitettyihin väitteisiin
- myös vastaajalle edulliset seikat
- jos vastaaja tunnustanut, tunnustamisen arviointi ja rangaistuksen mittaamisen kannalta olennaiset seikat riittävät
- yksinkertaisessa asiassa todisteidenkin voi esitellä samalla (esim. tunnustettu rattijuopumus)
- monimutkaisissa jutuissa oikeussäännösten esittely voi olla hyödyllistä

Asianomistajan asiaesittely

- avustaja suorittaa
- ellei avustajaa, puheenjohtaja voi kysyä, haluaako asianomistaja lisätä jotain syyttäjän esitykseen
- täydentää syyttäjän esitystä
- korvausvaatimusten perustelu

Vastaajan asiaesittely

- avustaja suorittaa
- ellei avustajaa, puheenjohtaja voi kysyä, haluaako vastaaja käyttää asiaesittelypuheenvuoron vai tuleeeko hänen näkemyksensä esille henkilökohtaisessa kuulustelussa

6.19 PROSESSINJOHTO**a) Muodollinen prosessinjohto (ROL 6:5§1)**

- tuomioistuimen on valvottava, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä
- oikeudenkäyntiä koskeva kysymys tai asian erillinen osa voidaan käsitellä erikseen
- normaali järjestys (ROL 6:7 §);
 - 1) vaatimukset ja vastaukset lyhyesti perusteineen
 - 2) asiaesittelyssä tarkempi perustelu
 - 3) todistelu
 - 4) loppulausunnot
- jutun laadulla ja laajuudella merkitystä
- jos runsaasti syytekohtia, käsittely yleensä syytekohtittain tai tapahtumakokonaisuuksittain (syytteestä loppulausuntoon saakka)
- etukäteissuunnittelu tärkeää isoissa jutuissa

b) Kurinpito (kuuluu muodolliseen prosessinjohtoon, OK 14:6 ja 7)

- puheenjohtajan on valvottava järjestystä
- sopimaton kielenkäyttö, häiritsevää ja asiaton käyttäytyminen on estettävää
- keinot: salista poistaminen ja sakottaminen (huom. KKO 2005:70, jonka mukaan järjestyseroista ei saanut tuomita kuulematta tuomittavaa asianosaista)

Sopimaton kielenkäyttö

- solvaaminen estettävää, mutta asiallinen arvostelu sallittava
- joidenkin avustajien syyttäjään ja poliisin kohdistu-
massa arvostelussa rajanveto sopivan ja sopimattoman välillä ongelmallista
- henkilökohtaisuuksiin puututtava

Häiritsevä yleisö

- yksi huomautus; jos ei auta, poistetaan salista
- ei sallita jatkuvaa kulkemista sisään ja ulos istunnon aikana

Häiritsevä asianosainen

- ensin huomautetaan, sitten puhutellaan
- avustajaa voi kehottaa pitämään päämiehensä kurissa
- selvin päin olevan häiritsevän asianosaisen voi toimittaa pelkäävän todistajan huoneeseen
- jos asianosainen on juovuksissa niin, ettei hän ymmärrä mitä oikeudenkäynnissä tapahtuu, pääkäsittely peruutetaan sekä määrätään mahdollisuuksien mukaan seuraavaksi päiväksi ja asianosainen määrätään tuotavaksi istuntoon, jos on aihetta olettaa, ettei hän muutoin saavu. Tällöin poliisi voi ottaa hänet kiinni istuntopaikalla ja pitää yön yli säilössä oikeuteen tuomista varten (ROL 8:5§2). Sakottaa voi tuomioistuimen arvon loukkaamisesta

Kesken istunnon poistuminen (ROL 8:14§)

- sovelletaan poissaoloa koskevia säännöksiä
- jos henkilökohtainen läsnäolo edelleen tarpeen, nouto samaksi päiväksi, jos mahdollista. Jos nouto onnistuu, ei voida tuomita poissaolosakkoa (OK 12:31 §). Sen sijaan voitaneen tuomita OK 14:7 § 1 nojalla järjestysrangaistukseen
- jos henkilökohtaisesti kutsuttua on jo kuultu eikä henkilökohtainen läsnäolo enää ole tarpeen, voidaan käsitellä poistumisesta huolimatta. Jos käsittelyä jatketaan, ei voi tuomita poissaolosakkoa (ROL 8:8§2). Sen sijaan sakottaminen OK 14:7§1 nojalla lienee mahdollista, koska luvatta poistunut ei ole totellut oikeutta
- asianosaisen poistuminen on merkittävä pöytäkirjaan
- ennen tuomion julistamista poistuneelle vastaajalle on lähetettävä tuomion lopputulos ja muutoksenhakuohjeet

c) **Materiaalinen prosessinjohto** (ROL 6:5§2)

- ks. kohta 18 f (materiaalisella prosessinjohdolla selvitettävä, mistä asiassa on kysymys)
- valvottava, että asia tulee asianmukaisesti käsiteltyksi
- kysymyksiin poistettava epäselvyydet
- akkusatorinen käsittely (tuomioistuimien ei huolehdi näytön esittämisestä, syyttömyysolettama, puolustuksen suosimisen periaate)
- kontradiktorisuus (varattava tilaisuus lausua kaikesta: todisteista, rikosnimikkeistä (myös lievemmästä), seuraamuksista (myös viran puolesta tuomittavista); tuomioissa ei saa olla asianosaisille mitään sellaista yllättävää, josta ei ole saanut lausua)

6.20 TODISTELU

a) **Järjestys**

1. Kirjalliset todisteet
2. Asianomistajan kuuleminen
3. Vastaajan kuuleminen
4. Todistajien ja asiantuntijoiden kuulusteleminen
 - tämä järjestys vakiintunut, vaikka ROL 6:7§5 kohdasta voisi saada toisen käsityksen
 - todistelu otetaan vastaan syytekohdittain
 - sisäinen järjestys: syyttäjän nimeämät, asianomistajan nimeämät, vastaajan nimeämät, voidaan poiketa tarvittaessa
 - mikäli tavanomaisesta järjestyksestä poiketaan, kuultava asianosaisia

b) **Kirjalliset todisteet**

- todistusteemat ilmoitettava
- todisteet luetaan tarpeellisilta osin
- kirjallinen todiste voidaan esittää myös todistajan tai asianomistajan kuulemisen yhteydessä
- kaikkien asianosaisten saatava kommentoida kaikkia todisteita (tässä vaiheessa ei loppupuheenvuoroon kuuluvia esityksiä)
- varsinkin isoissa talousrikosjutuissa kannattaa todisteet ryhmitellä teemoittain

c) Asianomistajan kuulustelu

- informoitava asianomistajaa menettelystä ja totuusvelvollisuudesta
- jos asianomistajalla ei ole vaatimuksia, voi todistelun luotettavuuden turvaamiseksi olla paikallaan, että asianomistaja ei ole paikalla ennen kuin häntä kuullaan todistelutarkoituksessa (ROL 6.8§)
- syyttäjä aloittaa pääkuulustelun, jos hän on nimennyt asianomistajan kuultavaksi
- avustaja aloittaa vahingonkorvauksen osalta
- ellei asianomistajalla ole avustajaa, puheenjohtaja tai syyttäjä aloittaa myös vahingonkorvauksen osalta

d) Vastaajan kuulustelu

- yleensä ei ole tarpeen ilmoittaa, ettei vastaajalla ole totuusvelvollisuutta eikä velvollisuutta kertoa asiasta
- puheenjohtaja aloittaa pääkuulustelun. Jos asian luonne sitä vaatii, voidaan sopia, että pääkuulustelun aloittaa syyttäjä tai vastaajan avustaja
- puheenjohtaja tekee vain neutraaleja, täydentäviä ja epäselvyyksiä poistavia kysymyksiä
- tämän jälkeen kuulustelua jatkaa syyttäjä, asianomistajan avustaja ja lopuksi vastaajan avustaja

e) Todistajien kuulustelu

- todistajan esteettömyys selvitetään ja informoidaan menettelystä
- avopuoliso rinnastetaan aviopuolisoon
- todistaja toistaa valan tai vakuutuksen puheenjohtajan sanelun mukaan
- pääkuulustelun aloittaa todistajan nimennyt

f) Asiantuntijan kuulustelu/asiantuntevan todistajan kuulustelu

- asiantuntija on tuomioistuimen nimeämä (OK 17:44§)
- asiantunteva todistaja on asianosaisen nimeämä (OK 17:55§)
- asiantuntija antaa asiantuntijan valan tai vakuutuksen (OK 17:49§), asiantunteva todistaja todistajan valan tai vakuutuksen

- asiantuntijan pääkuulustelun aloittaa puheenjohtaja ja asian-tuntevan todistajan kuulustelun se, joka on tämän nimennyt

g) Pelkäävän todistajan ym. henkilön kuuleminen asianosai-sen tai muun henkilön läsnä olematta (OK 17:34 §)

- Todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä voidaan kuulla asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos se on tar-peen
 - suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta
 - jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää
 - jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tä-män puhussa
- uhkaava tai häiritsevä henkilö voidaan poistaa salista ja hä-nen avustajansa jää paikalle
- kuulemisen jälkeen poistetun saatava kuunnella nauhoitus ja hänelle varattava tilaisuus tehdä kysymyksiä kuullulle hen-kilölle
- istuntosaleihin on rakennettava koppi, johon pääsee uhkaa-van henkilön näkemättä, tai saatava kuuloyhteys sellaiseen istuntosalin läheisyydessä olevaan huoneeseen, johon uhkaava henkilö voidaan viedä kuulemisen ajaksi

h) Puhelin- ja videokuulustelu (OK 17:34a§)

- Edellytyksistä, joiden vallitessa todistelutarkoituksessa kuul-tavaa henkilöä voidaan kuulla videoneuvottelua tms. menetel-mää, jossa istuntoon osallistuvilla on keskenään puhe- ja nä-köyhteys, käyttäen säädetään OK 17:34a §:n 1 momentin 1-4 kohdissa. Momentin 1 ja 2 kohdissa tarkoitetuissa tapauksissa myös puhelimen käyttö on mahdollista
 - menettelytavasta on sovittava etukäteen kuultavan ja asianosaisten kanssa (kuulemispaikka, kuulemisjärjes-tys, kysyttävä palkkiovaatimus ja tilin numero)
 - kuulemispaikka voi olla esimerkiksi poliisilaitos, toi-nen käräjäoikeus tai työpaikka
 - sairasta voidaan kuulla kotonakin, jos ei voi saapua pääkäsittelyyn tai siitä aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa (1 kohta)

- esimerkiksi asiantuntevan todistajan kertomuksen uskottavuus ei aina välttämättä edellytä läsnäoloa (2 kohta)
- ulkomailla olevan kuulemisesta säädetään erikseen (HE 190/02)

i) Pääkuulustelu (OK 17:33 § 1)

- tarkoitus: saada omin sanoin spontaanisti kerrottu versio tapahtumista
- kuultavaa voi auttaa sidekysymyksillä: Mitä sitten tapahtui? Milloin, missä jne?
- esitutkintakertomuksia ei selosteta eikä lueta pääkuulustelussa (OK 17:32 § 2)
- kiellettyjä ovat:
 - johdattelevat kysymykset eli suljetut valintakysymykset (tarjoaa tietyn vastauksen tai on muutoin johdatteleva, OK 17:33 § 5)
 - mahdottomuuskysymykset (tarjotaan fakta, joka osoittaa, että kuultavan tähänastinen kertomus ei voi pitää paikkaansa)
 - vastakohtakysymykset (asetetaan vastakohtat kysymykseen, jotta saadaan kuultavan kertomus tiettyyn suuntaan)
 - teemanvaihtokysymykset (vaihdetaan todistusteemoja edestakaisin)
- vastaajan pääkuulustelun aloittaa puheenjohtaja (ks. 20d)
- muiden pääkuulustelun aloittaa yleensä kuultavan nimen-nyt
- jos asianomistajalla ei ole avustajaa, syyttäjä tai puheenjohtaja suorittaa vahingonkorvauksen osalta vastaajan ja todistajan pääkuulustelun
- jos syyttäjä ja vastaaja ovat nimenneet saman todistajan, syyttäjä aloittaa yleensä pääkuulustelun ((OK 17:32 § 4)
- syyttäjän tulee tuoda kuulustelussa esiin myös syytettä vastaan puhuvat seikat
- nimeäjälle vihamielisen todistajan pääkuulustelun voi aloittaa puheenjohtaja
- jos todistaja muuttaa käräjäoikeudessa kertomustaan nimeäjän vahingoksi, voi olla paikallaan, että pääkuulustelua jatkaa puheenjohtaja

j) Vastakuulustelu (OK 17:33 § 2)

- tarkoitus selvittää, pitääkö pääkuulustelussa annettu kertomus paikkansa
- selvitetään seikkoja, jotka heikentävät tai eliminoivat pääkuulustelussa kerrottua (esim. havainto-olosuhteet)
- johdattelevat kysymykset sallittuja asioista, joista pääkuulustelussa on kerrottu
- voidaan viitata esitutkintakertomukseen ja lukea se tarpeellisilta osin, jos se poikkeaa käräjäoikeudessa kerrotusta
- syyttäjän todistajan vastakuulustelu kuuluu vastaajan avustajalle, käytännössä kuitenkin usein syyttäjä aloittanut vastakuulustelunkin
- jos vastaajalla ei ole avustajaa, syyttäjä tai puheenjohtaja suorittaa asianomistajan ja todistajien vastakuulustelun

k) Täydentävä kuulustelu (OK 17:33 § 3)

- mahdollisuus tarkistaa yksityiskohtia tai osoittaa, että vastakuulustelussa kerrottu ei pidä paikkaansa
- jos erilaisia versioita, selvitettävä, mitä todella tarkoittaa ja miksi eri versioita
- pääsääntöisesti ei johdattelevia kysymyksiä
- nimennyt osapuoli aloittaa

l) Kielletyt kysymykset

- puheenjohtajan evättävä asiaan kuulumattomat, eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset (OK 17:32 § 5)
- kiellettyjä ja sopimattomia kysymystyyppejä:
 - perustelemattomat vaatimuskysymykset (vedotaan tai uhataan, sallittu niskoittelevaa todistajaa vastaan)
 - sekoittavat kysymykset
 - väite olemassaolevasta faktasta
 - väsyttämistaktiikkaan perustuvat kysymykset
 - testauskysymykset (ei tekemistä itse asian kanssa, vastakuulustelussa voi olla sallittu)
 - edellytyskysymykset (”pannaan sanat suuhun”)
 - hypoteettiset kysymykset (Jos A:lla olisi ollut ase, olisiko nähnyt sen?)

m) Hyvä kysymys

- yksiselitteinen ja kaikkien ymmärtämä
- käsittelee vain määrättyä kohtaa prosessiaineistosta
- on selvä tarkoitus
- edellyttää selvää vastausta
- on merkitystä todisteiden arvioinnissa
- estää epäselvyyksiä

n) Huono kysymys

- epärelevantti
- ei voi vastata aiheuttamatta väärinkäsityksiä
- saa kuulusteltavan sulkeutumaan
- ei ole avoin, vaan pakottaa vastaajan valitsemaan valmiiden vaihtoehtojen välillä

6.21 LOPPUKESKUSTELU (ROL 6:7 § 1/6)

- loppukeskustelu sisältää yleensä seuraavat osat
 - näytön arviointi ja juridinen luonnehdinta
 - seuraamuskeskustelu
 - vahingonkorvausvelvollisuus
 - oikeudenkäyntikulut
 - vastaajan henkilökohtainen puheenvuoro
- loppukeskustelussa asianosaiset esittävät käsityksensä esitetyistä todisteista ja siitä, miten asia heidän mielestään tulisi ratkaista
- loppulausunnon antaminen on syyttäjän virkavelvollisuus, muilla asianosaisilla ei velvollisuutta
- järjestys: syyttäjä, asianomistaja, vastaaja
- pääsäännön mukaan vain yksi loppulausunto/asianosainen, täydentäminen voidaan kuitenkin tarvittaessa sallia
- jos useita syytekohtia, voidaan loppulausunto antaa kunkin kohdan osalta heti, kun näyttö on otettu vastaan sen osalta; seuraamuskeskustelu tapahtuu vasta sitten, kun kaikki kohdat on käsitelty

a) Näytön arviointi ja juridinen luonnehdinta

- todistelun yhteennivominen ja arviointi
- tunnusmerkistön soveltuvuus
- muut rikosoikeudellisen vastuun edellytykset

b) Seuraamuskeskustelu

- syyttäjä esittää kantansa rangaistuslajin osalta (sakko, vankeus, YKP)
- rangaistuksen määrän osalta väljä kannanotto voi olla paikallaan (tuntuva sakko, lievä vankeusrangaistus)
- suurissa jutuissa syyttäjä voi ilmoittaa käsityksensä minimirangaistuksesta
- rikosrekisterin, henkilötutkinnan ja ykp-selvityksen esittelee syyttäjä tai puheenjohtaja

c) Vahingonkorvausvelvollisuus

- asianomistaja aloittaa

d) Oikeudenkäyntikulut

- valtion varoista maksettavien korvausten osalta myös syyttäjän ja vastapuolten kannanotot

e) Vastaajan henkilökohtainen puheenvuoro

- mikäli vastaaja haluaa, hänelle annetaan lopuksi puheenvuoro

6.22 PÖYTÄKIRJAN LAATIMINEN (OK 22 luku)

- Sakarin fraasipankissa on pöytäkirjapohjia
- kärjäsihteeri laatii ennen istuntoa pöytäkirjapohjan ja täydentää sitä istunnossa
- korvausvaatimukset kirjoitetaan sellaisessa muodossa, että ne voi siirtää sellaisenaan suoraan tuomioon
- äänitenaumat säilytetään 6 kuukautta

6.23 TUOMION LAATIMINEN (ROL 11 luku)

- Sakarissa ja fraasipankissa on tuomiopohjia ja fraaseja tavallisimpiin tilanteisiin
- liitepäätöksiä ei käytetä
- jos asiassa on monta syytekohtaa, on usein selkeämpää kirjoittaa tuomioon kukin kohta yhtäjaksoisesti alusta loppuun eli syytteestä syyksilukemiseen ja sen perusteluihin saakka
- myös seuraamusharkinnan perustelemiseen tulisi kiinnittää huomiota

6.24 TUOMION JULISTAMINEN JA ANTAMINEN (ROL 11:7 §)

- pääsääntöisesti tuomio julistetaan päätösneuvottelun päätyttyä
- pyrittävä julistamaan tuomio kansantajuisesti
- voidaan julistaa perustelut pääpiirteittäin asianosaisten suostumuksella
- jos äänestetty, kerrotaan tämä
- jos annetaan kansliatuomio (14 pv/erityisestä syyistä myöhemmin), antopäivä on ilmoitettava ja muutoksenhakuohjeet annettava
- huolehdittava, että kansliatuomiota ei anneta julkisuuteen ennen kuin se on asianosaisten saatavissa

6.25 KÄRÄJÄSIHTEERIN TOIMENPITEET RIKOSASIAN PÄÄKÄSITTELYN JÄLKEEN

a) Ilmoitukset ratkaisusta poissaollelle (konseptit/fraasipankki)

- vastaajalle
- liitteeksi muutoksenhakuohjeet
- tilisiirtolomakkeet (sakot ja korvaukset valtiolle)
- laadittava ja postitettava 1. lk kirjeessä heti tai viimeistään seuraavana päivänä

b) Pöytäkirjan viimeistely

- täydennetään mahdolliset ”avoimeksi” jääneet tiedot
- tarkistetaan pöytäkirjan oikeellisuus
- allekirjoitetaan

c) Tuomiolauselman laatiminen ja ilmoitus ratkaisusta

- tallennetaan ratkaisutiedot julistetun tuomion mukaisesti TLP-järjestelmään
- merkitään tuomion lainvoimaisuustiedot

d) Tuomiojäljennösten toimittaminen

- tuomion jäljennöksen on oltava asianosaisen saatavissa kahden viikon kuluessa julistamis- tai antamispäivästä, jos tyytymättömyyttä on ilmoitettu, ja muutoin kolmenkymmenen päivän kuluessa (OK 24:13 §)

Syyttäjä

- vain kopio tuomiolauselma, mikäli jää lainvoimaiseksi; kansliatuomio kokonaisuudessaan
- tuomiokopio liitteenä valitusosoitus määräaikaan, mikäli ilmoitettu tyytymättömyyttä

Vastaaja

- kopio tai jäljennös vain eri tilauksesta; valitusosoitus toimitetaan aina jos on ilmoitettu tyytymättömyyttä; tarvittaessa epävirallinen konsepti esim. sähköpostilla

Asianomistaja

- toimitetaan eri pyynnöstä; lainvoimaisuus merkinät, liitteenä valitusosoitus, olisi syytä olla ohjeet mm. ulosoton hakemiseksi

Muu asianosainen

- pääsääntöisesti eri tilauksesta

Viranomaiset

- toimitetaan joillekin viran puolesta; Puolustusvoimat, TEO, Stakes, Lääninhallitus, yms.

e) Tyytymättömyyden ilmoitukset

- (yleis)kanslia huolehtii Sakari-järjestelmään tehtävistä merkinnöistä ja toimittaa tyytymättömyyden ilmoituksen asian käsittelijälle
- hyväksytyt tyytymättömyyden ilmoitukset kirjataan tuomioon, jolloin merkitään myös valituksen ja vastavalituksen määräajat.

f) Tuomiolauselmien vapauttaminen

- tuomion lainvoimaisuuden tarkistaa aina asian ratkaisut puheenjohtaja
- ilmoituksen ratkaisusta allekirjoittaa puheenjohtaja tai käräjäsihteeri (konekielinen allekirjoitus)
- asia vapautetaan tuomion täytäntöönpanoa varten
- tuomiolauselmat tulee vapauttaa tuomion antamista tai julistamista seuraavan kuukauden 15. päivänä, ei kuitenkaan ennen kuin tyytymättömyyden ilmoitusaika on kulunut umpeen
- jos tyytymättömyyttä on ilmoitettu ja valitus tehty, vapauttaminen tapahtuu vastavalitusajan kuluttua umpeen

g) Asiakirjojen toimittaminen hovioikeuteen

- oikeudenkäyntiaineisto lähetetään hovioikeuden ohjeiden mukaisesti hovioikeuteen
- aineistoon liitetään valitus ja vastavalitus
- tuomio-asiakirja tallennetaan FHOT- järjestelmään hovioikeuden käytettäväksi.

h) Asiakirjojen seulonta ja arkistointi

- käräjäsihteeri seuloo asiakirjat ja vie ne arkistoitavaksi
- salassa pidettävät asiakirjat punaisiin kansiin

6.26 TUOMARIN TOIMENPITEET RIKOSASIAN PÄÄKÄSITTELYN JÄLKEEN

a) Tuomion ja pöytäkirjan tarkastaminen

b) Tyytymättömyyden ilmoitusten hyväksyminen

c) Tuomion allekirjoittaminen

- tuomion allekirjoittaa puheenjohtaja (OK 24:9 §)
- tuomio allekirjoitetaan vasta, kun kaikki muutoksenhakuunkin liittyvät merkinnät on tehty

d) Lupa tuomiolauselman vapauttamiseen

- kärjäsihteeri vapauttaa tuomiolauselmat puheenjohtajan annettua luvan (merkintä tuomiolauselmakonseptiin)

e) Tiedote

- yleistä mielenkiintoa herättäneestä ratkaisusta puheenjohtaja laatii tiedotteen, jonka kärjäsihteeri toimittaa tiedotusvälineille

f) Määräajan pidentäminen muutoksenhakua varten (OK 25:13 §)

- puheenjohtaja tekee kirjallisen päätöksen määräajan pidentämispyyntönsä johdosta
- pelkkä avustajan vuosiloma ei pääsääntöisesti ole riittävä syy määräajan pidentämiseen

7. SEURAAMUSTEN MÄÄRÄÄMINEN RATTIJUOPUMUSRIKOKSISSA

Laki tieliikennelain muuttamisesta (1103/2004, HE 104/2004) **on tullut voimaan 1.3.2005**. Sen johdosta taulukko ja teksti on päivitetty työryhmässä 18.3.2005 (Keijo Ala-Kojola, Esko Arponen, Pirjo Keisu, Kauko Kontio, Anne Kurtti, Reetta Löija, Harri Mäkinen, Jaakko Raittila, Keijo Siljander, Antti Savela ja Timo Tammiketo). Teksti on päivitetty 1.2.2006 ratkaisun KKO 2005: 132 johdosta.

7.1 SEURAAMUSSUOSITUSTAUDUKKO NS. TYYPPITAPAUKSESSA

Rattijuopumus (RL 23:3; rangaistusasteikko sakkoa – 6 kk)

Veren alkoholi- pitoisuus (promillea)	Alkoholia litrassa uloshengitys- ilmaa (milligrammaa)	Rangaistus tyyppi- tapauksessa	Ajokielto tyyppi- tapauksessa (min. 1 kk)	Ajokielto uusijalle (min. 6 kk)
0,50	0,22	30 ps	2 kk	7 kk
0,60	0,27	35 ps		
0,70	0,31	40 ps	3 kk	
0,80	0,36	45 ps		
0,90	0,40	50 ps	4 kk	8 kk
1,00	0,44	55 ps	5 kk	
1,10	0,49	60 ps		
1,19	0,52	65 ps	6 kk	9 kk

Törkeä rattijuopumus (RL 23:4; rangaistusasteikko 60 ps – 2 v)

Veren alkoholi- pitoisuus (promillea)	Alkoholia litrassa uloshengitys- ilmaa (milligrammaa)	Rangaistus tyyppi- tapauksessa	Ajokielto tyyppi- tapauksessa (min. 3 kk)	Ajokielto uusijalle (min. 1 v)
1,20	0,53	20 pv vankeutta/ 65 ps	6 kk	1 v 2 kk
1,30	0,58	25 pv vankeutta/ 70 ps		
1,40	0,62	30 pv vankeutta/ 75 ps		
1,50	0,66	35 pv vankeutta/ 80 ps		
1,60	0,71	40 pv vankeutta	7 kk	1 v 3 kk
1,70	0,75	45 pv vankeutta		
1,80	0,80	50 pv vankeutta		
1,90	0,84	55 pv vankeutta		
2,00	0,88	60 pv vankeutta	8 kk	1 v 4 kk
2,10	0,93	65 pv vankeutta		
2,20	0,97	70 pv vankeutta		
2,30	1,02	75 pv vankeutta		
2,40	1,06	80 pv vankeutta	9 kk	1 v 5 kk
2,50	1,10	85 pv vankeutta		
2,60	1,15	3 kk vankeutta	10 kk	1 v 6 kk
2,70	1,19	3 kk 10 pv vankeutta		
2,80	1,24	3 kk 20 pv vankeutta	11 kk	1 v 7 kk
2,90	1,28	4 kk vankeutta		
3,00 -->	1,32 -->	4 kk 15 pv vankeutta -->	1 v	1 v 8 kk

7.2 TAULUKON SOVELTAMISOHJEET**7.2.1 Rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen**

Kuten taulukossa on todettu, kunkin promilleryhmän yhteydessä esitetty suositus rangaistuksen määrästä ja ajokiellon pituudesta koskee rikosta, jota voidaan pitää ns. *tyyppitapauksena*. Tyyppitapauksellisuutta arvioitaessa huomioon on otettava kuljetetun ajoneuvon laatu, tieosuus jolla kuljettaminen on tapahtunut (esimerkiksi pää- tai sivutie taikka piha-alue), ajomatkan pituus,

muun liikenteen määrä, rikoksen tekoajankohta (viikonpäivä ja vuorokaudenaika) ja ajotapa (mahdolliset ajovirheet). Tyypitapauksena tekoa voidaan pitää silloin, kun kuljettaminen on tapahtunut yleisellä tiellä muun liikenteen ollessa määrältään tavanomaista ja kun ajoneuvo on pysäytetty liikennevalvonnan yhteydessä.

Ks. **KKO 1999:87**, jossa A oli syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen kuljettamalla autoa aamuyöllä yleisellä tiellä lyhyen matkan veren alkoholipitoisuuden ollessa ainakin 2,07 promillea. Kysymys rangaistuksen mittaamisesta ja erityisesti rikoslain 6 luvun 4 §:n soveltamisesta, kun vankeusrangaistuksesta saattoi olla seurauksena, että A:n omistamalle yhtiölle myönnetty taksilupa peruutettaisiin määrääjäksi tai kokonaan.

Huomionarvoista on, että mainituilla seikoilla voi olla merkitystä myös rikosnimikettä harkittaessa. Tapauksessa KKO 1995:27 teko, jossa oli kysymys lyhyestä ajomatkasta ajoneuvoliikenteeltä suljettuna olleessa pysäköintihallissa, arvioitiin veren alkoholipitoisuudesta (1,57 promillea) huolimatta rattijuopumukseksi. (Tämän ratkaisun perusteella johtopäätöksiä tehtäessä on otettava huomioon, että rikokseen sovelletun lain mukaan törkeän rattijuopumuksen alaraja oli 1,50 promillea.)

Rattijuopumuksesta tuomittava rangaistus on pääsääntöisesti sakko. Sen sijaan törkeässä rattijuopumuksessa ensisijainen seuraamus on vankeusrangaistus. Törkeissä rattijuopumuksissa sakkoa on syytä tuomita vain poikkeuksellisesti - esimerkiksi tilanteessa, jossa ensikertalaisen veren alkoholipitoisuus on alle 1,50 promillea ja teon kokonaisarvioinnissa päädytään siihen, että sakko on oikeudenmukainen rangaistus.

Rikoksen poikkeaminen tyypitapauksesta joko vähemmän tai enemmän paheksuttavaan suuntaan otetaan huomioon mittamalla rangaistus joko lievemmin tai ankarammin taulukkoa soveltaen.

Esimerkiksi mopoilijalle tai moottorikelkkailijalle rangaistus voidaan mitata taulukon osoittamaa lähtökohtaista rangaistusta lievemmin.

Rattijuopumusrikoksen uusijalle rangaistus mitataan taulukon osoittamaa lähtökohtaista rangaistusta ankarammin.

Esimerkiksi uusijan veren alkoholipitoisuuden ollessa 0,70 promillea rangaistuksen määrä voisi olla lähtökohtaisesti tuomittavan 40 ps:n sijasta 50 ps.

7.2.2 Vankeusrangaistuksen ehdollisuus

Ensikertalaisuus

Rikoslain 2 b luvun 1 §:n 1 momentin (520/2001) mukaan määrällinen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi (*ehdollinen vankeus*), jolle rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytää ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Lain mukaan ehdollisen vankeuden tuomitseminen on pääsääntö silloin, kun sille asetetut muodolliset edellytykset täyttyvät. Pääsäännöstä poikkeaminen ankarampaan suuntaan on perusteltava (ks. myös HE 177/2000 s. 12 ja 18).

Huomattava on, että edellä mainitun pykälän 2 momentin mukaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi.

Rattijuopumusrikoksissa lähtökohtana voidaan pitää sitä, että ainakin ensimmäisestä törkeästä rattijuopumuksesta tuomittava vankeusrangaistus on ehdollinen. Tosin jos veren alkoholipitoisuus on ollut 2,60 promillea tai enemmän, myös ensikertalaisen kohdalla tulee harkittavaksi vankeuden tuomitseminen ehdottomana (harkintakriteereinä siis rikoksen vakavuus ja rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys).

Uusiminen

Uusijoiden kohdalla seuraamusharkinnassa on otettava kantaa, edellä mainittujen kriteerien lisäksi, myös tekijän aikaisempaan rikollisuuteen. Tällöin lähtökohtana voidaan pitää sitä, että aikaisemmin tuomitun ehdollisen vankeuden koeajan loppupuolella tapahtuneesta toisesta (törkeästä) rattijuopumuksesta ei yleensä tuomita ehdotonta vankeutta. Sen sijaan tilanne voi olla toinen

silloin, kun toinen teko on tapahtunut aikaisemmin tuomitun ehdollisen vankeuden koeajan alkupuolella. Luonnollisesti näistä lähtökohdista voidaan poiketa, jos arvioitavana olevan rikoksen muut olosuhteet, kuten esimerkiksi rikoksen vakavuutta ilmentävä veren alkoholipitoisuus, sitä edellyttävät.

Ks.vankeusrangaistuksen ehdollisuudesta/ehdottomuudesta:

KKO 1991:112 Syytetty oli ajanut autoa nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus oli ajon aikana ollut 2,86 promillea, ja käyttänyt kaupungin keskustassa 50 kilometrin nopeusrajoitusalueella 84 kilometrin tuntinopeutta. Syytetty tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen, vaikkei häntä ollut vastaavasta rikoksesta aikaisemmin tuomittu.

KKO 1993:72 Syytetty oli kuljettanut autoa nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus välittömästi ajon jälkeen oli ollut 2,31 promillea, ja väärää kaistaa ajamalla aiheuttanut vakavan vaaratilanteen. Hän oli vuotta aikaisemmin syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen, josta hänet oli tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja oheissakkoon. Syytetty oli hakeutunut alkoholisminsa vuoksi hoitoon ja rikosten vakavuuden johdosta oli ryhtytty irtisanomismenettelyyn hänen irtisanomisekseen vakainaisesta upseerinvirasta. Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisen katsottiin vaativan rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. Ään.

7.2.3 Aiemmin tuomitun ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpano

Rikoslain 2 b luvun 5 §:n 1 momentin (520/2001) mukaan tuomioistuin voi määrätä ehdollisen vankeuden pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava *ehdottomaan vankeuteen* ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuin voi myös määrätä ehdollisen vankeuden täytäntöönpantavaksi vain osaksi.

Rattijuopumusrikoksissa oikeuskäytäntö on vakiintunut sellaiseksi, että aiemmin tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus määrätään pantavaksi täytäntöön vain poikkeuksellisesti, vaikka laissa säädetyt täytäntöönpanon edellytykset sinänsä olisivat olemassa.

7.2.4 Oheisseuraamukset

Rikoslain 2 b luvun 2 §:n 1 momentin (520/2001) mukaan jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta, voidaan sen ohessa tuomita sakkoa tai, jos ehdollinen vankeus on vuotta pidempi, vähintään 20 ja enintään 90 tuntia yhdyskuntapalvelua.

Pykälän 2 momentin mukaan rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi koeajaksi valvontaan, milloin tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Oheissakkoa käytetään vakiintuneesti oheisseuraamuksena etenkin rattijuopumusrikoksissa. Oheissakon määrän osalta peukalosääntö on se, että päiväsakkojen lukumäärä on noin puolet vankeusrangaistuksen pituudesta päivinä (esimerkiksi 60 pv ja 30 ps).

Yhdyskuntapalvelun määrääminen oheisseuraamuksena rattijuopumusrikoksissa ajankohtaistuu vain poikkeuksellisissa tapauksissa rangaistuksen pituutta koskevan lisäedellytyksen (vuotta pidempi vankeus) vuoksi.

7.2.5 Ajokielto

Ajokiellon määrääminen

Tuomioistuimen on määrättävä rattijuopumukseen tai törkeään rattijuopumukseen syyllistynyt henkilö ajokieltoon tieliikennelain 75 §:n 1 momentissa ja 78 §:ssä säädetyllä tavalla. Tieliikennelain 78 §:n 2 momentin mukaan ajokielto määrätään olemaan voimassa enintään viisi vuotta. Tuomioistuimen päätöksessä on mainittava ajokiellon viimeinen voimassaolopäivä.

Rattijuopumukseen syyllistynyt kuljettaja määrätään ajokieltoon vähintään yhdeksi kuukaudeksi ja törkeään liikenneturvallisuuden

vaarantamiseen tai törkeään rattijuopumukseen syyllistynyt vähintään kolmeksi kuukaudeksi.

Viimeksi mainitun pykälän 4 momentin mukaan ajokiellon kestosta määrättäessä on otettava huomioon ne vaikutukset, jotka toimenpiteellä on ajokieltoon määrättävän toimeentuloon ja välttämättömään liikkumiseen. Ajokiellon kestosta määrättäessä on vähennyksenä otettava huomioon aika, jonka kuljettaja on ajokieltoon johtaneen teon vuoksi ollut ilman ajo-oikeutta, taikka katsottava ajokielto väliaikaisen ajokiellon pituuden vuoksi kokonaan kärsityksi.

Tosin tieliikennelain 78 §:n 5 momentin mukaan jos moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajaa ei 75 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa tuomita teostaan rangaistukseen, ajokieltokin voidaan jättää määräämättä.

Käsillä olevassa taulukossa kunkin promilleryhmän yhteydessä esitetty suositus ajokiellon pituudesta koskee – edellä jo selostetulla tavalla – rikosta, jota voidaan pitää ns. tyyppitapauksena. Rikoksen poikkeaminen tyyppitapauksesta joko vähemmän tai enemmän paheksuttavaan suuntaan vaikuttaa myös ajokiellon pituuteen.

Uusiminen

Uusintarikoksista ajokiellon kestoksi määrätään 1.3.2005 voimaan tulleen tieliikennelain 78 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohtien mukaan:

- 1) vähintään kuusi kuukautta, jos rattijuopumukseen syyllistynyt kuljettaja on viiden vuoden aikana syyllistynyt uudelleen rattijuopumukseen tai törkeään rattijuopumukseen taikka törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen;
- 2) vähintään yksi vuosi, jos kuljettaja on viiden vuoden aikana syyllistynyt kahdesti tekoon, joka täyttää törkeän rattijuopumuksen tai törkeän liikenneturvallisuuden vaarantamisen tunnusmerkistön.

Laissa olevia vähimmäispituuksia ei voida alittaa.

Määrättäessä ajokielto 1.3.2005 voimaan tulleen tieliikennelain 78 §:n nojalla voidaan uusimisvaikutuksen perustavana tekona ot-

taa huomioon ennen lain voimaantuloa tehty rikos (KKO 2005: 132).

Ajokiellon ehdollisuus

Tieliikennelain 79 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuim voi, jollei yleinen etu muuta vaadi, määrätä ajokiellon ehdollisena, jos ajo-oikeus on ajokieltoon määrättävälle ammatin takia välttämätön tai jos siihen on muu erityisen painava syy, eikä teosta ole aiheutunut vaaraa toisten turvallisuudelle. Ajokiellon tai väliaikaisen ajokiellon aikana taikka 2 momentissa tarkoitettuna koetusajana tehdystä teosta ei voida määrätä ajokieltoa ehdollisena.

Pykälän 2 momentin mukaan ajokielto on ehdollinen tuomioistuimen asettaman määräajan (*koetusajana*), jonka pituus on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta. Koetusajana alkaa ehdollisen ajokiellon sisältävän päätöksen julistamisesta tai antamisesta. Tuomioistuimen päätöksessä on määrättävä ehdollisen ajokiellon koetusajan päättymispäivä.

Ajokiellon määrääminen ehdollisena edellyttää luotettavan selvityksen esittämistä ehdollisen ajokiellon edellytyksistä. Esimerkiksi työnantajan kirjallisiin todistuksiin on aihetta suhtautua kriittisesti.

Viimeksi mainitun pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuimen on määrättävä ehdollisena määrätty ajokielto pantavaksi täytäntöön, jos ajokieltoon määrätty syyllistyy koetusajana törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen, rattijuopumukseen tai törkeään rattijuopumukseen. Lainkohdan sanamuodon (”on määrättävä”) mukaan tuomioistuimella ei ole harkintavaltaa aiemmin tuomitun ehdollisen ajokiellon täytäntöönpanemisen suhteen (vrt. aiemmin tuomitun ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta säädetyn rikoslain 2 b luvun 5 §:n 1 momentin sanamuoto ”voi määrätä”, joka jättää tuomioistuimelle harkintavaltaa).

Tosin tieliikennelain 79 §:n 3 momentin toisen virkkeen mukaan ehdollisena määrätty ajokielto voidaan jättää määräämättä pantavaksi täytäntöön, jos kuljettajaa ei tuomita rangaistukseen.

8. VÄITTÄMISTAAKASTA JA YLIPAINO- PERIAATTEESTA DISPOSITIIVISISSA RIITA-ASIOISSA

**(oikeustieteen lisensiaatti Timo Saranpään esitelmä
Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeen vahingon-
korvausoikeutta käsitelleessä täydennyskoulutusosiossa
vuonna 2005)**

8.1 JOHDATUSTA AIHEESEEN

Seuraavassa kirjoituksessa esittelen lyhyesti ajatuksiani väittämistaakasta, josta kirjoitin keväällä 2005 hyväksytyyn lisensiaattityön.¹ Väittämistaakkaa koskeva kirjoitus ei ole tarkoitettukaan kaiken kattavaksi, ja monia sen kannalta tärkeitä teemoja voidaan rajoitetun tilan vuoksi käsitellä vain pääkohdittain. Väittämistaakkaa koskevassa kappaleessa ei sivuta vahingonkorvausoikeudellisia kysymyksiä kuin yhden esimerkin verran, sillä väittämistaakka on prosessioikeudellinen peruskäsite, jolla on merkitystä ennen muuta oikeudenkäynnin kannalta.

Kirjoituksen painopisteen voidaankin sanoa olevan todistelua koskevissa kysymyksissä. Valmistelen todistus oikeudellista väitöskirjaa, jonka yhdeksi painopisteeksi on ainakin tässä vaiheessa muodostunut alun perin norjalainen todistusratkaisumalli, joka suomalaisessa kirjallisuudessa kulkee ylipainoperiaatteen nimellä. Ylipainoperiaatetta ei suomalaisessa prosessioikeustutkimuksessa ole liiemmästi analysoitu, mutta nähdäkseni se on tutkimisen – ja esittelemisen arvoisin. Pyrin kirjoituksessani esittelemään ylipainoperiaatteen keskeisiä lähtökohtia ja ratkaisuja, joiden voidaan arvioida ilmentävän ylipainoperiaatteen mukaista ajattelua. Ylipainoperiaatteeseen sisältyvien perusratkaisujen havainnollistamiseksi kirjoituksessa käsitellään myös *Per Olof Ekelöfin* todistusteorian pääkohtia, joihin ylipainoperiaatetta pyritään vertaamaan.

8.2 VÄITTÄMISTAAKASTA

Väittämistaakasta säädetään OK 24:3.2:ssä, jonka mukaan ”asiasa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimisensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut”. Termiä ”seikka” käytetään prosessioikeudessa monessa eri merkityksessä, mutta väittämistaakka kohdistuu nimenomaan oikeustositseikkoihin, jotka on oikeuskirjallisuudessa määritelty asianosaisen vaatimisen tai vastustamisen kannalta välittömästi

¹ *Saranpää*: Väittämistaakasta. Pieniä kertomuksia oikeustositseikoista ja niihin vetoamisesta siviiliprosessissa (2005).

relevanteiksi seikoiksi.² Oikeustositseikat sijaitsevat historiallisen tapahtumainkulun tasolla, ja niitä voidaan luonnehtia vaatimuksen tai vastustamisen hyväksymisen materiaalisioikeudellisiksi edellytyksiksi. Esimerkiksi sopimukseen perustuvassa yksinkertaisessa velkomusasiassa oikeustositseikkoja on kolme: velaksianto, velan erääntyminen sekä se, että velkaa ei vielä haastehakemuksen jättämävaiheessa ole maksettu.³ Sopimuksenulkoisen vahingonkorvausvastuun edellytyksiksi voidaan määrittää vahinko, adekvaattisyys-yhteys ja vastuuperuste.

Jos asianosainen jättää vetoamatta johonkin vaatimuksensa kannalta relevanttiin seikkaan, tuomioistuin ei voi dispositiivisessa riita-asiassa huomioida sitä ratkaisussaan. Väittämistaakan keskeisin merkitys onkin siinä, että väittämistaakka yhtäältä rajaa riitaisuuden kohdetta, ja määrittää osaltaan tuomioistuimen toimivaltaa. Myös indispositiivisissa riita-asioissa noudatetaan väittämistaakkaa tietyssä laajuudessa; rikosprosessissa väittämistaakkaa vastaa syytesidonnaisuus, johon liittyvät ongelmat ovat rakenteeltaan varsin samanlaisia väittämistaakan kanssa.

Kantajana olevan asianosaisen on jo haastehakemuksessaan yksilöitävä historiallinen tapahtumainkulku, jonka hän katsoo oikeuttavan vaatimuksensa. Väittämistaakka ulottuu ainoastaan historiallisen tapahtumainkulun tasolle. Asianosaisilla ei ole katsottu olevan velvollisuutta varustaa oikeustositseikkoja oikeilla juridisilla nimityksillä.⁴ Tämä johtuu siitä, että tuomioistuin tuntee lain (*jura novit curia*), minkä vuoksi asianosaisilla ei ole oikeuttakaan

² Ks. oikeustositseikan käsitteestä esim. *Lappalainen*: Oikeustositseikka ja todistustositseikka prosessioikeudellisina peruskäsitteinä (LM 1986), s. 756–770 sekä Siviili-prosessioikeus I, s. 56, *Kuusimäki*: Oikeustositseikat ja todistustositseikat – ystäviä vai vihollisia? (LM 1994), s. 429–441 sekä ruotsinkielisestä kirjallisuudesta *Ekelöf*: Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper (1956), s. 57 ja *Boman*: Om åberopande och åberopsbörda i dispositiva tvistemål (1964), s. 8.

³ Esimerkki on alkuaan Bomanin, ks. *Boman*: Om åberopande och åberopsbörda i dispositiva tvistemål (1964), s. 10.

⁴ Ks. esim. *Lappalainen*: Alioikeus uudistus 1987–1993. Alioikeuksien yhtenäistäminen ja uusi oikeudenkäyntimenettely riita-asioissa (1994), s. sekä *Lindell*: Civilprocessen (2003), s. 60.

disponoida tuomioistuinta sitovasti oikeuskysymyksestä.⁵ Riittäväksi ei yleensä myöskään katsota sitä, että asianosainen vetoaa johonkin juridisesti värittyneeseen yläkäsitteeseen, kuten ”tuottamus”. Väittämistäkaan täyttämisen kannalta asianosaisen tulee vedota sellaiseen historialliseen tapahtumainkulkuun, jonka perusteella toisen asianosaisen voidaan arvioida menetelleen tuottamuksellisesti. Joissakin tapauksissa tuomioistuin joutuu kuitenkin vaikeisiin rajanvetoihin, kun asia- ja oikeuskysymys kietoutuvat tosiasiallisesti yhteen.

Ratkaisussa KKO 1986-II-163 otettiin kantaa ankanan vastuun ja tuottamusvastuun konstituoviin oikeustositseikkojen eroihin. A myötäpuolinen oli vaatinut työnantajaltaan B:ltä vahingonkorvausta tuottamusperusteella. A oli työskennellyt B:n palveluksessa kaivoksessa, jossa oli tapahtunut kenttää räjäytettäessä rikkipölyräjähdys. Rikkipölyräjähdys oli saattanut kaivoksen tuuletusjärjestelmän epäkuntoon. A oli tämän jälkeen päästetty kaivokseen sillä seurauksella, että hän oli syntyneen rikkidioksidin ja kaivoksen rakenteellisten puutteiden vuoksi vammautunut. A ja hänen myötäpuolensa katsoivat, että yhtiö oli syyllistynyt laiminlyönteihin henkilöiden valitsemisessa, heidän ohjeistamisessaan, heidän valvontansa suorittamisessa sekä käytännön toiminnassa, minkä vuoksi he vaativat yhtiötä vastuuseen muun ohessa silloisten työsopimuslain 32:n, työturvallisuuslain 9:n sekä vahingonkorvauslain perusteella.

Alioikeus hylkäsi kanteen sillä perusteella, ettei tuottamusta ollut näytetty. Hovioikeus oli, lausumatta tuottamuksesta, katsonut, että B:n harjoittama kaivostoiminta oli ollut erittäin vaarallista, ja tällä perusteella velvoittanut B:n mak samaan korvausta. Korkeimman oikeuden mukaan vastuu oli tällöin perustettu seikkaan, jota kanteessa ei ollut esitetty vaatimuksen perusteeksi (kaivostoiminnan erityinen vaarallisuus). Hovioikeudessa oli tapahtunut OK 31 luvun 1:n 4-kohdassa tarkoitettu oikeudenkäyntivirhe. Hovioikeuden tuomio poistettiin kantelun johdosta OK 31 luvun 1:n 4-kohdassa tarkoitettua oikeudenkäyntivirheen perusteella ja juttu palautettiin hovioikeuteen.

⁵ Pohjoismaisessa prosessioikeustieteessä *Bengt Lindell* on tosin teoksessaan *Partsaunomins gränser* (1988) esittänyt, että asianosaisille tulisi tietyin edellytyksin antaa oikeus disponoida tuomioistuinta sitovasti lain tulkinnasta ja soveltamisesta. Lindellin vaatimus, joka lienee tulkittavissa lähinnä keskustelunavaukseksi, ei kuitenkaan ole lyönyt läpi muiden prosessuaalisten keskuudessa.

Väittämistaakka on subjektiivinen, eli juuri vetoamisvelvollisen asianosaisen on vedottava siihen, jotta tuomioistuimien voisi huomioida sen ratkaisussaan.⁶ Vetoamisvelvollisuus ratkeaa materiaalisen lainsäädännön perusteella, eikä siitä voida esittää kovinkaan yksityiskohtaisia ohjeita. Väittämistaakka on syytä ymmärtää funktionaalisenä käsitteenä eli tavoitteidensa kautta: väittämistaakka rajaa riitaisuuden kohteen ja määrittää tulevan tuomion oikeusvoimavaikutusta, minkä lisäksi väittämistaakan avulla asiassa esitetty todistelu voidaan kohdentaa riitaisiksi jääneisiin oikeustositseikkoihin.⁷

Todistustositseikkojen viimekätisenä todistusteemana on aina väite jonkin oikeustositseikan olemassaolosta. Vetoamiseksi ei siten riitä, että seikka vain ohimennen mainitaan, vaan asianosaisen vastapuolen tulee saada tietää, mitä seikkoja vastaan hänen on puolustauduttava. Tuomioistuimen ei myöskään tule tulkita asianosaisten lausumia, vaan vastapuolen edun vuoksi tuomioistuimen tulee käyttää kyselyoikeuttaan silloin, kun on epäselvää, missä tarkoituksessa jokin seikka esitetään tai mitä asianosainen lausumallaan tarkoittaa. Suomessa ei ole voimassa niin sanottua kiistämistaakkaa, eli asianosaisen vastapuolella ei ole velvollisuutta nimenomaisesti kiistää seikkaa uhalla, että se muuten katsotaan toteennäytetyksi.⁸ Tuomioistuimen tulee riita-asian valmistelussa selvittää riitaisuuden kohde, eli asianosaisen suhtautuminen vastapuolensa vetoamiin oikeustositseikkoihin. Dispositiivisessa riita-asiasa asianosainen voi nimenomaisesti tunnustaa jonkin tietyn oikeustositseikan, jolloin tunnustaminen korvaa seikkaa koskevan

⁶ Ennen väittämistaakkasäännöksen ottamista lakiin suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa esitetyt näkemykset väittämistaakan subjektiivisesta ja objektiivisesta luonteesta ovat vaihdelleet suuresti. Eräänlaista välimuotoa on merkinnyt Halilan esittämä näkemys, jonka mukaan kantajaan nähden on voimassa subjektiivinen ja vastaajaan nähden objektiivinen väittämistaakka. Käytännössä tämä olisi merkinnyt sitä, että kantajan olisi tullut vedota edukseen kaikkiin seikkoihin, kun taas vastaajan eduksi tuomioistuimien olisi voinut ottaa huomioon sellaisetkin tosiseikat, jotka ilmenevät vain kantajan vetoamisista. Ks. *Halila*: Tunnustamisesta (1950), s. 269 sekä *Todistustaakan jaosta* (1955), s. 48. Halila on perustanut kantansa siihen, että kantajan esityksen luovat perustositseikaston, ja että kantaja on muutoinkin prosessin hyökkäävä osapuoli.

⁷ Ks. väittämistaakan funktioista esim. *Boman*: Om åberopande och åberopsbörda (1964), s. 18 ss.

⁸ Ks. esim. *Virolainen*: Väittämistaakasta vieläkin vähäsen (LM 2001), s. 1158.

todistelun. Muutoin oikeustosisaikan olemassaolo ratkeaa asiassa esitetyn todistelun perusteella.

Väittämistaakkaa on perusteltua soveltaa tiukasti, sillä osaltaan sen soveltaminen mahdollistaa pääkäsittelyn keskitetyn läpiviennin. Tuomioistuimen tulee kuitenkin lähtökohtaisesti käyttää materiaalista prosessinjohtoaan mahdollisimman aktiivisesti, jotta asianosaiset välttyisivät oikeudenmenetyksiltä. Dispositiivisessa riita-asiassa noudatetun preklusion (OK 6:9) vuoksi asianosaisella ei enää pääkäsittelyssä ole oikeutta vedota sellaiseen seikkaan, johon hän ei ole vedonnut valmistelussa, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevistä syistä. Väittämistaakkaan liittyykin olennaisesti tuomioistuimen prosessinjohto, ja sitä kautta väittämistaakka heijastelee myös yhtä prosessioikeuden keskeisintä periaatetta, kontradiktorisuutta. Kontradiktorisuus on ymmärrettävä laajasti siten, että se osaltaan toteuttaa myös oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Tuomioistuimen on syytä ottaa oikeudenkäynnissä keskustelunalaiseksi myös oikeuskysymys, jos tuomarin käsityksen mukaan asiaan saattaisi soveltua myös jokin muu, kuin asianosaisten esittämä oikeusnormi. Asianosaisten tulee ymmärtää oikeutensa, jotta hän osaisi vedota oikeisiin seikkoihin; tämä näkökulma menettäneeltä merkitystään, jos asianosaisella on oikeudenkäynnissä avustaja. Tuomioistuimen tulee kuitenkin pääsääntöisesti pitäytyä asianosaisten oikeudenkäyntiaineiston rajoissa, eli asianosaisia ei tulisi lähtökohtaisesti provosoida vetoamaan sellaisiin seikkoihin, joiden olemassaolosta ei kyseisessä jutussa ole viitteitä.

Kysymys prosessinjohdosta ja sen oikeasta käyttämisestä ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Tuomioistuimen prosessinjohdon tulee rajoittua asianosaisten tahtoon ja sen selvittämiseen: määräämisperiaatteen voitaisiin siten katsoa muodostavan rajat, joita tuomioistuin ei saa edes prosessinjohtoteitse ylittää. Tältä osin voitaneen kuitenkin muistuttaa, että tuomioistuimen aktiivinen prosessinjohto ei estä määräämisperiaatteen toteutumista, vaan on pikemminkin sen edellytys.⁹ Kysymyksen ratkaisemiseksi on mahdotonta esittää yksiselitteisiä

⁹ *Virolainen: Materiaalinen prosessinjohto* (1988), s. 182–183. Virolainen viittaa tältä osin Ekelöfin, joka on hänen mukaansa monissa yhteyksissä korostanut, ettei materiaalisesta prosessinjohdon harjoittaminen sellaisenaan merkitse määräämisperiaatteesta luopumista tai sen rajoittamista, vaan että määräämisperiaate luo tarvetta aineelliselle prosessinjohdolle. Samassa yhteydessä Virolainen viittaa myös monilukuisen asiasta yksimieliseen muiden prosessialistien joukkoon.

joko-tai -ratkaisusuosituksia, vaan lähinnä kysymyksen ratkaiseminen riippuu tilanteen erityispiirteistä sekä myös olennaisesti muista, kuin tuomioistuimen puolueettomuuteen liittyvistä argumenteista. On mahdollista erottaa esimerkiksi tilanteet, joissa seikka sisältyy oikeudenkäyntiaineistoon sekä sellaiset tilanteet, joissa näin ei ole. Edelleen on mahdollista erottaa näiden tilanteiden kohdalla muita erityispiirteitä, jotka vaikuttavat kyselyoikeuden käyttämiseen eri tavalla. Voidaan ajatella, että tuomioistuimen tulisi oikeudenkäynnin keskeyttämistavoitteen vuoksi pidättäytyä provosoimasta asianosaista vetoamaan sellaiseen seikkaan, jonka olemassaolosta tuomari on varma vain aikaisemman kokemuksensa perusteella. Jos kuitenkin tietynkaltaisissa tilanteissa tavanomaisesti esiintyvän seikan olemassaolosta on pieninkin viite oikeudenkäyntiaineistossa, ja seikan oikeudellisen merkityksen voidaan katsoa olevan huomattava, on tuomioistuimen erityisesti maallikoiden itsenäisesti prosessatessa syytä käyttää kyselyoikeutta asianosaisten tahdon selvittämiseksi.

8.3 OIKEUDELLISESTA RATKAISUTOIMINNASTA JA TODISTELUSTA

Oikeudellisissa ratkaisutoiminnassaan tuomioistuimien joutuu ottamaan kantaa siihen, mitä todellisuudessa väitetään tapahtuneen sekä siihen, mitä tapahtuneesta oikeusjärjestyksen mukaisesti seuraa. Oikeudellisen ratkaisutoiminnan mallina on perinteisesti pidetty syllogismia, jossa ylälauseena on normilause ja alalauseena tosiasiaväite, ja jossa ratkaisu seuraa loogisesti normilauseen soveltamisesta tosiasiaväitteeseen. Ratkaisun teossa voidaan erottaa neljä vaihetta: sovellettavien normien valinta ja niiden sisällön määrittäminen, konkreettisten tosiseikkojen valinta, normien ja tosiseikkojen välisen vastaavuuden toteaminen sekä johtopäätöksen tekeminen, eli subsumption tuloksesta riippuen joko kanteen hyväksyminen tai hylkääminen.¹⁰ Syllogismin käyttäminen oikeudellisen ratkaisutoiminnan mallina antaa ymmärtää, että ratkaisutoimintaan ei välttämättä sisälly epävarmuutta, vaan että ratkaisu seuraa loogisesti pmissistä. Näin onkin, mutta epävarmuus saattaa koskea niin oikeusnormien valintaa, tulkintaa ja soveltamista, kuin tapahtumainkulkua.

Tapahtumainkulkua koskeva epävarmuus liittyy todisteluun, joka seuraa ajallisesti ja loogisesti väittämistaakan soveltamista. Suomessa noudatettavan vapaan todistusteorian osa-alueet muo-

¹⁰ *Virolainen–Martikainen* : Pro & contra (2003), s. 30.

dostavat vapaa todistelu ja vapaa todistusharkinta, joista viimeksi mainittu liittyy tuomioistuimen todistusharkintaan. Nykyisessä järjestelmässä tuomioistuimen todistusharkintaa ei periaatteessa kahlita kiinteillä näyttösäännöillä, kuten legaalissa todistusteoriassa oli tapana, vaan riittävänä näyttönä pidetään täyttä näyttöä. Täyden näytön käsite on peräisin legaalista todistusteoriasta, mutta sillä on katsottu voitavan operoida myös vapaan todistusteorian aikana. Täytenä näyttönä pidetään sellaista todennäköisyyden astetta, joka saa asiaa harkitsevan huolellisen ja järkevän henkilön vakuuttuneeksi siitä, että väite todistelun kohteena olevan oikeustositseikan olemassaolosta on tosi.¹¹

8.3.1 Täyden näytön kritiikki

Täyden näytön määritelmä on melko mitäänsanomaton, ja sen mukainen ideaalityyppi muistuttaa melko paljon vahingonkorvausoikeudellista bonus pater familias-standardia. Täyden näytön määritelmällä ei ole saavutettu kovinkaan paljon tuloksia, sillä määritelmä ei yksilöi sen paremmin mittapuun määrittämisessä käytettyä henkilöpiiriä, kuin sitä, millaisia mittapuita todistusharkinnassa tulisi käyttää.¹² Ideaalityypillä argumentoinnin sijasta on tarkoituksenmukaisempaa pyrkiä avoimeen argumentaatioon sekä määrittämään kysymykseen tulevia, näyttökynnyksen korkeuteen ja todistustaakan jakautumiseen liittyviä tekijöitä.¹³ Tuomioistuimen todistusharkinnalle voidaan asettaa myös muita vaatimuksia. Legaalisen todistusteorian kankeat näyttösäännöt saattoivat edesauttaa väärin vapauttavien päätösten antamista; toisaalta vapaa todistusharkinta ei saisi johtaa toiseen ääripäähän, eli siihen, että tuomiot perustuvat ainoastaan tuomioistuimen subjektiiviseen

¹¹ Muotoilu on peräisin Tirkkoselta. Ks. *Tirkkonen: Uusi todistuslainsäädäntö* (1949), s. 25. Sen on omaksunut myös Halila, ks. *Halila: Todistustaakan jaosta* (1955), s. 1, alaviite 2.

¹² Vrt. *Nuutila: Rikosoikeudellinen huolimattomuus* (1996), s. 334. Viimeksi bonus pater familias-oppia on kritisoinut *Mika Viljanen*, ks. *Viljanen: Ihmisen identiteetti ja tuottamusarviointi* (LM 2005), s. 429–433.

¹³ Ks. esim. *Klami: Todistusratkaisu* (2000), s. 26.

vakuuttuneisuuteen.¹⁴ Näyttöratkaisujen tulee olla objektiivisesti perusteltavissa. Tähän on pohjoismaisessa todistusoikeudessa kiinnitetty erityistä huomiota. Aion seuraavassa esitellä lyhyesti Per Olof Ekelöfin sekä ylipainoperiaatteen kannattajien esittämät vaihtoehdot.

8.3.2 Ekelöfin todistusteoria

Ekelöf on kuvannut näyttöratkaisua kaksivaiheisena operaationa: varsinaisessa todistusharkintavaiheessa tuomioistuimien arvioi asiassa esitetyn todistelun näyttöarvon, minkä jälkeen tuomioistuin määrittää näyttökynnyksen. Ellei todisteiden yhteenlaskettu näyttöarvo yllä näyttökynnykseen asti, tuomioistuimen on sovellettava todistustaakanormeja, eli määritettävä, kumman osapuolen vahingoksi jonkin oikeustositseikan jääminen vaille riittävää todennäköisyyttä koituu. Vaikka näitä vaiheita ei ratkaisunneossa kyetä erottamaan toisistaan, on erottelua pidetty teoreettisesti tärkeänä. Tällaisen mallin mukaisessa ajattelussa näyttökynnys ja todistustaakka liittyvät yhteen, ja molemmat ovat oikeuskysymyksiä.

Käsitys on perustavassa suhteessa oikea: todistustaakan jakautumista ilmaiseva säännös, johon ei ole sisällytetty näyttökynnyksen korkeutta ilmaisevaa määrettä, on varsin vajanainen. Ekelöfin mukaan todisteiden näyttöarvo on asiakysymys, joka voidaan todistusarvometodiin sisältyvien erilaisten kaavojen avulla arvioida numeerisesti. Myös näyttökynnystä ilmaisevat normit tulee ilmaista numeerisesti tavalla, joka kuvaa vaaditun todennäköisyyden astetta. Ekelöf käyttää teoriassaan lakiteksteistä peräisin olevia ilmauksia, joita on yhteensä viisi. Alinta todennäköisyysastetta edustaa oletettava (ruotsiksi *antagligt*, n. 30–50 %), minkä jälkeen tulevat todennäköinen (*sannolikt*, n. 50 %), siviiliasioiden normaalinäyttökynnys eli näytetty (*styrkt / visat*, n. 70–80 %)

¹⁴ Huomattakoon, että legaalisella teorialla oli alkujaan kahdenlainen tavoite: yhtäältä se antoi oikeutta hakevalle suojaamaan tuomioistuimen mielivaltaa vastaan, toisaalta se auttoi myös tuomaria, jolla ei aina voinut olettaa olevan riittävää taitoa ja elämäntekemusta todistusten harkintaan ilman lain antamaa ohjausta. Suomessa legaalinen todistusteoria kuitenkin vähitellen syrjäytettiin oikeuskäytännön kautta 1800-luvun puolivälin paikkeilla vapaalla todistusten harkinnalla. Tässä uudistuksessa ratkaiseva osa oli hovioikeuksilla. Ks. tästä *Pihlajamäki: Evidence, crime and the legal profession* (1997), s. 161–165.

sekä ilmeinen (uppenbart, n. 80 %>) ja varma (säkert, 100 %).¹⁵ Todennäköisyysasteikko muodostuu (kaksisuuntaiselle todennäköisyysasteikolle rakentuen) seuraavasti:

ilmeinen – näytetty – todennäköinen – oletettava – 0 – oletettava – todennäköinen – näytetty – ilmeinen	
oikeustositseikka ei eksistoi	oikeustositseikka eksistoi

Ekelöfin teoriassa näyttökynnys, eli jokin yllämainituista muotoiluista, muodostaa ns. todistusarvopisteen, joka on kiinteä ja riippumaton konkreettisen jutun todistustilanteesta.¹⁶ Käsitys on yhteydessä hänen teleologiseen tulkintamethodiinsa sekä näkemykseensä lainkäytöstä sanktiomekanismina, jonka tarkoitus on turvata materiaalisen oikeuden säännösten yhteiskunnallinen läpilyöntikyky. Ekelöfin teoria perustuu vahvasti *Karl Olivecronan* teokseen *Beviskyldigheten och den materiella rätten* (1930). Olivecronan teoksen keskeisimmän väitteen mukaan todistustaakkasääntöjen sosiaalisten tavoitteiden tulee palvella samaa tarkoitusta kuin lainsäädännön ylipäätään.¹⁷ Tämän näkemyksen mukaan aineellisella totuudella ei ole oikeudenkäynnissä itseisarvoa, vaan aineellinen totuus joutuu väistymään lainsäädännön yleisten päämäärien hyväksi. Vaikka teleologinen metodi on prosessisääntöjen tulkinnassa tarkoituksenmukainen, ei näin vahvaa näkemystä kuitenkaan voida pitää hyväksyttävänä.¹⁸ Ekelöfin teoriaan liittyy myös muita ongelmia, kuin teleologisten tavoitteiden ylikorostaminen. Hänen tilastotieteeseen ja matematiikkaan tukeutuvat kaavansa ovat maallikoille varsin vaikeaselkoisia, minkä lisäksi niiden hyödyntämisellä voinee olla lähinnä todistusharkintaa kontrolloivaa merkitystä; Ekelöf on todennut itsekin, että todistusteoreettiset mallit eivät voi syrjäyttää intuition merkitystä todis-

¹⁵ Ks. *Ekelöf–Boman: Rättegång IV* (1982), passim. Prosenttiluvut on arvioinut *Nygaard*, ks. *Nygaard: Overvektsprinsippet ved bevis for faktisk årsakssammenheng*, teoksessa *Samfunn, Rett, Rettferdighet*, s. 482.

¹⁶ *Ekelöf–Boman: Rättegång IV* (1982), s. 78.

¹⁷ *Olivecrona: Beviskyldigheten och den materiella rätten* (1930), s. 130: ”I realiteten är saken den, ett de sociala syften som bevisbördereglerna tjänar måste vara samma syften som är bestämmande för lagstiftningen överhuvud.”

¹⁸ Ks. myös *Jokela: Oikeudenkäynti III* (2004), s. 256.

tusharkinnassa.¹⁹ Kaavojen hyödyntämisen kannalta ongelmallista on myös pyrkiä muuntamaan lakitekstin ilmauksia numeerisiksi arvoiksi: edesmenneen professori *Hannu Tapani Klamin* tuomarikunnalle teettämän kyselytutkimuksen perusteella ei voida osoittaa yhtenäisiä linjauksia, vaan käsitykset heittelivät melkoisesti.

Ekelöfin näkemystä ei olekaan yleisesti hyväksytty prosessioikeustutkimuksessa, eikä hänen todistusteoriaansa ole sanottu vaikuttaneen oikeuskäytäntöön kuin erilaisten nyrkkisääntöjen muodossa.²⁰ Sama ongelma koskee toisaalta myös muita yleisiä todistustaakkateorioita, joista yksikään ei ole täysimääräisesti toteutunut oikeuskäytännössä – tällä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että ei voitaisi osoittaa yksittäisiä vakiintuneita todistustaakkasääntöjä, jotka perustuvat joko lakiin tai oikeuskäytäntöön.²¹ Pohjoismaisten todistustaakkateorioiden yhtenä ongelmana voitaneen pitää niiden monimutkaisuutta ja teoriapitoisuutta, joka huipentuu tilastollisiin ja matemaattisiin todennäköisyyksiin perustuvissa ns. frekvenssiteorioissa, eli todistusarvo- ja todistusteemametodissa. Tanskalainen *Zable* on osuvasti todennut, että logiikkaan perustuvat todistusteoreettiset mallit ovat joko niin yksinkertaisia, että ne eivät kuvaa todistustilannetta aidosti, tai sitten niin monimutkaisia, että yksikään juristi ei kykene ymmärtämään niitä.²²

8.3.3 Ylipainoperiaate

8.3.3.1 Johdatus aiheeseen

Mielenkiintoinen ja intuitiivisesti vakuuttava todistustaakka- ja näyttökynnysproblematiikan ratkaisukeino voisi olla ylipainoperiaate, jonka kehittäjänä pidetään norjalaista *Torstein Eckhoffia*.

¹⁹ *Ekelöf-Boman*: Rättegång IV (1982), s. 24.

²⁰ *Diesen*: Bevisprövning i brottmål (1994), s. 10. Ks. Ekelöfin kaavoista *Ekelöf-Boman*: Rättegång IV (1982), s. 17–38. Ekelöfin kaavoja on Suomessa tutkinut tuomion perustelemisen apuvälineinä *Mika Huovila*; ks. *Huovila*: Periaatteet ja perustelut (2003), s. 202–210.

²¹ Ks. *Klami*: Todistusratkaisu (2000), s. 81.

²² *Zable*: Om det juridiske bevis (1976), s. 396, 400.

Hän kehitteli ajatuksiaan ensimmäisen kerran teoksessaan Tvilsrisikoen (1943), minkä jälkeen ylipainoperiaatteen omaksui ruotsalainen *Per Olof Bolding* väitöskirjassaan *Bevisbördan och den juridiska tekniken* (1951); mainittakoon, että termin ylipainoperiaate (ruots. ”överviktsprincipen”) lanseerasi oikeuskirjallisuuteen juuri Bolding.²³ Eckhoffin teoksen keskeisenä teemana oli todistelun epävarmuutta koskeva riskinjako, jonka jakamiskeinoksi Eckhoff ei todistustilanteiden konkreettisuuden vuoksi suositellut kiinteiden todistustaakkasääntöjen määrittelemistä. Ylipainoperiaate ei olekaan varsinainen todistustaakkanormi, vaan sen soveltamisella tehdään tyhjäksi erilaisten todistustaakkanormien merkitys. Ylipainoperiaatteen mukaisesti toimittaessa tuomioistuin asettaa ratkaisunsa perusteeksi kahdesta vaihtoehdosta sen, joka asiassa esitetyn todistelun perusteella vaikuttaa todennäköisemmältä; pienikin näyttöenemmys toisen vaihtoehdon hyväksi riittää siihen, että väite todistelun kohteena olevasta oikeustosituksesta katsotaan todeksi.²⁴ Toimintamalli on hyvin yksinkertainen, eikä todistusharkintaa eroteta näyttöratkaisussa näyttökynnyksestä ja todistustaakan jaosta päättämisestä erilliseksi vaiheeksi. Ylipainoperiaate voidaankin nähdä myös tuomioistuimen todistusharkinnan deskriptiivisenä kuvauksena.

Silti tai juuri siksi mallia ei ole koskaan omaksuttu suomalaisessa prosessioikeudessa: muun muassa *Tirkkonen* ja *Halila* ovat suhtautuneet siihen yksiselitteisen kielteisesti, eivätkä suomalaiset prosessualistit myöskään ole tutkineet ylipainoperiaatetta tarkemmin. Sen sijaan Norjassa ylipainoperiaate on kenties Eckhoffin vaikutuksesta noussut johtavaksi periaatteenksi, ja myös eräät tans-

²³ *Bolding*: *Bevisbördan och den juridiska tekniken* (1951), s. 28 alaviite 36. Samassa yhteydessä Bolding mainitsee, että toinen vaihtoehto ylipainoperiaatteen nimitykselle olisi Ekelöfin ehdottama ”todennäköisyysperiaate” (ruots. sannolikhetsprincipen). Bolding kuitenkin hylkää tämän vaihtoehdon, koska Boldingin mukaan ”todennäköinen” edellyttää korkeamman asteen todennäköisyyttä kuin esimerkiksi ”oletettava”, minkä vuoksi Ekelöfin termi on harhaanjohtava: yksinkertainen näyttöenemmys on riittävä.

²⁴ *Eckhoff*: *Tvilsrisikoen* (1943), s. 64 ss. ja *Bolding*: *Bevisbördan och den juridiska tekniken* (1951), s. 88 ss.

kalaiset kirjoittajat ovat hyväksyneet sen.²⁵ Periaatteen painoarvoa Norjassa kuvastanee parhaiten *Jens Edvin Skoghøy*n siviiliprosessioikeuden yleisesityksessään omaksuma kirjoittamistapa, jossa ylipainoperiaate esitetään ensin näyttöratkaisun tekoa ohjaavana periaatteena, minkä jälkeen eritellään tapauksia, joihin ylipainoperiaate ei sovellu.²⁶ Ylipainoperiaatteen merkitystä ei hänkään kuitenkaan tahdo ylikorostaa: sitä voidaan pitää ainoastaan lähtökohdiana, josta on useita poikkeuksia.²⁷ Ylipainoperiaate on vähitellen hyväksytty myös norjalaisessa oikeuskäytännössä. Läpimurtona on pidetty erästä Høyesterettin vahingonkorvausoikeudellista ratkaisua, jossa E-pillereitä käyttänyt, aivoverenvuodon saanut nainen vaati vahingonkorvausta E-pillereiden valmistajalta. Ongelmaksi nousi vahingon ja pillereiden käytön välinen syy-yhteys: Høyesterett katsoi, että vaikka aivoverenvuodon aiheutumiseen ovat saattaneet vaikuttaa muutkin syyt, pidettiin pillereiden käytön syy-yhteyttä vahingon syntymiseen kuitenkin riittävänä. Näyttökynnystä on pidetty yhdenmukaisena aikaisemmissa ratkaisuissa omaksutun ”rimelig sannsynlighetsovervekt”-kriteerin kanssa.²⁸

8.3.3.2 Ylipainoperiaate ja dispositiiviset riita-asiat

Ylipainoperiaate soveltuu hyvin lähtökohdiltaan hyvin dispositiivisiin riita-asioihin, joissa aineellisella totuudella ei ole samanlaista painoarvoa kuin indispositiivisissa riita-asioissa tai rikosasioissa – viimeksi mainittuun prosessinlajiin ei Eckhoffkaan ole katsonut ylipainoperiaatteen soveltuvan.²⁹ Dispositiivisissa riita-asioissa asianosaiset voivat disponoida asiakysymyksestä määräämisperiaat-

²⁵ Ylipainoperiaatteen hyväksyvistä kirjoittajista voidaan mainita ainakin *Tore Schei* (Høyesterettin presidentti), *Jens Edvin Skoghøy* (Høyesterettin oikeusneuvos, joka on toiminut aikaisemmin professorina) sekä *Jo Hov*. Tanskassa ylipainoperiaatteen suhtautuvat myönteisesti *Eva Smith* ja *Bernard Gomard*.

²⁶ *Skoghøy*: Tvistemål (2001), s. 673. Myös Nygaardin mukaan tosiasiallista syy-yhteyttä koskeva näyttökynnyks on Norjassa ”rimelig sannsynlighetsovervekt”, ks. *Nygaard – Hagen – Nome*: Årsak og bevis (1986), s. 15.

²⁷ *Skoghøy*: Tvistemål (2001), s. 676.

²⁸ Ks. *Hov*: Rettergang i sivile saker (1994), s. 438.

²⁹ *Eckhoff*: Tvilsrisikoen (1943), s. 108. Samaa mieltä on ollut *Bolding*. Ks. *Bolding*: Bevisbördan och den juridiska tekniken (1951), s. 86.

teen mukaisesti myöntämällä kanteen oikeaksi tai tunnustamalla yksittäisen oikeustositseikan. Asiaa ei näiden prosessitoimien osalta tutkita enempää, vaan myöntäminen ja tunnustaminen asetetaan tuomion perusteeksi sellaisenaan. Asianosaiset voivat myös vetoamislausumillaan rajata riidan kohteen tuomioistuimen tutkimisvaltaa sitovasti siten, että muita, kuin asianmukaisesti vedottuja seikkoja ei tutkita, eikä niitä myöskään voida asettaa tuomion perusteeksi. Käsittelymenetelmän mukaan todistusaineiston hankkimisesta ja esittämisestä vastaavat ensisijaisesti asianosaiset, ja tuomioistuimen toiminta on ainoastaan asianosaisten omaa toimintaa täydentävää. Tuomioistuimen on todistusharkinnassaan rajoitettava notorisia tosiseikkoja lukuun ottamatta keskitetyssä, välittömässä ja suullisessa pääkäsittelyssä esitettyyn todistusaineistoon. Ylipainoperiaatteen soveltaminen mahdollistaa kuitenkin parhaiten aineellisen totuuden saavuttamisen, sillä tällöin tuomioistuin päätyy juuri todennäköisimpänä pitämäänsä ratkaisuun.³⁰

Viime kädessä asianosaisten vastuulla on, miten oikeudenkäynnin tarkoituksenmukaisuus, eli nopeus, halpuus ja varmuus yksittäisessä oikeudenkäynnissä painottuvat. Voitaneen silti sanoa, että aineellisen totuuden tavoite on ylipainoperiaatteen mukaisesti toimittaessa rakentunut oikeudenkäynnin sisään siten, kuin vuoden 2002 siviiliprosessioikeusuudistuksessa edellytetään: asianosaiset voivat disponoida riidasta mieleisensä, minkä jälkeen tuomioistuin tähän aineistoon rajoittuen päätyy todennäköisimpänä pitämäänsä ratkaisuun.³¹ Ylipainoperiaatteen soveltamisesta ei välttämättä seuraa, että tuomioistuimen ei tulisi käyttää prosessinjohtoaan todistusaineiston rikastamiseen. Jos tuomioistuin valmisteluistunnossa arvioi, että asianosaisten todistusaineisto ei sisällä jostakin oikeustositseikasta riittävästi näyttöä, se voi kehottaa asianosaista täydentämään todisteluaan. Asian laadulla on luonnollisesti merkitystä prosessinjohtoon käyttämisessä, samoin kuin

³⁰ Ks. esim. *Bolding*: Bevisbördan och den juridiska tekniken (1951), s. 94.

³¹ Ks. siviiliprosessioikeusuudistuksen lähtökohdista esim. *Sippo–Välimaa*: Siviiliprosessin muutetut säännökset (2003), s. 106: ”Siviiliprosessin luonteen ja siinä noudatettavien keskeisten rooliperiaatteiden (määräämisperiaate ja käsittelymenetelmä) vuoksi siviiliprosessiuudistuksessa ei tehty merkittäviä muutoksia lähtökohtaan, jonka mukaan asianosaisilla on päävastuu riita-asian eteenpäinviemisestä.”

esimerkiksi sillä, sisältyykö prosessiaineistoon viitteitä tällaisen seikan olemassaolosta.

Ylipainoperiaatteen on katsottu soveltuvan dispositiivisten riitaasioiden oikeudenkäyntiin myös sen vuoksi, että sitä sovellettaessa yhtä osapuolta ei suosita toisen kustannuksella. Ylipainoperiaate ei kuitenkaan sovellu tapauksiin, joissa todistustaakan jaosta säädetään laissa³²; sitä ei voida siten soveltaa esimerkiksi tapauksessa, jossa raskaana ollut nainen vaatii entiseltä työnantajaltaan korvausta irtisanomisestaan, jonka hän katsoo johtuneen ainoastaan raskaudestaan. Työsopimuslain 7 luvun 9.2:ssä on omaksuttu käännetty todistustaakka, eli säännöksessä asetetun presumption mukaisesti irtisanomisen katsotaan johtuneen työntekijän raskaudesta, ellei työnantaja osoita irtisanomiselle muita (työsopimuslaissa hyväksytyjä) perusteita.

Ylipainoperiaatteen soveltuminen näyttökynnystä ilmaisevien säännösten soveltamiseen on sen sijaan varsin vaikea: esimerkiksi näyttökynnystä normaalivaatimuksesta lieventävät säännökset ovat ongelmallisia. Kauppakaaren 10 luvun 14.1:ssä ammattimaiselle luotonantajalle asetetaan velvollisuus selvittää pantinantajana olevalle luonnolliselle henkilölle ne edellytykset, joiden perusteella suoritus voidaan periä pantista sekä muut panttaukseen liittyvät oleelliset seikat; ja jos selvitys annetaan kirjallisena, on se säännöksen mukaan annettava viimeistään panttaussitoumusta edeltävänä päivänä. KK 10:14.2:n mukaan pantinantajan vastuuta voidaan sovitella, jos luotonantaja on laiminlyönyt 1 momentin mukaisen velvollisuuden ja sen voidaan olettaa vaikuttaneen sitoumuksen antamiseen. Voitaneen sanoa, että tässä tapauksessa sovittelua koskeva näyttökynnys on varsin alhainen, mihin ovat vaikuttaneet materiaalsen oikeuden tavoitteet: ei voitane pitää hyväksyttävänä, että ammattimainen luotonantaja voisi hyötyä laiminlyönnistään pantin antaneen yksityishenkilön kustannuksella. Toinen säädöstekninen vaihtoehto olisi ollut asettaa presumptioksi se, että laiminlyönti olisi vaikuttanut pantin antamiseen, jolloin luotonantajalla olisi käännetty todistustaakka.

³² Ks. tarkemmin *Skoghøy: Tvistemål* (2001), s. 683.

Ongelma liittyy kuitenkin yleisemmin siihen, millaista todennäköisyyttä näyttökynnysten voidaan katsoa vaativan. Skoghøy on edellä mainittua Ekelöfin näyttövaatimusasteikkoja muotoillen esittänyt seuraavanlaisen muotoilun³³:

mahdollinen	–	todennäköinen	–	todistettu	–	ilmeinen	–	varma
0 % todennäköisyys				50 %				100 % todennäköisyys

Lähtökohtainen väittämäni on, että ylipainoperiaate on kuitenkin joissakin tapauksissa aineellisen oikeuden tavoitteiden mukainen todistusharkintaperiaate, minkä lisäksi siihen voidaan pyrkiä sisällyttämään sellaisia argumentteja, joita on tavallisesti käytetty määrittämään todistustaakan jakoa sääntelemättömissä tilanteissa. Tällaisia argumentteja ovat ainakin 1) kokemusperäinen todennäköisyys, 2) osapuolten aihe ja mahdollisuudet esittää näyttöä riidanalaisesta kysymyksestä sekä 3) aineellisen oikeuden tarpeet.³⁴ *Nähdäkseni argumenttien käyttöarvo ei rajoitu ainoastaan todistustaakan jakautumista koskevan kysymyksen ratkaisemiseen, vaan niitä voidaan hyödyntää myös näyttökynnyksen määrittämisessä.* Kuten edellä on todettu, ylipainoperiaatteen soveltamisessa todistustaakkaa ei aseteta ennakkolisesti kummallekaan osapuolelle, minkä lisäksi abstrakti näyttökynnys samaistetaan konkreettisesti todistustilanteessa esitettyyn todennäköisyysnäyttöön. Aion seuraavassa esitellä kahta korkeimman oikeuden vahingonkorvausoikeudellista ratkaisua (KKO 1993:80 ja 1995:53) sekä analysoida niihin liittyviä kysymyksiä ylipainoperiaatteen sekä sen soveltamiseen liitettävien argumenttiryhmiä kannalta. Molemmissa ratkaisussa keskeiseksi nousi kysymys syy-yhteydestä.

³³ *Skoghøy*: Tvistemål (2001), s. 674. Ks. kuitenkin *Nygaard*: Overvektsprinsippet ved bevis for faktisk årsakssammenheng, teoksessa Samfunn, Rett, Rettferdighet, s. 480, jossa Nygaard katsoo ylipainoperiaatteen rakentuvan kaksisuuntaiselle todennäköisyydelle.

³⁴ *Jokela*: Oikeudenkäynti III (2004), s. 255–257.

8.3.3.3 Syy-yhteysvaatimuksesta vahingonkorvausoikeudessa

Hemmo on todennut, että juridista syy-yhteyttä koskevan keskustelun lähtökohtiin on pitkään kuulunut luonnontieteellisen (faktisen) ja oikeudellisen kausaliteetin suhde. Juridinen arviointi rakentuu luonnontieteelliselle perustalle, minkä vuoksi esimerkiksi kemiallisen altistuksen ja sairauden välisen syy-yhteyden oikeudellisen päätöksenteon pohjaksi vaatii hänen mukaansa sitä, että tällaista aiheutumissuhdetta pidetään lääketieteessä selvitettyinä tai ainakin riittävän todennäköisenä. Silti oikeudellinen syy-yhteysvaatimus ja muita tarkoituksia varten muodostetut kausaliteettikäsitteet eivät aina seuraa toisiaan.³⁵ Korkeimman oikeuden ratkaisu 1995:53 on problematiikan kannalta erityisen havainnollistava. Toisaalta myös ratkaisussa 1993:80 sivutaan samankaltaista ongelmaryhmää. Todistustaakan jakautumisen kannalta kyseiset ratkaisut eivät ole erityisen merkittäviä, sillä niissä kantaja täytti todistustaakkansa. Molemmissa tapauksissa olennaista mielestäni on, että niissä korkein oikeus on aineellisen oikeuden tavoitteiden toteutumisen vuoksi alentanut näyttökynnystä siitä, mitä normaalisti vaaditaan.

8.3.3.3.1 KKO 1995:53

Ratkaisussa korkein oikeus katsoi valtion pakollisen rokotuksen järjestäjänä olevan ankarassa vastuussa rokotuksen aiheuttamasta vahingosta, jota rokotuksen toimeenpanneet viranomaiset sen paremmin kuin rokotettavat henkilöt eivät olleet kyenneet ennakoimaan. Ratkaisuoitsake kuuluu seuraavasti:

Valtion viranomaiset olivat uhkaavan polioepidemian torjumiseksi järjestäneet niin sanotun massarokotuksen. Rokotuksen saatuaan A oli sairastunut. Vaikka rokotuksen ja sairauden syy-yhteyttä ei voitu pitää lääketieteellisesti selvitettyinä, A:n katsottiin riittävästi näyttäneen syy-yhteyden rokotuksen ja sairastumisen välillä.

Ään.

Valtio rokotuksen toimeenpanijana veloitettiin korvaamaan rokotuksen aiheuttama yllättävä vahinko, jota enempää rokotuksen toimeenpanijat kuin rokotettavat itse eivät olleet pystyneet ennakoimaan.

³⁵ *Hemmo*: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja (2002), s. 87.

Kyseisessä ratkaisussa vuonna 1983 syntynyt kantaja vaati valtiolta vahingonkorvausta henkilövahingosta, jonka hän katsoi aiheutuneen rokotuksesta. Lääkintöhallitus oli vuonna 1985 käynnistänyt valtakunnallisen poliorokotusohjelman koko väestön rokottamiseksi poliota vastaan Polio-Sabin-rokotteella polioepidemian pysäyttämiseksi. Kantajan käsityksen mukaan hänellä ei ollut tosiasiallista mahdollisuutta kieltäytyä rokotuksen ottamisesta, vaikka muodollista velvollisuutta rokotuksen ottamiseen ei ollut. Noin kahden viikon kuluttua rokotuksesta kantaja oli alkanut saada hänelle entuudestaan tuntemattomia oireita, joiden kliinisissä lääkärintutkimuksissa todettiin sopivan Guillaun-Barré-nimiseen tautiin. Taudin jälkiseurauksena kantajalle oli kehittynyt sensorinen polyneuropatia, eli tuntohermoihin laajasti vaikuttava hermosoluhäiriö.

Kihlakunnanoikeus hyväksyi kanteen, vaikka taudin syytä tai aiheutumismekanismeja ei asiassa esitettyjen asiantuntijalausuntojen mukaan tunnettu lääketieteessä. Todistusharkinnassa kihlakunnanoikeus turvautui eliminaatiotodisteluun. Kihlakunnanoikeus katsoi näytetyksi, että kantaja oli ennen rokotuksen ottamista ollut terve lapsi, eikä hänessä ollut esiintynyt rokotteen saamisen ja taudin puhkeamisen välisenä aikana mitään muita havaittavia infektioitauteja. Infektioitaudeilla oli merkitystä asiassa siksi, että tauti edellytti asiantuntijoiden mukaan usein, mutta ei aina infektioitauteja, jollaisen aiheuttajana voi olla moni erilainen mikrobi. Jopa hyvin vähäoireisten tai oireettomien infektioiden oli arveltu voivan laukaista sanotun oireyhdistelmän. Jutussa oli kuultu todistajana kantajaa hoitanutta lääkäriä, jonka kertomuksen perusteella sairaus ei ollut johtunut ainakaan elimistöissä tutkimusajankohtana havaittavissa olleesta virusinfektiosta. Näin ollen taudin muiksi mahdollisiksi laukaisijoiksi jäivät kihlakunnanoikeuden mukaan sanottu poliorokote, oireeton virusinfektio tai muu syy. Kahden viimeksi mainitun osalta ei kihlakunnan mukaan ollut esitetty mitään lääketieteellistä, edes mahdollista selvitystä, vaan pelkästään arvailuja ja oletamuksia. Sen sijaan Sabin-rokotteen osuudesta taudin mahdollisena laukaisijana oli esitetty siinä määrin painavia lääketieteellisiä perusteita, että kihlakunnanoikeus katsoi Sabin-rokotteen todennäköisesti aiheuttaneen kyseisen taudin kantajas-

sa. Kihlakunnanoikeuden mukaan kantaja oli riittävässä määrin näyttänyt toteen rokotteen ja taudin välisen syy-yhteyden.

Valtio valitti hovioikeuteen, joka äänestysratkaisussaan hylkäsi kanteen. Hovioikeuden enemmistön mukaan kantajan sairastuessa liikkeellä oli ollut ainakin ”villii” poliovirusta, influenssa A- ja B-virusta sekä rotavirusta. Myös oireeton infektio saattoi laukaista Guillain-Barré-oireyhtymän. Näin ollen usea seikka oli hovioikeuden enemmistön mukaan mahdollinen kantajan saaman oireyhtymän laukaisijana, eikä rokotus ollut muita seikkoja todennäköisempi oireyhtymän laukaisevaksi syyksi. Pelkkä mahdollisuus, että kantajan sairauteen oli ollut syynä hänen saamansa Sabin-rokotus, ei enemmistön mukaan riittänyt osoittamaan syy-yhteyttä rokotuksen ja sairastumisen välillä.

Korkeimman oikeuden ratkaisu syntyi myös äänestyksen tuloksena, tosin sillä erotuksella, että myös vähemmistöön jääneet oikeusneuvokset hyväksyivät kanteen. Korkein oikeus viittasi siihen, että asiassa oli esitetty laajasti lääketieteellistä selvitystä muun muassa Guillain-Barré-oireyhtymän ja Sabin-rokotuksen yhteydestä, ja vaikka Sabin-rokotuksen ja kantajan sairauden välistä syy-yhteyttä ei voitu pitää lääketieteellisesti selvitettyinä, esitetyn selvityksen perusteella voitiin kuitenkin otaksua, että rokotus on kantajan sairauden syy. Kantaja oli korkeimman oikeuden mukaan asian laatu ja hänen käytettävissään olevat todistelumahdollisuudet huomioon ottaen riittävästi näyttänyt syy-yhteyden rokotuksen ja sairauden välillä. Kun massarokotuksen yhteydessä ei ollut mahdollista tutkia yksilöllisesti jokaista rokotettavaa ja häneen liittyviä riskitekijöitä, ja koska rokotuksen ottamiseen oli syynä ollut myös yleinen etu (polioepidemian torjuminen), korkein oikeus katsoi, että rokotuksen toimeenpanijan tulee kantaa vastuu rokotuksen aiheuttamista yllättävistä vahingoista, joita enempää rokotuksen toimeenpanijat kuin rokotettavat itse eivät ole pystyneet ennakoimaan.

8.3.3.3.2 KKO 1993:80

Rakennukselle oli aiheutunut vaurioita routimisesta. Rakennuksen omistajan katsottiin saattaneen vesilaitoksen lähellä rakennusta avo-ojaan suorittaman veden juoksutuksen syy-yhteyden routimiseen niin todennäköiseksi, että kunta vesilaitoksen omistajana veloitettiin korvaamaan vauriot, kun se ei ollut näyttänyt, ettei juoksutusvoimain ollut routimisen syy.

Kantaja vaati kunnalta vesilaitoksen omistajana vahingonkorvausta routimisen asunnolleen aiheuttamista vahingoista. Kunta oli vesilaitoksen omistajana vuosina 1977–1988 talvisin vesijohdotputken jäätyksen estämiseksi sekä vuosina 1983 ja 1984 myös kesällä juoksuttanut runkovesijohdosta vettä useita kuutiometrejä vuorokaudessa kantajan kiinteistön kohdalle tien sivuojaan noin 10–15 metrin etäisyydelle rakennuksesta. Ojasta vettä oli imeytynyt maaperään ja valunut myös ojaa alempana sijaitsevalle kiinteistölle. Todistajien havaintojen mukaan kesäisin kiinteistöllä oli ollut iso vesilammikko. Talvella lumen alla oli ollut vettä, joka oli virrannut rakennusta kohti, ja rakennuksen sokkelin ympärillä oli ollut vettä ja märkää mutaa.

Kantajan rakennus oli sijainnut routivalla maaperällä. Ensimmäinen halkeama kantajan asuinrakennuksen sokkelissa oli havaittu vedenjuoksutuksen alkamisen jälkeen vuonna 1979, ja halkeamia oli yhteensä ollut ainakin 20. Sisällä talossa oli vuoden 1978 jälkeen ilmennyt myös usean millimetrin levyisiä rakoja ja tapetit olivat repeilleet. Myös ovien sulkeminen oli vaikeutunut ja sisälämpötila oli laskenut. Vauriot olivat aiheutuneet routimisesta, ja korkeimman oikeuden mukaan jutussa oli kysymys siitä, oliko routiminen johtunut veden juoksutuksesta vai siitä riippumatta. Molemmat syyt olivat korkeimman oikeuden mukaan mahdollisia. Kunnan lausumien mukaan vaurioiden aiheutuminen juoksutuksesta olisi ollut mahdollista, jos maaperä rakennuksen ympärillä olisi syksyllä routaantuessaan ollut imeytyneestä juoksutusvedestä vettynyttä.

Esitetyn selvityksen perusteella ei korkeimman oikeuden mukaan ollut varmuudella pääteltävissä, mikä oli ollut vauriot aiheuttaneen routimisen syy. Saatavissa olleella ja esittämällään selvityksellä vaurioiden laadusta ja niiden havaitsemisajankohdasta sekä toisaalta veden juoksuttamisesta ja sen leviämisestä kiinteistöllä kantaja oli kuitenkin saattanut juoksutuksen ja rakennusvaurioiden syy-yhteyden niin todennäköiseksi, että kunnan torjuakseen korvausvelvollisuuden olisi pitänyt näyttää, että juoksutus ei ole voinut olla syynä tai ainakaan ainoana syynä. Tätä kunta ei ollut näyttänyt, minkä vuoksi se tuomittiin korvaamaan kantajalle aiheutuneet vahingot kihlakunnanoikeuden arvion suuruisena.

8.3.3.3 Korkeimman oikeuden ratkaisujen vertailu ja arviointi

Molemmissa ratkaisuissa keskeiseksi nousi, joskin eri tavalla, kysymys syy-yhteydestä. Poliorokotustapauksessa kantajan sairauden ja hänen saamansa rokotuksen syy-yhteyttä ei ollut selvitetty lääketieteellisesti, kun taas routimISRatkaisussa korkeimman oikeuden perustelujen kirjoittamistavasta voitaneen päätellä, että routimisen syy olisi sinänsä ollut selvitettävissä, mutta syytä ei kyetty esitetyn selvityksen perusteella varmuudella päättelemään. Ratkaisuissa kiinnitetään kuitenkin huomiota muun ohessa asianosaisten todistelumahdollisuuksiin.

Lääketieteellisen syy-yhteyden toteennäyttäminen saattaa tapauskohtaisesti olla mahdotonta, minkä vuoksi näyttövaatimusta on katsottu voitavan alentaa melko alhaiseksi.³⁶ Oikeuspoliittisesti ratkaisu oli silti merkittävä, sillä siinä ankara vastuu ulotettiin toimintaan ilman tuolloin voimassa olleen kirjoitetun lain säännöstä. Tähän oli kuitenkin painavia perusteita, sillä kysymys oli joukkomittaisesta ja tosiasiallisesti pakollisesta rokotuskampanjasta, joka toteutettiin yleisen edun vuoksi. Kantajana toimineelle yksityishenkilölle aiheutuneet henkilövahingot olivat varsin vakavia ja enakoimattomia, joten riskinjako on kaikki edellä mainitut seikat huomioon ottaen pidettävä kohtuullisena. Kyseisen ratkaisu voidaan mallintaa ylipainoperiaatteen avulla, vaikka siinä vahinkojen aiheutumiselle oli esitetty useita vaihtoehtoja – ylipainoperiaatteen perussovellutuksessaan vaihtoehtoja on vain kaksi.

Jos valittavana on kolme tai useampia vaihtoehtoja, arviointi etenee siten, että päävaihtoehdot jaetaan kahteen ryhmään, joita kutsun termeillä X ja ei-X. Poliorokotusratkaisussa vaihtoehdoksi X (eli kantajan näkemys) voidaan määritellä ”rokotus aiheutti Guillain-Barré-oireyhtymän” tai ”rokotuksen ja Guillain-Barré-oireyhtymän välillä on riittävä syy-yhteys”; vaihtoehdoksi ei-X (vastaajan näkemys) puolestaan voidaan esittää vastaajan esittämät vaihtoehdot, eli ”Guillain-Barré-oireyhtymä aiheutui ”villistä”

³⁶ Ks. esim. HE 54/1986 (hallituksen esitys potilasvahinkolaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi), s. 12.

polioviruksesta, influenssa A- ja B-viruksesta, rotaviruksesta, tai oireettomasta infektiosta; joko jostakin näistä taikka joistakin tai kaikista yhdessä”.³⁷ Tässä mielessä ratkaisu voidaan nähdä melko puhtaspiirteisenä ylipainoperiaatteen sovelluksena.

Sen sijaan KKO 1993:80 ei mielestäni ole aivan yhtä selvästi ylipainoperiaatteen sovellutus. Tältä osin olen jossakin määrin eri mieltä muun muassa Lappalaisen ja Jokelan kanssa.³⁸ Ratkaisun kirjoittamistavasta päätellen kysymys saattaisi olla myös väärästä todistustaakasta, jolla tarkoitetaan sitä, että kun asianosainen on esittänyt näkemyksensä tueksi tuomioistuimen käsityksen mukaan riittävää näyttöä, todistustaakka ikään kuin siirtyy vastapuolelle, jonka intressissä on esittää vastanäyttöä, jotta todistustaakka palaisi rasittamaan alkuperäistä osapuolta.³⁹ Ylipainoperiaatteen ja väärän todistustaakan välinen suhde on jotakuinkin epäselvä, ja ylipainoperiaatteen soveltaminen tekisi myös väärän todistustaakan käsitteen tarpeettomaksi. Ratkaisu on mielestäni yhtäkaikki asiallisesti oikea. Näyttökynnyksen muunlainen määrittäminen olisi muun muassa kunnan passiivisuus huomioon ottaen viitannut vahvasti siihen, että tuomio on materiaalisesti väärä, kun aktiivisesti toiminut asianosainen oli saattanut vaurioiden aiheutumisesta selvitystä, jonka perusteella oli pääteltävissä vaurioiden ja juokсутuksen kiinteä ajallinen ja asiallinen yhteys.

8.4 LOPUKSI

Ylipainoperiaate ei välttämättä ole todistusosoikeudellinen viisaudenkivi, mutta mahdollisesti sen merkitystä on aiheettomastikin aliarvioitu. Ylipainoperiaatteen merkityksen arvioimiseksi siviili-prosessioikeudellisessa tutkimuksessa olisi nähdäkseni tarkoituk-senmukaista selvittää sen hyödyntämisedellytyksiä. Tällaisessa tutkimuksessa huomiota tulisi kiinnittää muun muassa sellaisten

³⁷ Mallinnuksessa on sovellettu Nygaardin ajatuksia, ks. *Nygaard – Hagen – Nome: Skade og ansvar* (1986), s. 99–100.

³⁸ Ks. *Lappalainen: Siviiliprosessioikeus II* (2001), s. 333 sekä *Jokela: Oikeudenkäynti III* (2004), s. 258.

³⁹ Ks. *Lappalainen: Siviiliprosessioikeus II* (2001), s. 314.

materiaalisen oikeuden tilanteiden kartoittamiseen, joissa ylipainoperiaatetta voidaan soveltaa, ja toisaalta myös niiden tilanteiden kartoittamiseen, joissa ylipainoperiaate ei selvästikään sovellu; ennen muuta olisi kuitenkin selvitettävä, millaisiin kriteereihin tällainen erottelu voisi perustua. Ylipainoperiaate sisältää potentiaalia erityisesti siviiliprosessuaalisen näyttökynnyksen määrittämiseen; sen soveltaminen ei välttämättä edellytä sitä, ettei todistustaakan jakoa määräävästä normistosta pidettäisi kiinni. Norjassa ja Tanskassa prejudikatuurissa ja oikeuskäytännössä kehittyneet ratkaisut saattaisivat helposti olla Suomessa hyödynnettävissä ainakin juridisina virikkeinä, jolloin ajatuskuvioiden siirtämistä kansalliseen oikeuteen voitaisiin testata mallintamalla Suomen oikeutta ja oikeustapauksia edellisissä kappaleissa esitetyllä tavalla ylipainoidean kautta.

Kysymys ylipainoperiaatteen hyödyntämisestä palautuu viimekädessä myös kieleen. Luonnontieteissä on olemassa eksakteja kieliä, joissa yksittäisten ilmaisujen merkitys voidaan jännöksettömästi määritellä. Tuomioistuinviestinnässä tällaisia kieliä ei kuitenkaan hyödynnetä missään muodossa – eikä siihen olisi mitään syytäkään. Jokapäiväinen kieli on yhteisöllistä, ja monet sen ilmaisut ovat tahallisesti tai tahattomasti epäselviä tai moniselitteisiä. Tämän vuoksi ei ole järkevää pyrkiä luomaan näennäisobjektiivisia, logiikkaan, matematiikkaan tai tilastotieteisiin nojautuvia kaavoja; myöskään näyttökynnystä ilmaisevien säännösten numeerinen arviointi ei ole viisasta. Tällaisista arvioinneista ei voida pitää kiinni, ja loppujen lopuksi ne ovat aivan yhtä intuitiivisia ja subjektiivisia, kuin ylipainoperiaatteen mukaiset ratkaisut – jos sen soveltamisesta katsotaan tällaisia aiheutuvan. Nähdäkseni ratkaisutoiminnan kontrolloitavuuden tulisi tapahtua ennen muuta tuomioiden perustelujen kautta; ylipainoperiaatteen soveltamisesta seuraisi tällöin luonnollisena vaatimuksena avoin ja seikkaperäinen perusteleminen siitä, miksi toista vaihtoehtoa pidettiin toista uskottavampana – yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua kun missään asiassa ei taida olla.

**9. QUALITY PROJECT IN THE COURTS IN
THE JURISDICTION OF THE COURT OF
APPEAL OF ROVANIEMI, FINLAND**

9.1 DESCRIPTION OF THE SCHEME

The Quality Project was launched in 1999. All of the courts in the jurisdiction of the Court of Appeal of Rovaniemi – nine District Courts and the Court of Appeal itself – participate, as do the stakeholder groups consisting of advocates, public legal aid attorneys and prosecutors. The Quality Project covers both civil matters and criminal matters.

The *objective* of the Quality Project is to develop the functioning of the courts so that the proceedings meet the strictest criteria of fairness, that the decisions are well reasoned and justified, and so that the services provided by the court are affordable to the individual customers. The main working method consists of systematic discussions among the judges and between the judges and the stakeholders, aiming for improvements in the quality of adjudication.

The development work is steered by the *Development Committee* of the Quality Project; the term of the members of the Committee is three years. At present, the Development Committee is chaired by the Chief Judge of the largest District Court in the jurisdiction of the Court of Appeal; the membership consists of the President of the Court of Appeal, four District Judges, two advocates and one prosecutor. A *Co-ordinator for Quality*, selected from among the District Judges for one year at a time, is tasked to support the *Working Groups for Quality*, to implement the training, to maintain contacts with the various constituencies, and to edit the *Report on Quality*, as described below.

Four Working Groups for Quality are set up for each year; the membership consists of judges from each of the District Courts in the jurisdiction of the Court of Appeal, members of the Court of Appeal, and referendaries of the Court of Appeal. Also prosecutors, advocates and public legal aid attorneys may serve as members in the Working Groups for Quality. The leading principle is that every judge participates in the work of the Working Groups.

The selection of the development themes is based on the magnitude of the problem being addressed, its topicality, and its tangibility. The selection of the themes is finalised during the *Qua-*

lity Conference, which takes place every autumn, attended by the judges in the jurisdiction of the Court of Appeal, referendaries, trainee judges and representatives of stakeholder groups. When the themes are being selected and the objectives set, due care is taken not to compromise the independence of the courts or the judiciary.

Normally, each Working Group for Quality is tasked to deal with one of the development themes. The Working Groups map out the problems relevant to the theme, look into the practices adopted in the different District Courts, define a procedure that can be mutually accepted, and make a proposal for the harmonisation of the court practices. Follow-up measures are designed already when the objectives are being set.

The *reports* of the Working Groups are presented at the Quality Conference, they are discussed, and quality objectives, based on the reports, are set for the following year. The Report on Quality, containing the reports in their final form, is distributed every year to the participants of the Quality Project, to all of the courts in Finland, and to the various stakeholder groups. It is also published on the judicial intranet and on the Internet (www.oikeus.fi/27723.htm). English summaries are included).

Some of the quality objectives relating to civil matters concern the clarity of the application for a summons (the action) and the response, the substantive management of the case by the judge, the management of evidence, technical case management, and the drafting of reasons for the court's findings on evidence. The discussions have covered also the conduct of the judge in the hearing as an element of procedural justice and the preparation of a civil case by the parties themselves. Progress towards the objectives has been monitored in follow-up reports.

The Quality Project is supplemented by training, offered for 6–8 days per year. In addition to the quality themes of the year, the training has covered a selected field of substantive law, e.g. contract or tort.

The Development Committee has drafted also a proposal for a set of *Quality Benchmarks*, which will undergo an evaluation, beginning in 2006 (www.oikeus.fi/31367.htm). The Benchmarks will later be available also in English.

9.2 DESCRIPTION OF THE EFFECTS OF THE SCHEME ON THE WORKINGS OF THE COURT

Legislative amendments and the learning of practical procedures by way of doing has led to a situation where the judges serving in the District Courts have become fragmented as a professional body. Normally, the judges sit alone, with no contact to their colleagues, and with virtually no knowledge of procedures adopted by them. For all practical purposes, the transfer of judicial tradition from more senior judges to younger ones has ceased. As a matter of fact, procedures may have diverged not only from one court to another, but also from one judge to another.

The core idea of the Quality Project is to influence the main factor in the quality of adjudication, that is, the professional skill and competence of the judge. The judges serving in the jurisdiction of the Court of Appeal of Rovaniemi, and in the past few years also the prosecutors and the advocates, have participated in the Quality Project extensively. Co-operation among the courts in the jurisdiction of the Court of Appeal has increased, and with it also the interaction between the judges. The result has been an increase in communication, debate. Discussions among the judges and also with stakeholders have been conducive to broadening horizons, to maintaining competence, and to furthering the uniformity of judicial practice. Moreover, the discussions and the supplementing training have brought about skill improvements and thus also improvements in the quality of judicial procedure and of judgments.

Some of the effects of the Quality Project are: The creation of a culture of communication among the judiciary and the broader constituency in the administration of justice; an increase in contacts; the commitment of the participants to the development of adjudication; an adjustment of attitudes; and an increase in consistency. Multi-faceted and many-formed discussion on the results

of one's own work has begun and the need for development has been internalised. Attitudes towards change have shifted to a positive direction. In practical terms, this means that the problems and the weaknesses are being investigated, as well as that improvements are being proposed and implemented. The Quality Project enjoys the support of the judges serving in the jurisdiction of the Court of Appeal. The utilisation of the final reports of the Quality Project, which are published in print, promotes consistency. The follow-up reports indicate that there have indeed been increases in consistency. Moreover, there are also certain indications that the quality work has reduced the parties' propensity to appeal.

Some of the tangible effects are: The applications for a summons and the responses have improved in quality, the preparation of civil cases has improved also in other respects, the practical procedures relating to the trial have become more uniform and the management of evidence has improved.

It has been realised in the Quality Project that successful administration of justice requires co-operation among all of the actors. The judges, the advocates and the prosecutors have begun to respect one another's work to a greater extent than may have been the case before.

It can validly be anticipated that when the quality of the work increases, there is a corresponding decrease in its difficulty and burdensomeness.

The Quality Project in the jurisdiction of the Court of Appeal of Rovaniemi has served also as a model and a catalyst for the later quality projects launched in other Court of Appeal jurisdictions in Finland.

One of the most significant achievements in the Quality Project has been the preparation of the Quality Benchmarks.

9.3 THE QUALITY BENCHMARKS

The Quality Project will continue in new years, with new themes. One new element, to be implemented in pilot form in 2006, is the set of Quality Benchmarks of adjudication. The Benchmarks will form a basis for the quality work of future years, as well as for the monitoring of developments in quality.

The preparation of the Benchmarks began in 2003, as a part of the Quality Project. From the first, the main point of the Quality Project has been that the judiciary agrees among itself on the development objectives relating to the quality of adjudication. It was therefore only natural that the measurement of eventual quality improvements became a relevant issue soon after the launch of the Quality Project.

The proposal for the Quality Benchmarks was recently completed. It consists of an explanatory memorandum and a set of benchmarks for the measurement of quality in adjudication, presented in table form. The Quality Benchmarks are an unprecedented event in the history of judicial development in Finland.

The primary purpose of the Benchmarks, and of the evaluation carried out with them, is to serve as a tool for the continuous improvement of the activities of the courts. Another important use for the Benchmarks is as a tool for judicial training. In addition, they provide a common framework for discussions about the quality of adjudication, both among the judges themselves and with the broader constituency in the administration of justice. An additional use for the Benchmarks is for opening the concept of adjudication and the debate relating to adjudication also to the greater public. The benchmarking results may in some cases serve also as an “alarm”, if there is something clearly amiss in the workings of a particular court. And finally, the benchmarking results provide the management of the court with data for use in support of resource requirements in the annual performance negotiations with the Ministry of Justice. The Benchmarks have not been designed for use as a means of supervision or control of the judges.

The Benchmarks have been designed with the premise that the quality of adjudication is measured primarily from the point of

view of the parties and the other participants in judicial proceedings. This external viewpoint of the Quality Benchmarks is supplemented by a number of quality criteria relating to the workings of the court from the point of view of its own staff and of practical arrangements (internal viewpoint). By conscious choice, the Quality Benchmarks look at adjudication at micro level – at the “customer interface” – where the interaction of the customer and the judge takes place.

The preparation of the Quality Benchmarks began with the identification of those aspects of adjudication – fields of assessment – whose quality was to be measured. Next, a number of quality criteria were established for each field of assessment. And finally, the quality criteria were clarified by way of examples.

The proposed Quality Benchmarks consist of six fields of assessment, which comprise a total of 40 quality criteria, as follows: 1) procedure (9 criteria); 2) judgment (7 criteria); 3) treatment of the parties and the other participants in the proceedings (6 criteria); 4) promptness of the proceedings (4 criteria); 5) professional skill and competence of the judge (6 criteria); and 6) organisation and management of adjudication (8 criteria).

Besides the quality criteria – that what is measured – the Quality Benchmarks contain another essential element, that is, the points to be awarded in the assessment. In addition, there are five categories of assessment methods to be used in the context of the Quality Benchmarks: 1) self-assessment; 2) surveys; 3) expert assessment; 4) statistical analysis; and 5) statement by the court itself.

9.4 RECOGNITIONS FOR THE QUALITY PROJECT

The Finnish Bar Association granted its Legal achievement of the year award to the quality project. The award (Defensor Legis, a bronze sculpture by Veikko Myller and a diploma) was given to the representatives of the quality project at the meeting of the delegation of the Bar Association in Jyväskylä on 10.6.2005.

The quality project won the competition for The Crystal Scales of Justice awarded by the European Commission and the Council of Europe.

There were a total of 22 projects from 15 different countries participating in the competition. The award (a crystal sculpture and a diploma) was given to the representatives of the quality project in a conference in Edinburgh in Scotland on 25.10.2005.

For further information, please contact

Harri Mäkinen, Chief Judge of the District Court of Oulu
District Court of Oulu
PO Box 141
90101 OULU
FINLAND
Tel: +358 10 364 9619
E-mail: harri.e.makinen@om.fi

Or

Antti Savela, Judge of the District Court of Kuusamo
District Court of Kuusamo
Kaiterantie 20
93600 KUUSAMO
FINLAND
Tel:+358 10 364 9809
E-mail: antti.savela@om.fi

Summary

This publication contains the final reports of three quality teams working in 2005 that were presented at the quality seminar of the Rovaniemi Court of Appeal jurisdiction in Rovaniemi 10.–11.11.2005. They are based on the discussions the judges and the prosecutors, the public legal aid attorneys and the advocates participating in the quality teams have had on the respective themes in their quality teams and during the quality seminar.

The themes of the quality teams were 1) justifying a decision based on proof in criminal and civil cases, and improving the quality of the contents of the applications for summons and the responses in civil cases (follow-up of the quality goals set for 2004), 2) harmonizing the practices in choosing a type of sanction and in the execution of suspended sentences (follow-up of the quality goals set for 2004) and 3) the cooperation of judges in case-management in civil matters, and using a three-judge composition in civil cases.

In the district court of Rovaniemi in 2004 and later in the district court in Oulu in 2005 the judges and the staff of the registry offices together with the representatives of interest groups discussed the practice of criminal proceedings. The results of these discussions have been gathered in a memorandum that is included in the present publication. The objective of the memorandum is to harmonize practices in criminal proceedings. It can also be used as initiation material for judges, notaries and court secretaries who are only beginning to deal with criminal matters. The professionals who have more experience in criminal cases can use the memorandum for revision.

This publication also contains a previously drafted recommendation on sanctions in drunken driving offences that has been updated after the Supreme Court decision 2005:132.

The publication opens with the words of greeting at the quality seminar and the lecture given by advocate Jukka Peltonen on Professional ethics as the basis of the practice of advocates. There is also the lecture given by Licenciate in Laws Timo Saranpää during the training session of the quality project concerning “the burden of alleging and the preponderance principle in dispositive litigation”.

The quality project has aroused international attention especially after the project won The Crystal Scales of Justice Award granted by the European Commission and the Council of Europe. Therefore, a presentation of the quality project in English is also included.

